

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Tertia Siue Borgia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1649

Historiæ Societatis Iesv Liber Quartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14153

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER QVARTVS.

A.D. 1568.

I
Rodulfi Aqua-
uiuae vocatio.

2
Misericordia
eius ab pueri-
tia.

3
Aliae virtutes.

4
Orationis stu-
dium.

CTAVVM, ac sexagesimum annum supra quintumdecimum ab Orbe redempto seculum, multa memorabilem Societati Iesu fecerunt: sed haud quicquam iucundius, quam Rodulfi Aquauuiae inclyti postea Christi Athletae ab seculo ad eam: & Stanislai Kostkae beatissimi adolescentis ab eadem ad Caelum transitus. Cuius gemini facie syderis dum cadente altero, alterum exoritur; modici interuallo temporis, & triumphanti in caelo, & militanti in terrâ Sodalitati illustrissimum lumen accessit. Rodulfus Aquauuiae ex Ioanne Hieronymo Atria Duce Claudij fratre, & Margaritâ Piâ lectissimâ foeminâ genitus, cum inde vsque ab incunabulis, quasi in diuinâ gratiâ sinu eductus, non nisi suauissimos omnium virtutum vitâ, & moribus suis innocentissimis extulisset flores; ab anno tamen ætatis quartodecimo vberius diuino imbutus spiritu, quæ de viris sanctissimis prodita memoriae sunt, aggredi facta coepit. Propripiebat se domo solus: atque iacentes in Nosocomio, quosque ægrotare per urbem pauperes nosset, perhumaniter inuisebat. Quod, tametsi parentes Deum venerantes in puero non audebant reprehendere; tamen ne cui videretur suâ conditione indignum, quod ita inacomitatus in tenuissimorum se domos immitteret; aliqua tangebatur cura: simul interdum sollicitus, ne eam ætatulæ, corporisque teneritatem frequens cum omni genere languentium vsus afficeret. At Rodulfus neque hominum timebat sermones, neque squallorem, ac sordes fastidiebat miserorum, neque discrimine vlllo commouebatur: sed quasi iucundissimas in paupertate, atque humilitate reperiret delicias; multum, diuque cum ægrotis agebat: nec aliquo in scabello mundiore, si forte offerretur, sed in ipsis ægrorum vilibus, ac sordidis confidebat grabatis: atque inde magnâ affabilitate miseros, verbisque dulcissimis, denique Angelico suo vultu mirificè recreabat. Præterea in mendicos incidens, si quid ad manum haberet, nequaquam ferebat benignum eius pectus, vt vacuos præteriret. Sæpe etiam sibi thoracem, aut aliud quidpiam vestium detrahebat siue palam, siue quopiam in angulo, & donabat: eoque pacto non raro cum Christum in suo paupere vestisset; domum seminudus ipse reuertebatur. Multo frequentius è lintheâ supellectile suos destinatâ in vsus multa furtim distribuebat. Nec verò, vbi priuatâ domi vteretur mensâ, buccellam suam comedebat solus; sed, vt is, cum quo misericordia ab infantiâ creuerat, parcissimè sumens; quod labentis naturæ mederetur necessitati; cetera ad indigentes, præsertim languidos, dimittebat. Hæc erant Rodulfi nec dum pueritiam egressi ludicra, hæc iucunditates: cumque caritate tantâ cetera erant coniunctæ virtutes. Pietas erga parentes, obseruantia erga omnes, ac præsertim domesticos, singularis: modestia in cunctis animi sui, corporisque regendis motibus summa, fortis, ac semper æquabilis: cum ætatis eiusdem adolescentibus vsus propemodum nullus, at multus pijs de rebus sermo: neque alia vnquam ex ore eius audita verba. Dicitur & de Indijs, deque Martyrij cupiditate solitus loqui. Domesticas ancillas, ceterasque parentis matronas, si fortè iocantes, risuque solutas, aut per garrulitatem otio abutentes offendisset; acriter increpabat: contraque de rebus agentes diuinis laudabat, incitabatque tam aptis, ardentibusque adhortantiunculis; vt non acres modò illis admoueret stimulos; sed admirationem pariter commoueret. Aduersus Numen, Curiamque cælestem mirâ religione ferebatur. Inter cetera spatia, quæ precationi, ac rerum diuinarum meditationi tribuebat singulis diebus, vbi primum vespertinarum precum audiebatur signum; abdens se in cubicu-

biculum, vel in familiare facellum, vel quò commodum foret; usque ad signum completorij nixus genibus perseuerabat. Ita nimirum in paternâ domo spiritali destitutum rectore sancti Spiritus docebat vnctio: quæ & vberissimo cælestium deliciarum alliciebat sensu, roborabatque, vt tandiu delicatissimus puer beatâ cælestium consuetudine frui vellet, ac posset. Lucretia Palmeria è nobilibus Margaritæ foeminis testimonio est, nullo eum strepitu perturbari inter orandum, nec leuiter commoueri solitum: inuentumque ab se quondam orantem apertis quidam oculis, sed immoto obtutu in Crucem intentis. Cùmque semel, atque iterum vocatus, agitatique nihil sentiret; grauius sese commotam, ne fortè emissio spiritu obtorpisset, acciuisse trepidè matrem: quæ cùm aduenisset repertum eodem loco perseuerantem in diuinâ contemplatione, sed iam redditum sibi, atque sensum compotem. Quam ecstasim verosimilius est voluisse Dominum palam fieri, vt de alijs quoque coniectaremus, quàm solam, & vnicam accidisse. Solenne est pueris ex lusu, neglectuque vestimentorum aliquâ subinde parte confisâ cerni: Rodulfus ex precandi perseuerantiâ ad genu ferè detritis, ruptisque spectabatur. Quamquam cunctis vestibus eo pulchrior incedebat cælestis Ephebus; quò magis euangelicâ simplicitate decorarentur. Verùm corpusculum tanto labori ex parte succubuit. Namque alterum genu diuturno totius pressu corporis fatigatum primò intumuit: dein Rodulfo nihil parcente, deque precandi nil remittente more; etiam periculoso vlcere consensum est: nempe vt orandi constantiam patientiæ cumularer merces. Hæc præclara sancti iuuenis rudimenta, quò testatiora essent, nec è senum relatione dumtaxat, post longum tempus, postque obitum sancti viri, tum cùm cui solet longinquitas, atque exitus notabilis cuncta, quæ præcesserint, maiora facere; sed vt sincera, & suæ tantum molis transmitterentur ad posteros; fecit diuina prouidentia, vt Pater Emerius de Bonis autumnò superiore, dum ad urbem sancti Angeli, domicilij, de quo infra dicitur, causâ pergit; Atriâ transiens, partim ab Rodulfi matre cognita, partim ab se spectata, ad Præpositum Generalem Borgiam, atque ad Rodericum Prouincialem scriberet: & earum epistolarum autographa asseruarentur adhuc in tabulario nostro: ex quibus ferè hæc ipsa nos prodimus: nihil ambigentes, quin multo plura, quæ miramur singillatim commemorari possent, si fuisset, qui diligentius obseruaret. Inter ea studia Rodulfus ad Societatem non nisi famâ, & nonnullo peregrinantium Patrum hospitio cognitam, animum adiecit: eodemque tempore, quo Claudius de suo ingressu agebat Romæ; cùm alter de altero penitus ignoraret; ipse Atriæ voto se eandem initurum obstrinxit: & mox vehèmenter est incitatus, vbi præiuisse illum cognouit. Itaque cunctorum amor popularium non solum vt Ducis filius benignitate, modestiæque suauissimâ præditus obseruabatur; sed etiam partim ipso interdum significante, partim vnoquoque per se argumentante, velut diuino mancipatus obsequio, ac paruulus (sic enim vocitabant) Iesuita habebatur vulgò, & colebatur. Inter hæc Dux Margarita eius mater morbo correpta diem clausit extremum: cui Rodulfus agenti animam, cùm Cruce Dominum manu tenens, assidue adstitit: ea suggerens, eoque sensu animi; vt circumstantes hinc morientis casus matris, indè filij virilis constantia, ac religiosa sedulitas motibus varijs piè ciceret. Atque vbi expirauit, ad lamentantes domesticos siccis ipse oculis versus; amabilissimo omnes, sanctoque alloquio solatus est: inter cetera eiulatu monens, & lacrymis abstinendum: quòd certâ esset spes Dominam ad Beatorum sedes migrasse. Et sanè raræ Princeps erga Deum, resque diuinas, & aduersus inopes pietatis fuit, cunctisque matronaliū virtutum cumulata laudibus: cuius etiam sanctimoniam testari visum cadauer est post sextum, ac trigessimum annum, ne comâ quidem è ceruice lapsâ, incorruptum repertum. Ceterum Rodulfus in sacram quidem militiam æstuabat: at nisi Patri Deus, utique aliud agenti, iniecisset mentem, secum vt Romam, seu visendi causâ, vt sit, seu alio consilio, huius sub initium anni duceret; haud faciliè videbatur expediri posse via, per quam è tricis domesticis, quàm cupiebat celeriter, euolaret. Romam simul attingit, non illum siue ad videnda antiqua monumenta curiositas allexit,

5
Amor pauper-
tatis.

6
Societatem
expetit.

7
Matri morien-
ti adstat.

8
Romam du-
ctus à Patre
certat pro So-
cietate impe-
tranda.

lexit, suae pietatis nobilissimis circumeundis Basilicis morata est: sed in una fixus curâ, quemadmodum primo quoque tempore se religiosis septis includeret, rectâ ad Claudium, consilium cum eo suum communicaturus, tendit. Fortè eo die Claudius cum aliquot Sociorum ad Nosocomium, cui sancta Maria ab Consolatione nomen est, inopi iacentium turbæ accinctus linteo ministrabat. Eò se continuò fert Rodulfus, cum domi non reperisset: cumque non agnosceretur; ubi sese indicavit, nihil per ambages, & officia verborum moratus, ait se Romam ab Duce Patre ductum: quo consilio sibi incompertum: sed illud deliberatum, ac fixum esse, vitam suam Christi Domini seruitio mancipare inter Patres Societatis. Proinde tam honestâ in causâ præsto sibi apud Ducem sit, veniam ut bonam concedat. Collaudato adolescenti Claudius, ac benè sperare iussu operam pollicetur. Subinde & de Patrum sententiâ, apud quos iam Rodulfus instabat, animum Ducis pertentat. Is consueta seculi prudentiâ iactare verba. Sibi quidem consilium neutiquam esse pugnare cum Deo. Tute ipse nosti, inquit, quod ætate satis, consilioque maturum te noram, quàm facillè tantum firmamenti passus sim domi nostræ subduci: sed hic, ut vides, puer est. Plurimum vercor, ne puerilis iste sit impetus ægrotudine ex quapiam: prout animi puerorum mobiles temerè concitantur. Cauendumque est ne, ubi primum commotio illa resederit; quàm leuiter habitum istum induit; tam & leuiter ponat, turpemque nostro nomini inurat notam. Isto consilio (suscipit Claudius) nemo vnquam religiosus fieret. Neque enim cum quem vocat Deus ad famulatum suum, syngrapham ei, quæ perseuerantiam ad vltimum, velut obsignatis tabulis, spondeat, in manus tradit. De me ipso, si tu minimè dubitas, equidem certus non sum. Perseuerantia donum est gratuitum Dei. Quandiu in hoc exilio vita mortalis degitur; liberae sunt, & lubricae hominum voluntates. An reris fieri non posse, ut non nemo, qui vocatione nequaquam diuinâ ad Religionem primum accesserit, correctâ mox voluntate perseueret, vitamque sanctè concludat: ille è contrariò, qui sanctè, & Deo vocante coeperat, per suam fœcundiam excidat? Sed nobis spes est, opus suum qui coepit, perfecturum pro sua benignitate. Quid ergo est? Certæ sunt prudentum consensu diuinæ vocationis notæ: ubi illæ apparent; cedamus eorum sententiæ. Hanc quoque ob rem religiosæ periculationes sapienter institutæ sunt: quibus exploretur, ex quo quæque voluntas spiritu sit. Atque vtinam in ceteris humanæ vitæ consilijs, quæ nec perinde sancta, nec æquè tuta sunt, & maculas non raro familijs longè fœdiores oblinunt, ista adhiberetur deliberationis, & curæ sollicitudo. Sed diuini instinctus quæ expeti signa possunt, quæ non in Rodulfo luculenter extent? Notior adolescens est tibi, quàm mihi. Istam, quam vocas ægrotudinem, dissimulare non potes, perpetuam in eo fuisse modestiam. Non ignoras, quàm nunquam puer, quàm sacræ orationi, quàm ceteris diuini cultus officijs deditus, & addictus ab infantiâ primâ fuerit: neque nescis hoc ipsum seruendi Deo in Religione consilium quandiu agitarit. En annus est, cum se ad id nexu voti adstrinxit. Non ergo repentinus hic impetus, non leuitas videri puerilis debet. Sed prudentiæ, ac pietatis est tui, bonâ præceptâ spe, reque benigno Numini commendatâ, sinere eum ad experimenta procedere: ne dum cautionem affectas, pietatem offendas. Aduersus talia eum quid afferret Dux non haberet; rem tamen trahebat in longum: deque Rodulfo apud Pontificem collocando agitabat, per speciem exhilarandi pueri, & ab ægrotudine auocandi, vnde cogitationem deserendi seculi perseuerabat dictitare ortam. At Rodulfus, cui singulæ videbantur horæ annò segiore, post aliquot dierum patientiam, dum Professorum in templo diuinæ rei interesset; adeo super eum, quo flagrabat semper, sancti Spiritus igne succensus est; ut exestuans, nullamque inueniens quietis locum, apud animum suum statuerit paternam domum, nunquam reuifere: sed vrgere Patres, atque vel pertinaciâ, & improbitatē, ut in Euangelico exemplo est, extorquere, ut se protinus Nouitijs aggregarent: idque cum apud se decerneret (ut est amor credulus) magnâ replebatur spe fore, ut impetraret. Rectâ igitur ab sacro ad Patres. Adeste ait se non hospitem, sed alum-

9
Moræ iniecit
à parente.

10
Claudij verba
ad Ducem,
quomodo periclitandæ vo-
cationes.

11
Peruersa seculi
prudentia.

12
Rodulfi per-
petua viscus.

13
Festinat ad
Religionem.

alumnum, ac filium: nec vnquam, nisi vi auferatur, pedem extra ea limina elaturum. Verbis, gemitibus, lacrymis Prouincialem, Assistentes, Præpositum Generalem fatigat, ne se ab portu animi sui eiciant, neu finant nouis fluctibus resorberi. Interrogant Patres, fecerit ne Dux manendi potestatem. Ille satis, superque functum se officio suo respondet: persæpè postulauisse: iamque morarum plus satis perpeßum. Atqui (subijciunt illi) neque tibi, neque nobis expedit, nisi planè ille consenserit, domum te recipi. Age, fili, æquo abi animo, aliquot præterea exhauri dies: flectetur interim, cederque parens; vel, si perstabit inexorabilis; tum redito, cumque pace Dei maneto. Quæ cum dicerent Patres, ne adoleßcente recepto, causam fortè turbaram, aut certè sermonum darent: perque beneuolum alioqui Ducem, atque christiani pectoris virum irritarent: vtque breue nacti spatium aduersus quemcumque euentum se præmunirent; immobilior scopulo Rodulfus: Vltra æquum, bonumque pietati se paternæ indulsisse: neque breuem post hac, neque longam pati cunctationem posse, lacrymabundus ingeminabat. Itaque eo delectati ardore Patres, non tam explorandæ constantiæ, quam & ante perspectam, tum ipsam subiectam habebant oculis, quàm, vt feruorem magis elicerent; varias oblectare disciplinæ religiosæ difficultates instituunt. Ad quas igneus ille, sanctæque amore Crucis flagrantissimus animus, tanquam calyce icta silex, diuinæ potius, quàm humanæ sapientiæ, & flammæ fulgorem edebat. Inter cetera, cum Borgia, quæcumque sunt in Societate ardua, nominatim ob oculos ei posuisset, admonuit, etiam, atque etiam cogitaret, num aliarum aliqua Religionum aptior ei foret. Cui Rodulfus respondit: Religiones alias offerri sibi à Deo tanquam clausis portis, vnâ Iesu Societatem veluti patentem: nec se ardua formidare: quòd et si profundendus sanguis foret; speraret vbique sibi affuturam opem illius, à quo vocaretur. Tum verò Rodericius Prouincialis: Vide, inquit, ne fortè sensus iste non perinde vt videtur tibi sincerus sit: sed propterea Societatem, quòd patruus tuus in eâ Claudius est, ita præoptes. Ad quam vocem illico, tanquam suboffensus Rodulfus: Amandate me, inquit, in Septentrionem, amandate in Hispaniam, vel in quamlibet aliam remotis marum regionum. Modò in Societatem recipiar; paratus sum & tyrocinij, & vitæ vniuersæ tempus eo loco ponere, vnde nulla sit spes vnquam nec Claudium, nec meorum quempiam reuiscendi. Idque si placet planè nosse; vehementer rogo, vt re ipsâ experiamini. His, aliisque huiusmodi magni, & diuini cuiusdam animi responsis, ex fictâ pugnâ veram adeptus victoriam, ita Patres inflexit; vt per vim expellere domo religioni habuerint: existimantes Deum, qui seruuli pectus sic incendebat; coepta fortunaturum. Missò igitur, qui Ducem totâ de re admoneret; Rodulfus vix sua capiens gaudia Alfonso Ruizio Nouitiorum Præfecto traditur, ad Tyrocinium veluti hospes ducendus. Vbi ad Nouitiorum peruenit aulam; explicari verbis nequit, quàm lætatus eorum conspectu sit, quo quemque sensu, quâ hilaritate singillatim, quâ gratulatione complexus. Osculari & singulis, si Magister permisisset, volebat pedes. Iam felicitatis in terrâ suâ summam attigerat. Inuenerat iam, ruptis venantium laqueis, passer sibi domum, ac turtur nidum sibi, vbi sanctas cogitationes, affectusque integerrimos reponeret, quasi pullos suos: cum adest natu maior eius frater Iulius, is, qui paulò post creatus est Cardinalis, cum tristi ab Pontifice nuntio, vt protinus redeat ad parentem. Concesserat Duci Pontifex ab eo raptim edoctus, vt aliquot adhuc dies Rodulfi constantiam, de qua se supra modum sollicitum, incertumque aiebat, domi cognosceret. Nemo fuit, qui ad eum nuntium tantis modò cum lætitijs incedentis adoleßcentuli conuersam subito in luctum citharam non miseretur. Ergo, vt quammitissimè ageretur res; mittitur à Borgiâ Claudius, qui iubeat illum bono animo esse, horteturque vt Christi Domini Vicario libens pareat: Deum Dominum cuncta benè versurum. Peruaserat ad Rodulfum, nescio quâ, suæ aura calamitatis: & quoniam vim vi desperabat repelli posse, nec alia suppetebant effugia; torus in eo erat, vt aliquid latebrarum quæreretur: sperans fore, si turbo ille transiret; vt breui tempestas suâ sponte concideret. Sed reperit tandem Claudius: nec mandata

14
Animi præparatio ad aspera perferenda.

15
Domi apud Patres finitur manere.

16
Contendit
acerrimè non
abducatur.

17
Verba arden-
tia Rodulfi.

18
Obedire cogi-
tur Borgiæ.

19
Ad paternam
domum redu-
citur.

20
Perseuerat
constanter &
oppugnantes
superat.

21
Agitur causa
apud Pontifi-
cem.

data is prius exposuit; quàm ille mœstissimus laxat habenas oculis, & in largum soluitur fletum. Claudius quoque ad collacrymandum, quàm ad consolandum erat paratior: tamen obtemperandum erat: cùmque pergeret adhortari vt, misso fletu, pacatè cederet: Tu, inquit Rodulfus, hoc loco si esses, rogo quid ageres? Hæccine tibi facta probantur? Nihil equidem aio, respondit Claudius: tantum ex me Patris Generalis mandata habes. Ille me & nuntium misit, & hortatorem. Cùm Rodulfus nihilominus obniteretur; superuenientibus alijs, coepit tanquam vi, nec sine fletu ad ianuam trahi, suum deplorans casum, quem dicebat peiorem, quàm si in latrones incidisset: quòd latrones, vt pessimè tractarent, non nisi vitam corporis erepturi essent: cùm ij, qui venerant abducturi, etiam vitam animæ ereptum irent. Ad ianuam Præpositus Generalis cum Patrum manu, Præsul Aquauia Iulius, alijsque nobiles opperiebantur. Quos vbi Rodulfus aspexit; abruptè: Quid, inquit, meritis tam malè de vobis ego sum, Domini, quod ita me insectamini. Per ego vos Deum testor, ad hanc me qui Religionem vocat, desistite negotium mihi facessere, & eius aduersum vos iram extimulare. Haud enim peius mihi consulitis, quàm vobis ipsis. Et quoniam Iulius videbatur acrius agere; aduersus illum Rodulfus iratior versus: Nunquid hoc fratris, num consanguinei, num amici facinus est, Iuli? An non potius alieni, & inimici? Præsuli verò cuidam, qui hortabatur, vt volens, ac lætus iret: Nosti ne, Domine, inquit, quid sit Religio? Nolles profectò spoliare me tanto bono: sed tu quoque velles frui, si nosses. Et quoniam incaluerat, cùm admoneret Pater Generalis vt, missis verbis, iret obedienter: Pace tuâ, Pater, inquit, haud licere tibi reor ab Societate eos excludere, quos ad eam Deus vocat: optimè Ignarus, qui nam apti ad eam sint. Ac respondente Borgiâ, breuiter iret: sic iubere Pontificem: Ex ipso quoque, subiecit, Pontifice, mecum si loqueretur, quærerem, si fortè ad æternos damnarer ignes, num indè liberaturus me ipse foret? Ad extremum, cùm via nulla appareret victoriæ, si suadendo solum, hortandoque certaretur; Borgiâ ita compellat: Caueto, fili, ne id, quod tantopere tenere vis, per immodicum studium amittas. Nam in hac Religione id primum est, vt voluntates quisque suas infringat, & sententiam suam abdicet. Quibus in rebus si tam difficilem, atque intractabilem statim principiò ipse te ostendis; minimè habile ad eam ingenium prætefers. Hic verò, quasi vulnere loco vitali tactus, obmutuit, deditque manus modestissimus adolescens: ac testatus se iam indè, veluti vnum de Societate, incipere iussu Præpositorum exequi; in currum fratris, tanquam ad supplicium duceretur, conscendit. Ad paternas aedes reductus, cum Deo plurimum solus versans, si quæ suffurari interualla poterat, subinde ad Professorum fugiebat aedes: Nec alibi vsquam benè ei, ac suauiter erat. Multi interim nobilem candidatum acriter exagitabant, maximè auia Cæcilia Ursina Comes Carpenfis: quæ vbi blanditias, precesque nequicquam consumpsisset; eò demum descendit, vt precaretur, si vsque eo religiosæ vitæ arderet studio; at certè legeret Ordinem, in quem sacris infulis pateret aditus: vnde olim potestate aucto ad Ecclesiæ sanctæ prodire liceret commoda: non in eam se Sodalitatem conijceret, in quam semel conditos obscuritas, & obliuio sempiterna durissimis imperata legibus sepeliret. Quæ voces euangelicâ solidatam virtute mentem ita non conuellebant, vt validè confirmarent. Quippe irreuocabile cum seculo diuortium, non amicam dissidium meditabatur: nec ad diuersorium, sed ad domicilium tendebat humilitatis. Aliam prænobilem Matronam moleste ingerentem diuinum parentibus obtemperandi præceptum, elinguem reddidit, modestè percunctatus, ecquando conscientia quæstionibus studuisset. Inter hæc, & alia multa certamina ibant in longum experimenta, nec vllum habebant finem. Ac Rodulfus, cuius præ magnitudine amoris deficiebat anima in atria Domini; Patris Generalis implorabat opem. Eo visus est certior faciendus Pontifex. Apud eum ergo lis instituitur. Claudius à Borgiâ cum Ioanne Polanco missus pro Rodulfo, Iulius pro parente stetit. Is eadem illa, quæ habebat in ore Dux, iterat: Vereri Patrem, ne consilium inconsultum id sit, ægritudinis aliquo ictu susceptum: vnde mobilitas animi, & defectio,

fectio, & familiæ dedecus consequatur. Contra ea Claudius, nequequam post tot experimenta timeri. An non aliquem tandem oportere esse experiundi modum? An quandiu perseverauerit, habendum in experimentis? Ut id demum experiri sit sollicitare, atque pervertere? Non ignominiam domus, sed suarum conscientiarum vulnera formidarent, qui homines ab consilijs Christi arcerent, & sancti Spiritus instinctum pro ægritudine frustrarentur. Atque hic Pontifex interfatus: Haudquaquam ab tristi, & melancholico spiritu esse Religionis propositum, sed à benè tranquillo, lætoque; pronuntiavit: Quoniam dies non multos Dux erat Romæ futurus; indulgeretur id Patri, ut apud eum Rodulfus interea loci maneret: simul Dux abiret; Rodulfum nemo teneret. Ita demum quarto Nonas Aprilis domum receptus est. Tum nobilis Athleta, non ut interdum peruersissimè sit, quasi palmam iam esset potitus, in socordiam, fallacemque securitatem solutus est; sed eo certamen acrius capessuit, quò maiori certamine in summa sibi aditum expugnaret: non ignarus acceptam clade Satanam minimè fractum, sed potius irritatum. Ergo cum virtutum nullam non magnificeret; tres tamen precipuè sibi colendas delégit: obedientiam, humilitatem, caritatem. Nihil ita sequax, ita versatile, ut manus, pes, animus, totus Rodulfus ad Præsidum nutum. Humilitas habebat illud insigne, ut in eius natum, educatumque sinu diceret, non inter nobilitatem, & principatum: ita nullum hæserat vestigium conditionis eminentioris. Vehementer optavit, egitque, ut in numerum Fratrum referretur, qui Sacerdotij expertes munera humiliora domestici vsus tractant. Quo voto exclusus, non tamen unquam destitit pro omnium se postremo gerere: ita studiosè ministeria vltima obiens; tanquam aliud nihil tota peregrisset vitâ: tum planè triumphans; ubi ministrare ægrotis permetteretur, ut pariter humilitatis officia, & caritatis copularentur. Ceterum caritatis præstantiam expetita immensis studijs Indica profectio, resque ipsâ in Indiâ, apud Mogores maximè gestæ: mors demum in odium fidei à barbaris illata, loco suo docebunt. Dum autem præclaris hisce initijs multorum expolitione annorum ad gloriosum certamen Deus Rodulfum præparat; Stanislaus ad beatam curriculi sui metam peruenit. Hunc autem non ab vtero solum segregavit sibi, veluti vnicè carum pignus, cælestis Pater; sed ita indulgenter habuit; ut eius plus quam paternæ suauitatis, quam Agneti Politianæ, Catharinæ Senensi, nonnullisque præterea Sanctorum exhibuit, documenta non leuia renouarit. Ortus est Beatus Stanislaus anno salutis humanæ millesimo quingentesimo quinquagesimo in Moscouiâ Prouinciâ Regni Polonici, in oppido paternæ diuisionis Kostkouo. Nam sermè non in vrbibus, sed in suis pagis, & oppidis, ut plerique ad Septentrionem Procerum, Polona nobilitas ætatem agit. Parentes habuit Ioannem Kostkam, & Margaritam Kriskam peruetustæ ambobus, senatoriæ, opibusque pollentis prosapiæ. Super hæc aliud verius paterni generis memoratur decus. Erroribus per Poloniam tam latè vulgatis, nunquam ferè Kostkarum generositas hæreticæ labe maculata fertur. Fuit illi statura mediocris, apta dignitate, cum venustate permistâ: os vultusque angelicus: color candido proximus virgineo rubore aspersus in genis: capillus modicè ex nigro flauescens; faciei figura rotundior: oculi nitidi, sed præ copia sanctæ dulcedinis, qua cor assidue colliquefcebat, vuidi interdum, ac lacrymabundi. Effigies, quæ Romæ ad sancti Andreæ super beata eius ossa proposita est; non longè aberrat à verâ. Hoc velut decorum domicilium aptum habitatori animo cælestis Faber edificauit. Cursus vitæ perbreuis videri potuit, nisi virtus in immensum extendisset. Pueritiam in domo paternâ: aliquot adolescentiæ annos Viennæ in Austria: minus vno Romæ in Societatis Tyrocinio egit. Pueritiæ tenor haud distinctè compertus. Procul absuisse ab omni rudis ætatis non petulantia modò, sed etiam lenitate: illibatum conseruasse virginitatis florem, itemque acceptam ab secundæ origine in sacro fonte stolam graui labe nunquam contaminasse certum, testatumque est. Ex quo tempore Viennam studiorum causâ cum Paulo fratre natu maiore venit, aliquantò notior memoria est. Quippe cum raros per id tempus Magistros incorruptæ omnino doctrinæ Polonia haberet; Viennæ autem,

22
Vocatio religiosa non ex melancholia.

23
Ad Societatem Rodulfus tandem adiungitur.

24
Tres virtutes delegit sibi colendas.

25
Beati stanislai Kostka prima ætas.

26
Eiusdem Genitores.

27
Habitus, ac species.

28
Vitz cursus.

29
Virginitatem seruat.

30
Nunquam peccat letaliter.

præter

31
Viennam Au-
striae mittitur
cum Paulo suo
fratre.

32
Diuersa mores
Pauli & Sta-
nislai.

33
Fronicas Sta-
nislai in victu-
te.

34
Vexatur à fra-
tre.

35
Ipse cum tan-
to magis ob-
seruat, & co-
lit.

36
Precandi stu-
dium.

præter admodum florens Societatis gymnasium, contubernium quoque Conui-
ctorum nobilium, famâ & ipsum illustre, itemque sub Patrum curâ magno ado-
lescentibus ad mores, doctrinamque præsidio esset; Polonorum multi nobilium,
maximè catholici, liberos eò suos mittebant. Eo conuictu Paulus, & Stanislaus
statim accepti sunt: sed fructus non longus fuit: quòd (vt in loco prodidimus)
cùm ædes, quas Ferdinandus Cæsar in eam rem concesserat, Maximilianus repo-
poscisset; contubernium illud anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto
solutum est: & Conuictores dissipati ad priuatorum Ciuium, ac termè Hæreti-
corum hospitia demigrarunt. Ita tum Viennæ promiscuè habebant res. Nec
melior Stanislaus, ac Paulo conditio obtigit: quanquàm Stanislaus erat in pote-
state maioris: sique suo viuere ingenio licuisset; omnium primò intra religiosâ
claustra sese: ad vltimum quòuis potius, quàm ad hominem hæreticum recepisset.
Verùm eius, & fratris, vt vna erat stirps, nec longo intervallo discrimi-
nata ætas; ita (quod nimium sæpè vsu venit) longissimè diuersi mores. Paulus
quanquàm procul à flagitijs, de cetero florentis haud multum reluctans aui cu-
pidinibus, vestium elegantia, copiosâ, ac delicatâ mensâ, liberiore vitâ, ludicris
iuuentæ delectari: perexiguam rationem habere cum Deo, plurimam cum pari-
bus suis. Contraria omnia in delicijs Stanislaus erant: solitudo, ieiunia, modestia
cunctis in rebus, attenta custodia sensuum, diuturna precatio, familiares nulli,
vel probatissimi, nullius rei potior, quàm conscientia suæ ratio. Quod eò magis
in minore fratre mirandum est; quòd cùm exempla omnia ad deprauandum po-
tentia sint, & domestica quàm quæ maximè; nihil tamen is vnquam ab institutâ
seueritate laxauit animum: quamvis & pelliceret, & impelleret, & prope adige-
ret frater. Ceterum cùm tanta vtriusque esset vitæ, morumque dissimilitudo: &
Paulus, quemadmodum ætate anteibat, ita exercere in minorem fratrem domi-
natum æquum censeret; acerbiorque ex ipsâ Stanislaus patientiâ fieret; nec pati
posset illam eius grauitatem, atque constantiam, quam ad suâ prauitatem licen-
tiâ detorquere nequibat, assiduum quasi ante oculos accusatorem obuersari sibi;
facile intellectu est, quàm solidam necesse sit fuisse Stanislaus virtutem, quàm exer-
citam patientiam, & mansuetudinem. Namque eò sæpè præferuidus Paulum
ætatis improvidæ rapiebat impetus; vt innocentem fratrem nullâ aliâ re, nisi
quòd ad eius normam fingere sese nolebat, non verbis modò & probris, sed &
plagis malè acciperet. Hoc nimirum domestici cuiusdam supplicij genus dilectis-
simo sibi adolescentulo admirabili consilio permittente Deo: qui innumerabiles,
ad Sanctorum suorum probandam, excolendamque virtutem, ac multiplicandas
coronas, præter omnium mortalium opinionem, habet artes, ac vias. Hinc er-
go multarum foecunda laudum seges constantissimo amatori iustitiæ offerebatur,
illud assiduè cauenti, vt quammaximè placeret Deo, fratri quamminimè displiceret.
Oseruare hominem, vt ætate præstantem, colere quasi parentem, ei-
dem placidè in loco obsecundare, perque officia omnia, tanquam Domino, mo-
rem gerere: famulum dixisses, nisi quòd, vt caritatem fratrum, ita sedulitatem
anteibat seruorum: pulcroque his commercio mistis & strenuam caritatem, &
voluntarium exhibebat obsequium. Nullâ vnquam ratione conqueri, nullam
præ se ferre iniuriarum memoriam, ac ne sensum quidem: ingenio atque soler-
tiâ ad rectè facta tegenda vti. Cùm palàm interdum sacra vsurparet ieiunia, alias
idem, vt clanculum faceret, causas, quibus ab communi abstinere mensâ pruden-
ter excogitabat. Ad precandum Deum, diuque Beatorum congressu fruendum
interdiu in ædium secedebat abdita: noctu verò, postquam omnes sopor opres-
sisset, tacitè surgebat è lectulo: ac positus humi genibus in alto illo rerum om-
nium silentio, & fauentibus tenebris, diuinis vocibus, radijsque vacabat. Vbi
liceret, proripiebat sese raptim in templum. Quod quanquàm multum respectus
temperabat fratris; non poterat tamen cohiberi, quin sæpè, ac diu faceret:
quotidieque non modò diuinissimum Christi corpus initio scholarum, ac fine salu-
taret; sed etiam binis, ternisue sacris interresset: festis autem diebus etiam sa-
cro, vespertinaeque psalmodiæ, quæ cum musico concentu, atque apparatu splen-
dido

didō in templo Collegij eā tempestate celebrantur, ad rerum sacrarum maiestatem contra Hæreticos conseruandam. Hisce autem diuini cultus officijs planè visu dignā pietatis specie intererat nixus genibus, immotus corpore, oculis decorè submissis, manibus fermè ante pectus coniunctis: eā verò animi effusione in Deum, eā copiā infundentis sese diuinitatis; vt non rarò abstractus à sensibus in ecstasim raperetur, quod vulgatum erat Viennæ. Incredibili erga Dei Parentem pietate ferebatur. Nunquam aliud videre erat in eius manibus, nisi rosarium, vel pios libellos, qui preces, ac laudes Parentis sanctissimæ continerent. De reliquo Beatorum cœtu præcipuo colebat studio sanctam Barbaram. Cuius præstantissimæ virginis, martyrisque & toto Septentrione celeberrima est memoria, & sodalitas in Viennensi Collegio sub eius clientelâ adolescentium erat. Et scilicet adeo domi exercitio pietatis causâ adolescenti, eius patrocinium Virginis, cui pater, quod obligatam Deo fidem nollet fallere, pro carnifice fuerat, aptissimè congruebat. Totus denique curâ fixus in cælo Stanislaus, in exercitationibus quoque scholasticis pia tractabat argumenta, ac plurimum cæli Reginæ laudes. Obseruatumque est, cum initio haud admodum inter condiscipulos eminere; paulò post, cum iam Rhetoricæ operam daret, in primorum venisse numerum: quamuis in studia pietatis operæ conferret plurimum, ac perexiguam quiddam deriuaret in studia literarum. Ita pietas ad omnia valet. Multo quàm condiscipuli frequentius diuina instaurabat mysteria: postridieque corpus Domini suscepturus, vespri abstinebat à cœnâ, quò purgator ad viuum Cæli panem ab mortuis terræ escis accederet. Denique puer ætate, vir prudentiâ (vt Viennenses loquuntur literæ) carus omnibus, molestus nemini, magnum erat constantiæ, & pietatis exemplum: vtque alij postea testati sunt, sanctus vulgò habebatur. Hæc Stanislaus vita cum esset, satis apparebat neque ab sæculo indolem talem, neque ad seculum natam. Breui ergo diuinus Spiritus cœpit interiore instinctu rapere ad excelsa, incitare ad fortia: vt penitus res, ac spes abdicaret mortales: vt relictis patriâ, & propinquis transiret ad sortem Dei, ac religiosæ disciplinæ, veluti cultro, viuientem se hostiam immolaret Procreatori suo. Quem ille instinctum, cum totum latè pandens sinum pectoris, voluntate exciperet summâ; tamen siue puerili pudore, siue qua aliâ causâ, ne Confessario aperiret, sex spatium mensium prohibitus est. Quod fortasse, vt Deus permisit, quò haberet deinde innocentissimus ille animus non nullam plorandi, seseque despiciendi materiam, tanquam sancto Spiritui tandiu obstitisset (Permittit enim talia Deus mentibus puris, velut ad sepimentum humilitatis) ita Diabolus fraudulentè curauit, sperans aliquod lucrum ex morâ. Quippe nouit improbus, quandiu occulta est pietatis Magistro conscientia nostra; interrumpi diuinæ providentiæ ordinem, cumque singulis nobis, nec legitimè repugnantibus, sibi esse certamen: eā verò patefactâ; dimicationem fore cum pluribus: quibus etiam cælestè auxilium ex submissione, ac debito nexu promptum sit. Quamobrem tum quæ Deus in humanis cordibus ferit, tum quæ ipsemet superseminat, quantum maximè potest occultat: quò facilius salutifera Dei semina opprimat, & mortifera zizania sua enutriet. Sed irritus fuit in præsens conatus. Diuinâ tandem roborante gratiâ Stanislaus suimet, mutique Daemonij victor egregius, rem Confessario omnem aperuit multis cum lacrymis: protinusque victori manna absconditum datum est. Etenim, tanquam facti sibi accepti notam, & tanquam ad similia consuefacere vellet Imperator cælestis Tyronem suum facinorâ, tantum ei supernæ voluptatis ingessit, vt capiendæ adolescentuli cor haudquaquàm sufficeret. Inde dies, ac noctes nil in mente eius, & orè nisi Deus, & Societas Iesu. Fatigare ipse per se Patres: adhibere non preces modò assiduas, sed & lacrymas: allegare alios, etiam Pontificium Legatum. Quasi parùm conueniens duceret, quibus ceteri in Principum aulas mortaliū hincuntur præsidij, ea non admoueri, vt aditus ad sempiterni familiaritatem Principis patefieri. Verum frustra erant omnia. Stabat Magio Prouinciali sententia nisi bonam à parentibus veniam impetraret; nequaquàm admittere. Nam præterquam quod Societati ferè moris non est adolescentes institutioni suæ creditos,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

O

ditos,

37
Reuerentia in
diuino cultu.

38
Ecstasies frequen-
tes.

39
Pietas erga
Deiparam.

40
Sanctam Bar-
baram præci-
pue colit.

41
Ex pietate
proficit etiam
in literis.

42
Sacramenta
quomodo fre-
quentaret.

43
Vocationem
religiosam ali-
quando Con-
fessarium celat

44
Conscientiâ
aperiendâ spiri-
tuali Magistro.

45
Consolatio
Stanislaus exvo-
catione Con-
fessario aper-
ta.

46
Societate ve-
hementissimè
expetit.

47
Non recipi-
tur metu tur-
barum.

ditos, sibi clam parentibus aggregare; non magno ante tempore haud modica Vienna tempestas extiterat Nouitiorum causâ receptorum. Cui tempestati qui vim, atque robur dederant, tum pollebant plurimum. Ad hæc cum Polonia regnum iam prosperè Societati aperiretur, atque in eo gentis Kostkæ magna esset potentia; apparebat & à Paulo Vienna, & ab Ioanne in Polonia facile suscitari tragædias posse, quæ ingens gloriæ diuinæ cursui impedimentum offerrent. Et Stanislaus ingenuè confirmabat nota sibi suorum ingenia: nec dubitare, quin non solum negaturi veniam, si peteretur; sed acerrimè pugnaturi contra essent, si rem alicunde rescirent. Hæc faciebant, ut quanquam vehementer virtutem probatione boni, tam sancti cum voti compotem nullo faciendum modo censeret.

48
Voto se ob-
stringit Socie-
tatem ingre-
diendi.

49
Aegrotus Sa-
tanæ terribila
vixit.

50
Ab Angelis
Christi corpus
et ministratur.

51
Sanctæ Barba-
ræ opem ex-
peritur.

52
Apparuit ei Bea-
ta Virgo cum
Iesu puero va-
lentinem red-
dit.

53
Eadem monet
ut Societatem
iueat.

Laud pauci sunt, qui dum sancti aurâ Spiritus ad Religionis prouehuntur por-
um, si qua incidat offensatio, quasi ad scopulum constantiam frangunt. At Sta-
nislai, velut intercluso lapsu amnis, crescebat in immensum cupiditas: atque adeo
quod se aduersus diaboli, satellitumque eius iactationem firmaret; sacram iecit an-
choram: id est adiecit animi decreto voti sacramentum, quo se ingressurum So-
cietatem obstrinxit. Inter hæc, domestica, uti credibile est, humanæ patientiæ
intoleranda vexatio grauissimum illi morbum, haud sanè ad mortem, sed ut opera
Dei manifesta in illo fierent, adduxit. Nihil enim vnquam hoc morbo insignis, ac
fortunatius contigit beato adolescenti. In hoc primum Diaboli superauit spectra:
deinde sacrosanctâ Eucharistiâ admirabili modo impertitus est: postremò valetu-
dinem quoque recuperavit diuinitus. Sub initia morbi Diabolus, qui famulos
Dei, quos nequit peruertere, gaudet tamen vexare; tetri canis formâ in cubicu-
lo eius apparuit, diroque faucium hiatu in decumbentem ferociter insiliebat præ-
focaturus. Ter insilijt, ter constanti animo precibus ad Deum fufis, ac signo Cru-
cis repulsus, tandem euauit. Terno Satanæ impetu reiecto, uti olim Christo Do-
mino duci inuictio, ita nunc victori militi accesserunt Angeli, & ministrabant: hoc
etiam præcipuè singulari ministerio, quod olim Domino nihil potuere præstabi-
lius ipso, nunc verò ipsum seruolo Dominum ministrarunt. Siquidem, ingraue-
scente morbo, ea religiosissimi adolescentis animum cura angebat maximè; quod
verebatur, ne absque augustissimo Viatico abeundum esset à vita: cum & fratrem
non admodum rerum curiosum diuinarum cerneret, atque hospitem super hæc
hæreticum sciret. Ergo humanis destitutus præsidij ad cælestia confugit. Mensis
erat December: nec multis ante morbum diebus in patrônæ suæ Barbaræ sanctæ
vitâ, quam, solennia eius celebraturus, legebat, scriptum repererat, qui eius
Virginis implorasset opem, neutiquam eam passuram, ut supremis immunitum
mysterijs mors opprimeret. Quo loco tanquam opimo thesauro (ut erat) inuen-
to; lætus, tanti beneficii, ut se quoque facere participem vellet, precibus, & ipsis
Pœnitentiæ, Eucharistiæque sacramentis ob eam rem susceptis, insisterat. Hoc
ergo cum præsens necessitas menti subiecisset; cælesti plenus fiduciâ ad Marty-
rem benignissimam versus, venisse memorat illud tempus, cum præcipuo eius
auxillo indigeret: Ecce autem (singulare, paucisque concessum donum) nocte
intempestâ ipsa adest, & sub aspectum se offert sancta Barbara, pariterque An-
geli duo claro in lumine sacrosanctam afferentes Hostiam: qui cum ad lectulum
accessissent famelici ægri, reuerenter ei porrexerunt. Atque ipse summâ primò
cum animi demissione veneratus, pari deinde cum gaudio Deum cordis sui pa-
rentem, & arbitrum vitæ, salutisque suæ suscepit. Secundum hoc immortale pi-
gnus æternæ vitæ, ut nouo locus beneficio esset, inualefcit: usque eò morbus; ut
medentes de salute pronuntiarent actum. Nec verò iam Stanislaus, post acceptum
cæleste Viaticum, vlla ad capeffendam versùs cælum viam cunctatio erat: cum
Virgo clementissima Dei mater paruulum Filium in sinu gestans præsens adfuit,
consolans clientem suum. Quem ut vberiori suauitate perfunderet; puellum Iesum
in eius deposuit lectulo. Inde ægro lectulum suum tam pulchrè floridum contem-
planti, non mirifica solum allata consolatio; sed etiam Saluatoris accessu afflata
est salus. Et cum lauit cæli Regina munus. In digressu nominatim admonuit, ut
Socie-

Societati se traderet. Hinc iam prouum est cogitare, is, quem antea tantus habebat ardor Dei se obsequijs dedicandi, postquam tot insuper captus, obligatusque pignoribus est, atque eo pacto conualuit; quam censeret æquum vitam, à quo toties recepisset, auctori beneficentissimo reddere. Itemque posteaquam apertus adeo, ac certus Deiparæ accessit monitus, quam ad Societatem auidè raperetur, ut recens illius iussu, votumque suum vetus expleret. Perstabant tamen surdæ, clausæque penitus Prouincialis aures. Vnde fiebat, ut inops consilij Stanislaus cunctas versaret in partes animum. Erant tunc Viennæ Franciscus Antonius, is, qui Societatem in Sardinia inter primos fundauit, qui nuper ex Italia profectus, magno nomine ad Italos, atque Hispanos, & Mariam Austriacam Maximilianæ Cæsaris coniugem nationis vtriusque linguâ conciones habebat. Hunc Stanislaus, ut nihil intentatum relinqueret, cum adijisset: Iam se biennium totum à Prouinciali flagitare Societatem ait: sed ab eo talem sermonem penitus respui, nisi à parentibus sibi potestas fiat. Est quosdam sibi auctores, ut cum fratre mox in Poloniam redituro eat. Parentes, ubi constantiam perspexerint, fortè potestatem facturos. At sibi optimè omnium notos suorum animos: nequicquam sperari hanc veniam ab eis: imò si posteaquam odorati rem sint, in eorum veniat manus; carcerem se, & vincula manere. Nec verò ea se formidare Christi Iesu gratiâ: sed à Deo vocari ad sanctam hanc Societatem: ad id se voto dudum obstrictum: non posse animum suum capere vllam quietis partem, donec promissa faciat: eoque prosperandum magis, quòd rediturus propediem in patriam Paulus, se quoque reducturus sit: ubi nulla prope soluendi voti, Deoque seruiendi opportunitas sit futura. Ferat igitur consilium ipse per Deum, opemque. Deliberatum sibi esse, nisi prohibeat, alias adire Prouincias, & tandiu peregrinari, tandiuque perseverare pulsando, quoad alicubi tandem aperiatur. Franciscus Antonius, qui & samâ, & iam suâ quoque nonnullâ experienciâ virtutem adolescentuli longè ætate maturiorem norat; planèque videri sibi in eo videbatur dexteræ Excelsi opus; multis ad Deum factis precibus, tandem respondit sperare se, si Augustam ad Petrum Canisium superioris Germaniæ Prouincialem, vel demum Romam ad Præpositum Generalem Franciscum Borgia tenderet; ab eorum alterutro receptum iri. Nullam enim formidaturos inuidiam, si adolescentem, post tam longam peregrinationem, tam procul domo, & omnium rerum egenum suscipiant. Nullum fermè est præstantium facinorum consilium, quod non videatur præcipiti proximum. Quædam tamen, quæ præsertim consulto rite Deo suscipiuntur; ab ipso inspirata Numine, euentus, alioquin malus consiliorum arbiter, ostendit: uti in hac Francisci Antonij oratione contigit, quam Stanislaus accepit, expertusque pro oraculo est. Oblatâ igitur spe recreatus, in occasionem imminebat fugæ: quam breuè obtulit frater. Cum enim more suo innoxium Stanislaum malè ad modum Paulus accepisset; is, qui mirâ ante patientiâ exercendæ virtutis materiâ lætabatur; tum animo quidem pacato, sed quadam indignabundi specie: Profectò, inquit, ad hunc me modum si habere pergas; eris in causâ, ut abripiam me aliquò fugâ, tibi que de me erit parentibus reddenda ratio. Cum Paulus ad hæc eò magis furens, quòd ad responsa talia insolentior, iret, facesseret, properaret in malam crucem, respondisset; Stanislaus silentio vilem linteum amictum comparat, & cetera faciendo itineri, pauperum in morem, accomoda, magnamque noctis partem in precibus ponit. Die postero benè mane, antequam surgeret è lecto Paulus; seriò, adeundi ne faceret potestatem, interrogat: eoque rursus cum stomacho abigente; posito, quo ad id loci alienâ magis, quam suâ sponte vsus erat, honestiore vestitu; sumpsoque rustici pueri, quem parauerat, habitu; raptim ad Collegium pergit, interest Sacrificio, diuinissimo se pane corroborat: acceptifque à Francisco Antonio ad Canisium, atque Borgia literis; iter ingreditur eo consilio, & quidem religione voti firmato, uti nullo vnquam tempore domum rediret, nullumque faceret peregrinandi, victumque interim emendicandi finem; quoad in optatam adeo sibi Societatem rimam, per quam se insinueret, alicubi aliquam inueniret. Ibat tanquam diuinæ gratiæ vectus alis nouellus Iacob è cognatione,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

O 2

tione,

54

Stanislaus adiutus omnes in Societatem tentat.

55

Consultat de fuga in alias Prouincias;

56

Fugit rustica, no habitu.

57

Mira Stanislaei religiose vite cupiditas.

42
Mirabilior in
se Stasium ma-
nus effugit.

58
Iterum Angeli
manu Eucharis-
tia donatur.

60
Dilinga seruil-
bus ministerijs
exerceatur.

61
Mittitur Ro-
mam.

tlone, domoque paternā euocantem Deum sequens, bacillus in manu, vilis gale-
rus in vertice, rude corpori tegmen, Deus, & Christus Iesus in corde: nec du-
bium circa cælestium Patronorum, suarumque comitatus virtutum. Haud multo
post cum domi non apparet, ac Paulum conscius remorderet animus, quasi
fratrem seuitiā suā grauius de se aliquid consulere adegisset, ipse, ac pedagogus, &
is, apud quem diuersabantur, ad Collegium solliciti accurrunt, rogantque quid
factum Stanislaui sit. Nil inde certum reportant: sed Vngari adolescentis indi-
cio, & literis, quas ad hanc rem Stanislaus reliquerat, tandem cognita fugā, cisis
conductis in diuersas festinant partes. Rumor fuit ad maleficam mulierem itum-
camque docuisse quā parte nobilis exul egressus, quā viā inueniendus foret. Eā
que viā, quam Maga monstrasset, hospitem ciso velociter eodem vespere ad eum
locum peruolasse, in quem gloriosā fugā inclutus Christi miles diuerterat: cum-
que iam prope haberet eum in manibus, equos confestinos concidisse, vt pro-
gredi vltra non possent: & ipse auriga attonitus exclamaret, nunquam sibi tale
quid ad id temporis contigisse: atque hoc tanquam portento exterritum hospi-
tem ab insectando destitisse. Hoc modo & aditam veneficam, & exterritos equos,
annuæ Viennensis Collegij literæ, recentissimā, re, Kalendis Septembribus anni
millesimi quingentesimi sexagesimi septimi scriptæ Generali Præposito, cunctæ
que Societati nūtiant: eaque narratio his clauditur verbis. Quid adhuc futurum
sit, Deus nouit: speramus tamen id non sine Dei consilio contigisse, vt ita abi-
ret. Adeo enim constans semper fuit, vt non pueriliter, sed cælesti quadam in-
spiratione commotus fuisse videatur. Aliud quidam admirabile adijciunt, cum
insectantes ita iam Stanislaui essent assequuti, vt facillē, quamuis mutato habitu
possent agnoscere, ipseque eos optimē cognouisset; ipsum tamen agnitiū non
fuisse. Præterea cum quondam in Hæreticorum sanum esset ingressus, idque quan-
tum monstrabat exterior facies, Catholicorum templum ratus (Lutheranorum
enim apparatus haud magnopere distat) diuinum epulum expeteret; re subinde
cognita, vehementer ploranti tam præclaram spem sibi euauuisse; rursus, quem
admodum olim dum ægrotaret, panem Angelorum Angeli manu porrectum ef-
fe. Inter hæc clementissimi Numinis beneficia, & fortasse alia, quæ, metuens ne
per confusam æuo memoriam indulgentior fama vero affinxerit, volens præter-
mitto; demum ab longâ peregrinatione sospes ad Canisium Augustæ non inuen-
tum, Dilingam peruēnit. Vehementer placuit Canisio indoles, bonamque osten-
tat spem. Interim tamen, siue vt ampliùs de virtute eius periculum faceret, siue
vt specularetur, nunquid propinqui mouerent, seu potius Deo nouam famulo
suo virtutis promendæ materiam suggerente: nam nec erat, quod adeo explora-
ta constantia de nouo exploraretur: & ad propinquorum motus specularandos, tan-
quam hospes haberi poterat; iubet tantisper Dilingæ in ædibus Conuictorum,
seruilibus fungi officijs, Stanislaus qui iam vilem haud nequicquam induerat ha-
bitum, sed eum sequuturus, qui, cum Dominus esset omnium, serui formam as-
sumpsit; vehementer gauisus est rebus quoque, ac ministerijs eiusdem se insigni-
bus decorari. Sic est ferme nobilitas: vbique se effert: quicquid obeundum est,
obit splendide. Quanquam in Stanislaui humilia inter munia haud natua solum
generositas; sed multo magis vera eminebat indoles christianæ, id est diuinæ no-
bilitatis. Siue ad mensam, siue in ceteris quotidiani vsus officijs longè inferiori-
bus se dominis ministraret; tantā id curā, studio, veneratione faciebat; vt aper-
tè ostenderet Deo se magis, quàm hominibus inservire: nec mercenariam exhi-
bere operam, nec subsidia descendendo venari, per quæ ascenderet; sed esse
dumtaxat officiosissimum humilitatis sanctæ candidatum. Ita demum se gessit, vt
breui in se omnium conuerteret oculos: ac Patribus tum in yocatione constan-
tiam, fidelitatemque probaret in ministerio: tum magnam concitaret expectatio-
nem sui, vt Prouincialis ipse Canisius scribit. Ceterum suauissimus ille flosculus
Vrbis sanctæ debebatur amœnitati. Nonnullus haud dubiè suberat Canisio timor,
ne si Stanislaui recepto, quem Viennenses recipiendum non putarant, barbarum
quicquam cobrideretur, tota in se tempestas incumberet: neque securus omniq-

Stani-

Stanislaus agebat, suos quanquam tanto diffitos intervallo, ut est sollicitus auidè, laboriosèque quæsti boni primus fructus, nimium tamen propinquos ducens. Adhæc nescio quomodo maiorem indulgendi feruori suo, exaggerandæque virtutis existimabat Romæ sibi opportunitatem fore. Quæ cum Canisius eliciisset; pro idoneâ habuit causâ Romam eum destinandi, prius etiam quam responsum, ut moris est, à Borgiâ referretur. Igitur cum Socios duos eo ipso autumno mitteret; tertium ijs Comitem Stanislaum adiunxit: laudans illum Patri Generali, ac præclara de eo sperari significans. Tantumque itineris Viennâ Dilingam, Dilingâ Romam, quod fere duodeciescentena millia passuum summa colligit, adolescens nec viæ, nec graui cuiuspiam assuetus labori, confecit pedes, impertiente imbecillitati corporis vires animo, quibus abundabat. Quanquam ita Romam affectus peruenit; ut aliquot dies antequam ad Tyronum labores in Religiosæ disciplinæ stadium induceretur, cum præcipuâ habendus curâ fuerit. Quinto Kalendas Nouembres anno partæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, die sanctis Apostolis Simoni, & Iudæ sacro in Nouitiorum adscriptus est numerum, apud Professos: moxque in Romano Collegio defunctus coquinæ laboribus: postremo ad sancti Andreæ translatus est mirâ Dei prouidentia. Nempe, ut postquam alia præcipua duo sanctâ in Vrbe Societatis domicilia præsentia suâ, & cælesti conuersatione solatus esset; in eâ tum nascente probationis domo tantumolim amplificandâ, ac principe totâ in Societate futurâ; non solum exactum Tyronis exemplum, sed etiam beatum corporis sui depositum, ad solatium, & incitamentum Tyronibus omnium posterarum ætatum relinqueret. Præerat instituendis Nouitijs ad sanctæ Mariæ de Stratâ Altonsus Ruizius: ad sancti Andreæ Iulius Fatius, paulo ante è Lusitaniâ, ubi complures annos egerat, in Italiam reuocatus: viri ambo virtute, prudentiâque præstantes: & in magnis ante, posteaque spectati muneribus. Primum sub ingressu Stanislaus Claudio Aquauia; quanquam recenti discipulo, tamen iam ad docendum maturo, exercitationibus spiritus de more excolendus traditur. Verum, cum ad prima ferè verba, de rebus diuinis ille solueretur in lacrymas; aiebat Claudius, accipiendi potius, quam tradendi exercitationes eas impositum sibi munus. In eo secessu Stanislaus ab pueritiâ vltimâ repetitam confessionem cum Patre Ruizio instituit: ex qua, post eius obitum, professus Ruizius est, animum ab se innocentissimum planè repertum, nec vnquam latiferâ noxâ contactum. Interim Ioannes Stanislai Pater, cognitâ eius fugâ, perdoluit. Sed cum videret factum irremediabile: quippe cum Romæ agendum esset, ac Pio Quinto Pontifice; more plerorumque mortalium, perinde æstimare res verè, atque amare liberos nescius; iram, doloremque, plenis minarum, probrorumque datis ad eundem literis, euomit. Aiebat inustam puerili eius leuitate maculam splendori gentis Kostkæ: inhumanissimè se, impièque desertum, destitutum, proditum: suum filium, vilissimi instar mendiculi, vagum, atque erronem Germaniâ totâ, Italiâque conspectum. In hac puerili fatuitate si perseuerare haberet in animo; caueret vnquam reuisceret Poloniam. Nusquam adeo fore tutum, vnde vi non extraheret: proque torquibus aureis, quos ante gestasset, gestaturusque fuisset, si ingenium suis dignum natalibus voluisset induere; oneratum ferro in tetrum coniecturum carcerem, ubi nunquam videret diem. Has literas, cum de Stanislai virtute certi Moderatores, ei reddidissent; continuo legenti, ut habebat promptissimas, eruperunt lacrymæ. Quidque fletu interrogatus; miseram parentum suorum deplorare se cæcitatem respondit, qui dona Dei vsque adeo ignorarent. Iussusque ad eas literas respondere; in hanc rescripsit sententiam. Cum se Deus Dominus in familiarium suorum recepisset numerum; parenti nullam doloris, at multiplicem latitiæ causam esse. Nam ad ipsum quoque pertinere huius beneficii partem, qui filium in cælestis Principis haberet aulâ, idque sine impensâ, & curâ: quod nequaquam ijs contingit patribus, qui apud Principes nihilominus, quam sunt ipsi, mortales, liberos suos collocant. Indignum quidem se, qui propter Dei amorem quicquam acerbi ferat: si tamen pro suâ clementiâ Christus Iesus, tam multa pro nobis passus, tanto munere dignare-

62

Romæ Tyrocinium auspiciatur.

63

Quos habuit Tyrocinij Magistros.

64

Spiritus exercitationes Claudio Aquauia traditas summa pietate obit.

65

Literis à patre suis acceptis, deflente eius cæcitate.

66

Ad eas literas pia responsio.

67

Ad eas literas pia responsio.

67
Stanislai con-
ceptio suimet.

68
Tranquillita-
tem mentis So-
cio precibus
restituit.

69
Pro exemplo
Tyronibus à
Magistris pro-
ponebatur.

70
Modestia, &
pudicitiae ful-
gor.

71
Sancta hilari-
tas.

72
Summa cum
Deo coniun-
ctio, & donum
vbique Deum
praesentem in-
tuendi.

gnaretur; haud optatius quicquam sibi, ac beatius posse in hac vita euenire. Proinde quæ minas ille putaret, sua esse vota. Ceterum sciret se dudum sempiternæ Maiestati fidem obligasse, quoad spiritus mortales artus regeret, in paupertate eidem, castitateque, & obedientiâ seruiturum. Citiùs, quam ut hanc fidem fallat; extrema paratum omnia, necemque vel acerbissimam perpeti. Ipsi quoque parenti longè fore consultius, si filium sponte tradat, commendetque Deo, & gratiam ei deponat, qua vocationis inestimabili dono ad finem usque perseveranter respondeat, quàm si facessere negotium conetur. Hoc enim & irritum, & ipsi præterea noxium: illud verò salutiferum vtriusque fore. Hæc fermè de Stanislao apud Professos agente comperta sunt. Eius temporis, quo in Romano fuit Collegio, duo speciatim narrantur. Primum cum eius visendi causâ Ioannes Franciscus Commendonus Cardinalis venisset; Stanislauum abundè se ornatum, humilitatis existimantem insignibus, prodire ad illum ita ut erat in obsoletâ, quam ministerij causâ utebatur lacernulâ voluisse, nisi Patres habendam magis rationem amplissimæ Cardinalis personæ, quàm Stanislai feruoris duxissent. Norat Commendonus ex multis Legationibus per Septentrionem obitis gentem Kostkam, satisque Viennæ Stanislai virtutem perspexerat: & hic est, opinor, Legatus, cuius patrocinium apud Magium Prouincialem, ut se in Societatem acciperet, Stanislauus interposuerat. Itaque & adolescentis mores, & familiæ eius nobilitatem perhonorifico in digressu testimonio Patribus commendauit. Sed illud quanto & apud homines, quodque caput est, apud Deum esset in pretio, clariùs patefecit. Cunctis domesticis pro notâ, constantique pietate, quanquam adeo Nouitius, modicæque ætatis, venerationi erat. Itaque Marius Francus grauiter animo perturbatus, eiusque precibus multum tribuens, pro se ut Deum precaretur, rogauit. Cui Stanislauus: Pariter, inquit, concedamus in templum, & ante diuinissimum Sacramentum sternamus preces, eique nos commendemus. Eunt continuò: habet Stanislauus haud longam magis, quàm ardentem precationem: ac repente Socio mens conferenat: eaque anxia cura sic euanescebat; ut protinus non modò omni vacuus perturbatione abierit; verum etiam insigni consolatione plenus, & gaudio. Quod, cum hæc ipsa nos moliremur, superstes idem Sacerdos, & concionator perspectæ religionis, cum excellenti sanctitatis Stanislai testificatione rite, ac sanctè confirmabat. Ad vltimum translatus Stanislauus in collem Quirinalem ad sancti Andree, ita cunctis in rebus absolutam honesti formam tenore æquabili expressit; ut vel vtitata domesticæ disciplinæ munera obiens, quandam ijs splendorem præcipuum, quandamque præter solitum lucem adderet: sic ut etiam ubi nil nisi, quod ceteri, faceret; videretur tamen plura facere, & ampliora, quàm ceteri. Et scilicet faciebat: cum potius quemadmodum, quàm quid agatur interfit: ac sæpè qualitas operis in opus euadat. Erat itaque viuum omnibus cunctarum laudum exemplum: nec dubitabant Nouitiorum doctores, etiam num superstitem; palàm pro formâ ceteris ad imitandum proponere. Modestia eius in vultu, & oculis, in gressu, gestuque, ac motu omni: parsimonia linguæ, & verborum examen erant summa. In oris illâ angelicâ specie adeo sanctitatis fulgebant color, & purissimæ lumen emicabat integratiss; ut intuentibus cum virtutum ceterarum, tum maximè pudicitiae amorem quasi afflaret. Nec tamen vniquam tristem videre erat, aut tetricum, sed hilarem, suauemque mirè decenti, atque amabili vultu. Nempe gaudens animus, delitijsque beatæ vitæ saginatus, multò quàm adolescentia magis faciem ei, ætatemque floridam faciebat: non per interualla summi boni fontem regustans, sed quantum mortalitas patiebatur, assidue potans: atque adeo continentius illi, quàm mortalis conditio patiebatur, inhærens. Sedulo Moderatores aduigilabant, ne immodico abreptus impetu spiritus, nequaquam pari præditum vi terrenum vasculum immaturè defereret. Ceterum ita suapte iam nutu ferebatur, & acquiescebat in Deo; ut vita eius omnis verè dici perpetua posset oratio: & insigni dono consequutus id esset, ut vbique, ac semper in diuino se stare conspectu sentiret. Iulius Fatius, quantum obseruare ipse potuerit, animaduersum sibi testatur, nullis inter orandum, aut meditandum fugacis

fugacis mentis euagationibus obnoxium Stanislaum fuisse. Et verò quò euagaretur, qui iam se totum, ac penitus in Oceanum immensum diuinitatis immergerat, vnde quò se cumque verteret, nunquam emergeret? Cuius & integerrima illa caro animi iam didicerat affici studiis: vt posset cum regio Vate profiteri: Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Certum est ipsum quoque ex animi redundantia ita amoris diuini incendio incalescere, ita exastuare solitum corpus; vt cordi, ne opprimeretur, ad mitigandum ardorem, imbutos frigidâ paniculos necesse esset apponere. Erga Dei beatissimam Genitricem iam prorsus animum induerat filij: parentemque appellare suam in omni sermone consueuerat. Quod tanto cum sensu, tam simplici, pulcrâque ingenuitate præstabat; vt audientibus suæ partem suauitatis aspergeret. Notauit id præ ceteris Emmanuel Sâ theologus idem, & concionator, & vir optimus: qui cum aliquando comitem eum ad basilicam sanctæ Mariæ ad Niuës duceret, ac percunctatus esset, num eam diligeret; is humili quodam gestu, & ore blandissimo respondit: quid quæris Pater? est mea Mater. Eâque voce tali modo, ac sensu prolata, valde commotus Emmanuel, cum deinde rem Patri Generali narraret, admirandus aiebat, nequaquam sibi visam eam hominis vocem. Sanè cum frequentissimè de ipsâ Cæli Reginâ loqueretur, noua semper, & magnificentissima, quibus appelleret, excogitabat nomina, & gradus, in quibus collocaret, altissimos: vt simul appareret graue illi esse, quòd celsius quiddam, vbi reponeret, non inueniebat: nec exæquare verbis iudicij sui maiestatem poterat. Ad salutationem Angelicam, sacrum rosarium, præcesque alias, cum psalmis, in laudem Virginis consuetas, suauissimè afficiebatur: cumque quàm liceret creberrimè, in ijs exequendis officijs versaretur; animaduertebant Patres id quoque exequi eum quadam cum venustate vultus, & gratiâ vsque eo extraordinariâ; vt planè illi ab plenâ gratiæ Virgine, gratiæque parente Reginâ, cuius inferuiebat laudibus, præter morem indita videretur. Est etiam qui rite confirmat splendore plusquam humano lucentem eius faciem haud semel sibi conspectam. Ita nimirum ad luminum Patrem capaces animæ accedentes illuminantur. Ceterum Stanislaus inter dulcia hæc beatæ Patriæ studia nihilò impensè, incitatèque minùs austera, & dura huius exilij propria tractabat. Adolescentulus eius innocentia, & sanctitatis nullum faciebat finem integerrima illa membra, & obsequensissimum animo corpusculum afflicti. Nihil erat, quod excelsum illud pectus pertimesceret: nihil extimabat arduum, nil supra vires ducebat suas, ostendens vim Apostolici verbi: Caritas omnia sperat, omnia sustinet. Quæ diuersa videbat laborum in singulis, viliusque munerum, ac poenarum sponte susceparum genera; ea ipse fame inexplibili, & animo immenso appetebat vniuersa: & vt quæque ministeria humilima, & contemptissima erant; ita exultabat maximè, ac beatus ingrediebatur. Nemo autem suspicetur, quia solet interdum ingentibus ausis, generosisque feruoribus, Angelum lucis ementiens tenebrarum pater, fraudis aliquid immiscere; siue leuitatem in his, siue ludificationem vllam Dæmonis fuisse permistam: cuncta enim sanctâ obedientiâ temperabat, fidelis character, ac nota germanæ virtutis, certissimumque aduersus ludibria Satanæ munimentum. Et quamuis ab suo non nunquam sensu religiosi quoque viri in his, quæ per honesti speciem blandiuntur, peragrè remoueantur; tamen Stanislaus propensissimâ voluntate, curâque summâ ad legum domesticarum regulam, Præsidumque nutum, se vbi que fingeat. Itaque intuenti mihi omnem eius (quantulus fuit) cursum ætatis, primaque cum medijs, cum postremis media comparanti; haud dubiè videtur per vias rectas semper ab diuino Spiritu, tanquam manu, fuisse ductus: affluentem verò donorum, quæ deinceps alia super alia semper vberius effusa in eum à cælo sunt, quasi fons, & origo fuisse efficacissima, & vberima à principio collata religiosa gratia vocationis. Cui gratiæ cum se ille gratissimum, & perinde obsequensissimum præberet: eâque re largum, ac beatum diuinæ benignitatis flumen in suum, vti oportet, caput fontemque refunderetur; perenni vsque commercio indè rursus emanans, ad irrigandum, fecundandumque egregiè præparatum,

73

Ex diuino amore cor exastuans refrigeratione existerna indiget.

74

Beatam Virginem vnice, & vt Matrem amat.

75

Eius facies splendens visa.

76

In sese asperimus.

77

Obedientissimus.

78

Vocationis in eo gratia excellens.

79
Quanti faceret religiosam vocationem.

80
De Societatis institutis æstimatione.

81
Erga omnes obedientia singularis.

82
Quanti fieret à Magistris No uitiis.

83
Signum solidæ eius virtutis.

ratum, cultumque fidelis, & diligentis serui agrum multiplici cum incremento redibat. Quam porro efficax, & abundans fuerit diuina vocatio, pariterque ei quam plenè ipse responderit; non ex diuersis, sed prorsus ex iisdem cernitur argumentis. Id admirabilis illa docet constantia in vexatione diuturnâ, corruptelâque domesticâ: id assidua, & multiplex vt admitteretur flagitatio: id votum conceptum: id postremò tam generosa fuga, tam longa, tam & laborum, & discriminum plena peregrinatio, dum ab propinquis, ab opibus, ab delicijs, ad solitudinem, ad nuditatem, ad obscuritatem, asperitatemque Crucis, quæque alia habet religiosus rigor seculi votis aduersa, incitatione maiore contendit; quam auaros, vel ambitiosos, vel voluptatum amatores suarum furor cupiditatum agat. Vbi verò peruenit Romam; quasi thesaurum tanto labore quæsitus adeptus; expleri gaudento nequibat. Et quoniam, quod abundat in corde, id lingua personat; plerique eius sermones instituebantur de cælesti dono religiosæ vocationis: nec ferè vnquam sine magnificentia præclarâ verborum, & vberibus lacrymis. Quodque proprium est ad perfectâ, & summa nitentium, talia cum fecisset, ac faceret; incubabat se, ac dolebat, quasi aduersus tam incomparabile donum esset ingratus. Mortalium omne genus voluisset tanti boni particeps fieri, suosque nominatim propinquos, affines, parentes à quibus de cetero ita disunxerat curam; vt periniquè ferret eorum mentionem, præsertim si opes, & nobilitas, vel quidpiam, vnde in se redire existimatio posset, memoraretur. Iam instituta Societatis tanti faciebat, tamque accommodata sibi rebatur, & congruentia; vt nihil supra. Natum atque aptum, seu potiùs à Christi gratiâ factum ad ea intelligeres. Nec ab opinione facta distabant. Ad ea volebat non modò, quæ communiter ageret, sed & priuata omnia pietatis suæ momenta exigere. Legum erat cunctarum, & quotidianæ disciplinæ seruantissimus. Nec Reftori modò; sed infimorum quoque operum præfectis alacritate singulari, & fide parebat: Nihil quantumuis in speciem leue prætermittens: vt qui nec leue duceret, in quo pondus æternæ gloriæ inesse posset: nec iussa per interpretationes ad suum stomachum trahens; sed oculatâ Deo, cecâ mundo sapientiâ exhauriens: ad eamque, quam Sancti viri describunt, perfectionem contendens veri obedientis: qui non quantum, aut quale sit, quod præcipitur spectat; sed solo est præcepto contentus. Id cerni cum alijs licuit, tum in eo, quod sequitur. Missus enim ad comportanda pariter cum Claudio Aquaiuiâ in culinam ligna, dum Claudius feruori suo obsequens aggerat vsque communem, & cumulat sarcinam; Stanislaus, quod certum fortè lignorum numerum, quem singulis itineribus ferrent, coquus nominauerat; demere, quæ numerum superarent, coepit, & contestari eum se numerum nequaquam egressurum. Itaque socij quoque, quem de cetero tanquam magistrum ille venerabatur, temperandus ardor, & accommodandus ad eius obedientiam fuit. Hæc, atque horum similia cum palam cernerentur ab omnibus; Iulius tamen Fatius, & Alfonso Ruizius, qui Institutores, & Confessarij, latebras quoque intimas scrutabantur animi; multò & videbant clariùs, & contemplabantur iucundiùs abditos ibi thesauros: profefique, eo mortuo, sunt non potuissè in eo cuiusvis modi noxam obseruari. Fatius nominatim de obedientiâ scriptum reliquit: visam sibi in Stanislao ad eum ascendisse verticem; ad quem celsissimum inter mortales potest. Nihil ei oblatum vnquam difficile, quicquid innueretur: nunquam tardum, aut cunctantem reperiunt: quam ob causam iucundè interdum appellabat omnipotentem. Cum verò incidisset tempus, vt valetudinis causâ temperare eius intentam assidue in Deum cogitationem necesse foret; eamque ob rem iussus esset spatia orandi contrahere; inde quidem visum initio modicè tangi: verum id quoque adeo tulisse placidè, tamque obsequenter in potestate fuisse Reftoris; vt animi eius beata tranquillitas nullam in partem commoueretur. Quod benè fundatæ humilitatis documentum insigne, & vt dicere institueram signum fidele totius sanctitatis minimè fucata; sed veræ, ac solidæ, sapientes habent. Nam ferè vt quisque maximè in meditandis diuinis, ac cetero cultu pietatis dulcedine quadam impletur; ita difficillimè, eâ inescatus voluptate ad communem sese componit normam, & ad

Præ.

Prædis nutum versat. Nec rursus tanta in Stanislao ad parendum alacritas ex hebetudine, vel ignauâ quadam molitudine nascebatur ingenij, sed ex certâ virtute, & animi inductione, ac spiritu recto, quem sortitus erat: cum persuasum haberet, ita singulis in rebus cum diuinâ voluntate se cohesurum, si quos Dei loco sumpisset, cum ijs quam arētissime iungeretur, eorumque penitus sensum indueret. Quippe valebat ingenio: consilijque maturitate, ac prudentiâ longè præcurrebat ætatem. Inuentusque inter eius libellos post obitum vnus est, in quo, cum diligenter animi sui sensa, & concessa diuinitus lumina adnotasset; sanè præstantis, vt aiunt, documenta sapientiæ legebantur: quorum nos gustu neuti- quam lectorem hoc loco fraudaremus, si nancisci libellum contigisset. Nomina- tim autem dexteritas in eo quædam suauissima traditur, excelluisse in familiari- bus regendis colloctionibus: ac si quando ad mediâ prolaberentur; ad pia ar- gumenta reuocandis: cum sciret, venustèque exempla Sanctorum è vitis infere- ret; quæ, tanquam ipse spectasset, aut easdem gessisset res, ita affectu suo, ac spiritu narrans animabat. Neque hæc cum præstaret quicquam indè tribuebat sibi, vel de aliorum existimatione apud se deterebat; sed mirificâ aduersum omnes obser- uantiâ, se tanquam inter Angelos versari dicens, indignum appellabat tali coetu: stuidensque ex singulis proficere, quæ in vnoquoque cernebat separatim, ab se de- beri cuncta censebat. Ex his omnibus sancto Dei puero quàm largè, & copiosè grãtia diuinæ ad Societatem vocationis infusa sit; quàm fideliter tradita ipse talen- ta exercuerit; quàm postremo certâ notâ eius consignatæ virtutes sint; ad liqui- dum apparet. Hac itaque incitatione, felicitis instar, rapidique cursoris, spatium virtutis longissimum perexiguo emensus tempore, metam attigit, ac destinatum apprehendit brauium. Mens ab Societatis ingressu decimo, Assumptæ in Cælum Deiparæ nocte, patronam, matremque secutus est suam: cum iam se circumage- ret annus, ex quo Viennam gloriosâ fugâ reliquerat. Ipsa porro ex hac vitâ mi- gratio duo habuit singularia. Primum diuino, præter naturæ ordinem, iussu existi- mata est contigisse: deinde cum præsensit eam, tum prædixit Stanislaus, imò & impetrasse coniectura est. Venerat penæstatem in Urbem Petrus, de quo supra memorauimus, Canisius, præter Societatis negotia, rationes etiam quasdam, ac vias subleuandæ Germaniæ cum Pio Quinto Summo Pontifice collaturus. Qui rogatus à Patribus, vt ad Tyrones sancti Andreae aliquid piæ cohortationis haberet; ipsis Augusti Kalendis, ab Professorum quoque domo, & Collegio vniuersis ad audien- dum tantæ auctoritatis, ac sanctitatis virum congregatis, Nouitijs verba fecit. Orationis materiâ ex vernaculo vulgi in Italiâ verbo, quo se feriari eo die Augu- stum dicit, desumptâ. Quo verbo cum ferè intelligant homines bona mensis eius exordia, auspiciâque poni debere, vt salubriter totus, atque hilariter exigatur; in- dè Canisius differens, non Augustum modò, sed & menses omnes rite feriandi demonstraturum se optimam viam: Ea est, inquit, si ad cuiusque mensis accessum animo quisque suo persuadeat, eum sibi mensem vltimum fore: atque adeo ita comparet sese, eoque modo rationes vitæ suæ componat; quemadmodum velit paratus in ipso vitæ exitu deprehendi. Quod plenum sapientiâ monitum, cum inter se deinde Nouitij retractarent; Stanislaus, sibi verò dixit opportunè cecidi- disse: sibi propriè dictum: nam se eo ipso mense planè moriturum. Quæ vox in præsentem, vt fit, non valde animaduersa; deinde cognita est prædictionis vim ha- buisse. Dies indè cum sancto Laurentio sacer appeteret, qui inclutus Martyr, ex more Societatis nostræ, in menstruâ fortitione Stanislao patronus obuenerat, quam celeberrimum optans agere eum diem; tanquam ad stolam pretiosam, & vario distinctam ornatu parandam, pridie institit à Rectore, multa sibi vt liceret ef- festu pia, perpeßu dura suscipere: ex quibus leuissima quadam concessa; inter ce- tera, vt publicè se in coenaculo verberaret. Ipso mox die festo, post obita ritediuiua, omne matutinum tempus coquo administer exegit, sancto humilitatis, caritatis- que negotio religiosum diei otium colens: quæ sunt feriæ Beatissimis in primis acceptæ. Secundum prandium interrogatus publicè ab Nouitiorum Magistro quid in- ter labores matutinos mente agitaßet; respondit: ex culinæ igne, quem habuerat

in

70

84
Ingenium,
eius & pru-
den-
tia.

85
Pia colloquia.

86
Erga Socios
obseruantia.

87
Prædicit obi-
tum suum.

88
Petri Canisij
adhortatio ad
Tyrones.

89
Erga Sanctos
menstruæ for-
titionis quam
pius.

90
Humilitatis, &
caritatis mu-
nia Sanctus ac-
cepissimum.

91
Leui morbo
Corripitur Sta-
nislauus.

92
Precatur à
Deipara, vt die
Assumptionis
moriatur, &
impetrat.

93
Rursus obitum
suum prædicit.

94
Humi abie-
ctus cupit mo-
ri.

95
Qua pccate-
ritima Sacra-
menta susce-
perit.

96
Et ad mortem
se comparat.

97
Sanctissimè
moriatur, & le-
uissimè.

in conspectu; succurrisse eum; quo Laurentius tostus fuerat: Paulò post male incipit habere; iubeturque collocari in lectulo. Commotiuncula erat, non febris, aut quicquam curâ dignum: tamen Stanislaus lectulum inscenfurus; cum super eum benedictis ritu salutare signum Crucis manu figurasset; solenni suâ hilaritate adiecit: si Deo cordi est; vt hinc nunquam exurgam; fiat eius voluntas. Subinde febris corripitur; quasi Laurentij patroni sui flammæ participes factus. Nec multò post, cum Claudius Aquaiua (qui hæc ipsa narrauit) & alij quidam decumbentem inuiderent; deque mali, vt erat, leuitate differerent; dixit Stanislaus: Se à Beatissimâ Cæli Regina; per patronum suum sanctum Laurentium; instituisse; vt ad se euocare ipso Assumptionis suæ die vellet: atque adeo sperare se id, quod rogarat, impetraturum. Exitus docuit auditas preces. Cum perleuis esset febris, eaque tertiana; tertio eius accessu mors consequta: dum ne periculi quidem quicquam alij cognoscunt. Itaque cum altero ante obitum die ad cubiculum editiore situm loco deduceretur; post gratias Deo; & Societati de curâ, quæ sibi adhiberetur, actas; affirmans ibi decelsurum; aliquam admirationem ijs, qui aderant, mouit: ideoque subiecit, si tamen Deo placitum fuerit. At postridie, cum affirmaret eâ se nocte obiturum; susceperunt Fratres, quasi loco, nequaquam id vero simile esse, nisi si fortè Cæli Regina; cui assumptæ facer instabat dies, secum asumeret. Post meridiem verò languore, ac sudore gelido occupatus; Patre Fatio nihil id esse (vt afolet) dictitante; disertè affirmauit; adesse iam sibi haud dubiè clausulam vitæ mortalis. Ac tandem fecere fidem tum constantia dicta, tum labi continuo, valdeque concidere cœptæ vires. In dè rogauit vt sinerent humi sese abiectum mori. Quod cum primò Rector negasset; iterum instanti ex parte indulgendum ratus; vt in solum cum cûlcitra deponeretur concessit. Ita humi iacens diuinissima mysteria, & suâ, & circumstantium consolatione magnâ suscepit, ad preces, quæ adhibebantur, attentè, pièque respondens. Sed illud fuit spectaculum Fratribus periucundum. Cuncti animaduertè, vbi primum in cubiculo Sacrosanctum Domini corpus apparuit, tanquam gestiente ad dilecti sui conspectum animo, dulcissimâ quadam amœnitate, & pulchrior solito hilaritatis flore virgineum eius os explicatum. Sub hæc ad Patrem Rectorem conuersus: Tempus breue est, inquit. Ac Patre prosequente illud Apostoli: Reliquum est; ipse subiecit, vt præparemus nos. Ac velut de integro ad momentum illud æternitatis arbitrum se comparare exorsus; bis conscientiam homologesi deterfit: veniamque de Fratribus, quòd minus recta eis præbisset exempla, ita rogare ex animo institit; vt si exempla verè talia, non optima, præbisset. Ceterum quantò breuior vsura vitæ restabat; tantò eam occupabat intentius. Multas preces ab Sanctis viris compositas, ei tempori accomodas vltro exequutus, sacram Domini in Cruce fixi effigiem petit. Eam statim porrectam manu tenens, ac peramanter intuens, orè, vti semper erat, lætissimo, plenum pietate colloquium, quale tempus, & cor æstuans suggererat, instituit: de beneficijs acceptis gratias benignissimo Domino agens, quòd se procreasset, quòd proprio sanguine redemisset, quòd ad Religionem vocasset, ac cetera eius generis, rogans peccatorum veniam, spiritumque suum in manus illius commendans. Tum exorsus à pedibus singillatim sacras plagas summâ cum veneratione, ac suauitate exosculatur. Similique affectu oblatam, qua valens utebatur, sanctissimæ Virginis Matris suæ imaginem complexus, atque osculatus est. Indè ad alios Cælites versus, quoniam tempus aderat, quo patrocinia maximè conquiri, atque vsurpari conuenit; voluit sibi Patronorum suorum, è beatis cæli incolis nomina recitari: quos, vt erat accuratus, vnà cum ijs, qui per singulos menses in Tyrocinio illi forte obtigerant, ex ordine in libellum retulerat. Postremò de more interrogatus, num quid molesti in animo resideret; Nihil, respondit. Ac rursus, num esset paratus Deum euocantem sequi; iucundissimè item respondit: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Atque ita sancto oleo iam inunctus, alterâ manu Rosarium, & quædam piacularia grana, alterâ sacrum cereum sustinens, vt virgo vigil, ardenti cum lampade, sponsi aduentum opperiebatur: ac breui inter sanctissima Iesu, & Mariæ inge-

ingeminanda nomina viuere Deo cœpit. Adeo leniter felix ille animus ab suo corpulo, quod fidelissimum socium, atque administrum habuerat, segregatus est; vt planè ostenderet, quàm studio ei nihil hæreret: eique tam viuudum colorem, oculos vsque eo nitidos reliquit; vt adstantes migratio fefellerit: & mansit deinceps venustissima in ore demortui species, quasi leniter, ac dulcè renidentis. Est qui testatur, auditum sibi eâ tempestate, cum prædicaretur publicè, apparuisse moribundo clienti Deiparam Virginem. Illud certè multi obseruarunt, cum iam proximè ab excessu abesset, oculosque ferè tanquam sopore dulci quiescens placidè clausos haberet; conspecta interdum in vultu repente sereniore, cum oculorum hilari circumactu, dulcique labiorum motu, & quasi subrisu, argumenta quædam suauissimæ voluptatis, qua animus, vel in eo formidolosissimo agone, perfruebatur: vnde coniectura fiebat præclaram ei quampiam diuinarum rerum visionem obijci. Horâ post noctem mediam tertiâ excessit, qua ferè Dominus, & Saluator noster ad gloriosissimam Virginem Matrem suam olim excipiendam, cum Angelis è cælo creditur descendisse. Tum id tempus, tum morbus nec diuturnus, nec grauis, nec medicorum iudicio periculosus: præterea facilitas, qua adolescentis optimè constituti, & integris dum viribus dissoluta coagmentatio est, iure persuaserunt ei suauissimo flosculo non abfuisse frugis maturitatem: neque imperiosæ mortalitatis rapacitate præceptum; sed extra ordinem auctoris vitæ placidâ manu fuisse collectum. Eâ nocte ad domum professam vni Sociorum, qui statuerat primâ luce Stanislaum inuisere; visus est semisomni alius frater, qui monuit frustra iturum, vt videret ægotantem: iam Stanislaum esse in cælo. Quod cum is miraretur; iterum illè affirmavit, iam Stanislaum esse in cælo: denuntiavitque horam, qua solutus vinculis corporis euolarat. Commotus eâ denuntiatione socius, altèque cogitationi impressam retinens, vbi diluculo primò surrexit, trepidè se dedit in viam: cumque vitâ functum sodalem amantissimum reperisset, cognitâ obitus horâ, quod sibi prædictum fuerat plenus admiratione narravit. Illud pariter animaduersum est, cum Stanislaus multas ob causas meritò esset omnibus vnice carus, magnæque expectationis; tamen perinde quasi non de beatâ eius vitâ solum certi essent, sed stillas ipse quasdam ex torrente superfundentis se diuinæ voluptatis deijceret; magno omnes cum gaudio casus acerbicatem tulisse: illud certantes, vt quidpiam è pauculis rebus, quæ sancto fratri vsui fuerant, impetrarent pro sacris pignoribus asseruandum. Mortis, eoque modo obitæ vulgatâ famâ; ad exequias ingentem è Collegio, Domoque professâ exciuit Sociorum numerum: tanto motu; vt eum concursum, sanctitatisque nomen admirans Franciscus Toletus, qui postea fuit Cardinalis, tumque theologiam in Romano Collegio nomine magno docebat; dixisse feratur: En adolescens Polonus mortuus est, cunctique ad cadaver eius festinant: nobis porro, vbi senes occubuerimus, quid fiet? Ad id, vt videtur, alludens, quod sanctus Augustinus, cognitâ magni Antonij vitâ, & subitâ ex lectione eius duorum conuersione, dixit. Nec solum celebratum est funus; sed etiam tum alij, tum primarij Societatis Patres, pedes demortui, tanquam sanctas Reliquias, religiosè exosculati sunt. Hæsitque in animis omnium tam dulcis sensus ex admiratione diuinæ clementiæ, talia in suis famulis perpetrantis, vt accumbentibus ad mensam spontè fluere lacrymæ, & memoriam reficiendæ naturæ rapax illa cogitatio extingueret. Denique quàm singulari cum sanctitatis opinione Stanislaus decesserit, duo apprimè testantur. Primum quòd adolescens, ac Nouitius, præter Societatis morem, in ligneo est conditus loculo, qui discretas (vt æquum erat) ad posteritatis venerationem sanctas illas Reliquias conseruaret: quanquàm non erat tum causa vlla discriminis. Namque illud nouo in templo sancti Andreæ, quasi consecrandæ ceteris postea sequuturis humo, & lapidi pretioso in fundamenta ponendo, primum sepultum est immaculatum corpus, quod haud sine peculiari Numinis curâ per diu integrum, incorruptumque permansit: quasi etiam tum conseruata olim vigor virginitatis animaret. Deinde quòd mors iuxta, ac vita visa eiusmodi est; vt censuerint Patres cunctæ statim Societati, quod luculenter fecerunt, separatâ epistolâ nuntiandum.

Paulò

98

Beata Virgo in morte illi obiecit.

99

Mors admodum insignis, & extraordinaria fuit.

100

Eius beatâ vitam statim reuelatur.

101

Fama eius sanctitatis.

102

Cardinalis Toleti dictum in morte Stanislaui.

103

Primum ad sancti Andreæ de Societate moritur, & in ligneo loculo sepelitur.

104

Epistola de eo per omnem Societatem diffunditur.

105
Stanislaus
Varseuius pri-
mus eius visā
describit.

106
Primus de So-
cietate à summo
Pontifice Bea-
tus appellatur.

107
Miraculis illu-
stratur.

108
Paulus Beati
Stanislai frater
quantæ demū
virtutis fuerit.

109
Qua occasio-
ne ad Deum
totus conuer-
sus.

110
Facultatibus
piè distributis
voluntaria pau-
perum, co-
lit.

111
Sepulcrum si-
bi inscribit.

112
Societati quā-
tum tribueret.

113
In eam tan-
dem recipitur.

Paulo copiosius eadem in Lusitaniam Iulius Fatius scripsit, summo, ut apparet, stu-
dio, ut qui gratissimæ cælo illius animæ diuitias interius norat. Sed Stanislaus
Varseuius Tyrocinij commilito, itemque Polonus in ordinem vitæ primus diges-
sit. Duobus post annis carmine edita est in Polonia, adscripto Beati titulo. Vbi
veneratio ita statim cœpit, ut non desint ex eo regno, qui Stanislai sanctitatis nō-
mine adductos se profitentur, ut nomen in Societatem darent. Denique primus
hic fuit de Societate, qui ab Romano Pontifice Beati appellatione donaretur: &
multis in Poloniâ, alijsque Prouincijs, ac Romæ præsertim acceptum sibi adole-
scentulum, idem qui ab initio caput, fauor diuinus prosequens, illustrat mira-
culis, ad animarum, & corporum beneficium eorum, qui ad eius confugiunt pre-
ces. Multi grauissimis Dæmonum oppugnationibus eius opæ erepti sunt: alij
optatas adepti virtutes, alij in morbis, alijsque humanis calamitatibus præsens ex-
perti auxilium. Ab obsessis quoque corporibus per eius inuocationem expulsi
mali dæmones. Denique ipsemet admirabili modo ad suæ beatæ vitæ testificatio-
nem non nemini apparuit. Quorum admirabilem operum, rite iuratis testibus,
tabulæ confectæ sunt publicæ: & prodita sunt etiam quædam à nobis in proprio
libello, quo vitam Beati vulgauimus: ut, quoniam ad eius venerandum corpus
fortiti, licet indignissimi, contubernium sumus; id quaecumque obsequij docu-
mentum, ex munere, quod tractamus, clementissimo hospiti, patrōnoque do-
mestico, pro singularibus in nos meritis, redderemus. Hic Pauli eius fratris adscri-
bere exitum satis habeo: quandoquidem talis fuit, ut optimo iure Stanislao tri-
buatur, qui gratiam fratri de cælo reddiderit, qualem sancti viri solent ijs, qui
nobilem ipsius patientiæ coronam elaborarint. Paulus ergo, cum primis annis
haud multum negotij suscepisset in rerum cultu diuinarum; ubi maturuit ætas, ita
diuersam viam inuit, ut moriens sanctitatis famam, & ipse non leuem reliquerit.
Comparem sibi genere, ceterisque ornamentis conquirens coniugem, aliquot
conditiones frustra tentarat: cum reputare cœpit secum Deo cordi non esse, ut
illo se vitæ genere illigaret: ac proinde vertendas aliæ curas: quin Deo ipsi solu-
to planè ab terrenis nexibus & animo, & corpore seruiendum. Hæc salutaris co-
gitatio nouæ illi vitæ initium fuit. Inde liberalius cœpit sese precationibus dede-
re, diuina crebrius usurpare, ac reliqua pietatis officia tractare impensius. Tum
virtutis gustu illectus, quæ experienti multo suauior, quàm cogitanti est, diuinâ
que gratiâ corroboratus, quæ rectè factis amplificatur; animum induxit facultati-
bus suis Christo Domino redditus; pauperem vitam, humilemque traducere. Ita-
que Præmissi, ubi versabatur, Patribus Franciscanis (quos Bernardinos in Poloniâ
vocant) certam pecuniam assignauit templo, ac cœnobio extruendo. Templo
eiusdem Oppidi populari annuum vectigal auxit, & sacellum in eo condidit, & in
facello sibi sepulcrum cum inscriptione hac posuit. Non erubescō Euangelium.
Significans vitam sibi inopem, quamuis mundo ignobilem, vltro delectam: quod
è schola esset non mundi, sed Christi: nec rubori sibi, sed splendori ducere, quod
cælestis Magister re, & oratione optabile, & gloriosum demonstrat, ac fecerat.
Præclare enim sanctus Ambrosius: Neminem, inquit, debet pudere, si ex diui-
te pauper fiat, dum largitur pauperi: quia Christus pauper factus est, cum diues
esset, ut nos suâ inopiâ ditaret. Denique amplas eodem in Oppido ædes Xenodo-
chio continentis ædificauit, consilio collocandæ ibi Societatis. Quod ubi impe-
trare non potuit; pauperibus eas, & Xenodochio largitus, in earum parte pau-
per ipse pro Christo, & contubernalis pauperum factus, vitam in assiduis ieiunijs,
precationibus, & alijs pietatis muneribus egit, omnium virtutum, sed præcipue
humilitatis specimen latè clarissimum præbens. Auebat summopere, ut absolu-
tum faceret holocaustum, se quoque ipsum Societati penitus tradere: quam vene-
rabilis ubique, cum præfatione honorificâ, sanctam appellabat. Et quamuis
multa, ne reciperetur, obstitarent; ætas in primis grauior, ac perdita valetudo; ta-
men, post diuturnam flagitationem sine fine perseverantem, Claudius Aquauia
Generalis Præpositus cum ipsi homini, tum sanctæ Stanislai memoriæ tribuen-
dum aliquid ratus, admisit. Hoc Paulus nuntio lætus, dum conuerso penitus ad

Cru-

Olusq

Crucem animo, totus in eo est, ut à subortis litibus bona, quæ Ecclesijs donarat, explicet, protinus in domum Domini euolaturus; Petricouia in regni Iudicijs, quæ Tribunalitia vocant, lethifero morbo correptus, ad præmia rectè factorum, piorumque studiorum decessit. Certatim ad corpus visendum confluit vniuersa nobilitas, quod & postea prædicabant, quandam sanctitatem spirasse, & omnibus eius conspectu acres pietatis motus iniectiones. Ita Paulus, quo bono Stanislaum arcebat, eius ab Stanislao factus est consors. Similiter olim Patriarcha Ioseph bonorum in partem, quæ illi interceptum iuerant fratres, recepit. Sed humana illa fuere, & caduca bona: nostra hæc diuina, ac sempiterna: ut in Aegyptum aduocatos illos; ex Aegypto hunc euocatum appareat. Extremo hoc anno Lauretum quoque suum addidit Cælo hostulum Iacobum Recinetensem annos natum circiter octodecim, ingenio, moribusque præstantem. Is triennio ferè ante in Societatem admissus, tabe lentâ consumptus, prædixit, diem Christi natalem sibi fore supremum. Eo die, cum se ad migrationem solennibus diuinorum præsidij instruxisset, Patribusque, ac Fratribus, quos singulatim complecti omnes voluit, lætus vale dixisset; dum abeundi cupidè expectat signum, proceditque dies; cœpit dolere, quod horæ nimium lentæ irent: tandemque horâ ante vesperam tertiâ feliciter euocatus est. En quàm victa iam mors est: quàm non amara, sed amata. Iustis, vel ijs, quos vita recens arctius complexos teneat. Stanislaus pro beneficio impetrauit: Iacobus increpauit morantem. Et illa, velut iam didicisset certamina caritatis; neutri durè, & per insidias irrepfit, sed ad præmonitos placidè, ac verecundè accessit.

Hoc anno primus Romæ Procuratorum conuentus habitus est origine tali. Est in Societatis Institutis, ut totius conuentus Ordinis, nec certis temporibus, nec crebro fiat: quod sine magnis Prouinciarum incommodis, & absque boni cum priuati, tum publici retardatione fieri non posset. Verum quia necesse erat, ut Generalis Præpositus, quod cunctæ familiæ melius consuleret, singularum Prouinciarum statum, non solum per literas, sed etiam coram peritorum nuntiorum relatione cognosceret; sapientissimè decreuit sanctus Pater Ignatius, ut è singulis Europæ Prouincijs, tertio quoque anno (nam Prouinciæ extra Europam propter locorum distantiam laxiora interualla postulabant) Professorum cuiusque, & Rectorum lectus suffragijs vnus quispiam ad certiorum, quibus de rebus videretur, faciendum Præpositum Generalem veniret. Ille ita lectus Procurator nominatur. Id Lainij tempore, quantum eius, ac reliquæ Societatis occupationes permittere, factum est: neque habito ad eos nuntios deligendos conuentu Prouinciæ; sed simplici siue per literas, siue coram cum Prouinciali consensu: neque eâ curâ, ut ex cunctis Prouincijs Romam omnes eodem conuenirent tempore, & commune aliquod consilium haberent. In secundâ verò generali Congregatione Borgia, postquam ipse renunciatus Præpositus est, retulit ad Patres, ut super illo Constitutionum capite, quod nulla præscribit Congregationi Generali certa tempora, maturius deliberarent: viderentque, num, ut alia quædam, id quoque amplius explicari, & fixis circumscribi terminis expediret. Eiusque erat ipsæ sententiæ, ut septimo quoque anno habendam putaret. Multis in vtramque partem disputatis, in Præpositi sententiâ plerique initio abierunt: cum eo, ut si septimo anno plerique Prouincialium censerent non adesse causas ad conueniendum idoneas; in biennium proferri liceret. Sed postea, cum intercessum esset, resque diligentius pertractata; eò discesum est, ut saluis Constitutionibus, nulloque interuallo ad conueniendum cunctæ Societati definito; qui tertio quoque anno iubentur venire Romam Procuratores; ij Professi quatuor votorum, virique maximè idonei essent: & ad legendos eos suum quæque Prouincia haberet Concilium: in quo tum alia decernerentur cum Præposito tractanda, tum præcipuâ curâ rationes colligerentur, quæ suaderent, dissuaderentue generalem conuentum. Denique omnes eodem congregati tempore, decretorio præditi suffragio, vnâ cum Assistentibus, ac Generali Præposito, cui geminum suffragium, & in omnium pari numero præpollendi ius esset, consilio habito, communicato-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

P

que

114
Piæ decessit.115
Iacobi Recinetensis sanctæ mors.116
Mors iustis non amara, sed amata.117
Congregatio. nes Procuratorum vnde orta.118
Lainij tempore quomodo habitæ.119
Borgia tempore quomodo stabiliz.

120
Quid ijs Con-
gregationibus
tractandum.

121
Prouincialis
non potest eli-
gi in Procura-
torem.

122
Difficultates,
quæ hoc tem-
pore Societa-
tem præmerent.

123
Præconuen-
tus Procurato-
rum forma.

124
Preces indicæ
ad bonum Co-
gregationis exi-
tum.

125
Generalem
Congregationem
non cogendam iudi-
carum.

que inuicem Prouinciarum statu, sensuque; decernerent, vtrum iubendus con-
uentus esset generalis, nec ne. Hac viâ, talique temperamento neque cogendo
Consilio inquietabatur Societas, si nulla subesset digna tanto motu causa: ne-
que, si causa postularet, remedij curam prætermitterebant. Hoc itaque Procura-
torum his conuentibus destinatum primum, ac supremum est. Displicere num
qua re laboret Ordo, aut aliud causæ sit, quare maximum indici conuentum
oporteat. Post hæc propria quisque separatim Prouinciæ suæ negotia cum Præ-
posito Generali tractat. Dubitatum est num Procuratorem eligi ipsum Prouin-
ciallem liceret; tandemque responsum à Borgia non licere; siue vt minùs inter-
turbaretur Prouinciarum administratio, siue vt incorruptius de necessitate co-
genda Congregationis iudicaretur; dum non ijs, quorum in manu administra-
tio est, sed alij iudicant. Ergo cum tertius hic Francisci magistratus iret annus;
is, vt reliqua Societatis instituta deducere studebat in mores; ita, edictis per vni-
uersas Europæ Prouincias ad designandos Procuratores Prouincialibus Concilijs,
eorum conuentum Romam in autumnum edixit. Posterioribus temporibus cer-
tus dies præstitus est, & adhuc obseruatus quintusdecimus Nouembris. Quod
Pontificis iussu ex veteribus institutis de solennibus ante sacerdotium votis muta-
tum erat, ita dies incommodum demonstrabat; vt, si quid profici sperarent posse;
eam vnam rem Prouinciarum quadam conuentu vniuersali digna censerent. Ce-
terum cum omisum nihil à Præposito sibi persuaderent, nec vltra quicquam ob-
tinendum; cunctæ summo consensu decreuerunt nihil esse, cur Societas cogere-
tur. Austriaci tamen Patres censuerunt (si Præpositus Generalis probaret) no-
minatim sanctissimo Patri supplicandum, vt Regionem Borealem exemptas eâ lege
vellet. Namque Pontificem posse ipsum de Legatis suis cognoscere, quanta per
eas terras Sacerdotum esset penuria, quamque simul necessaria copia esset ad præ-
cipitem prohibendam populorum ad Hæreticos defectionem, præoptantium sæpè
quamlibet corruptos, & corruptores, quam nullos sacrorum ministros habere.
Nec verò vsquam alibi, aut necessaria magis dilata professionis experimenta, aut
mendicitatis ignominiam timendam minùs. Sed Francisco (cum desperaret exi-
tum) modestius visum est in præsens nihil mouere. Sexto Nonas Octobris cœ-
ptus Romæ Procuratorum conuentus. Præsidentem loco suo Præpositus Generalis
morbo implicitus Euerardum Mercurianum substituit: qui Assistent Septentrio-
nalem Prouinciarum, & Romanæ Domus Minister erat: ita tum Propriæpositum
nuncupabant. Quoniam nouum hoc conuentus erat genus, ante omnia for-
mam præscribi oportuit, quam sequerentur. Igitur cum principio iustum videri
ipsum conuentum censuissent: & si quid fortè interuenisset vitij, quoad ipsis li-
ceret, supplerent: posteaque de ceteris quidem rebus ex maiore suffragiorum
numero, de cogenda verò, nec ne, Congregatione Generali, quæ vnica huiusce-
modi Conuentuum causa est, ex maiore parte dimidiâ statuendum decreuissent;
Secretarium legerunt Petrum Ribadeneriam: preces, sacrificia, afflictiones pro-
pitando Numini ad felicem deliberationis exitum edixerunt: & diem ex eo die
quartum dicendis sententijs finiure: sic, vt contrahi id spatij, nequaquam verò
prorogari fas esset. Postero die, quæ appositæ visæ sunt necessariae ad rectè cen-
sendum notitiæ inuicem communicandæ sancitæ: & præterea additum, vt, quo
die dicendæ essent sententiæ, quibus suffragium esset; ij singillatim omnes de san-
cto Spiritu sacrificium facerent: tum in vnum congregati, abiectique in pre-
ces, apud se quisque sententiam, quam vsque in illum articulum sustinere debue-
rant, firmarent, scriptoque comprehensam darent. Vbi dies adfuit, pridie No-
nas Octobris, cum in sacellum Generalis Præpositi, vnâ cum eo iam validiore, ex
conceptâ formulâ conuenissent, & rite cetera præstitissent; consensu pulcherri-
mo, nemine prorsus dissentiente, declarauerunt, Generalem Congregationem
cogendam non videri: communique item sententiâ Conuentui finem imponunt.
Ita tum gesta res est: nec multum deinceps ex eâ formulâ immutauit ea, qua nunc
vtimur. Subinde quæ sua cuique Procuratorum Prouincia mandata dederat, se-
paratim exhausta. Habuit primus hic conuentus illud insigne: quod cum san-
ctitas

Ætatis eximia Francisci quodammodo dedicauit, sacrauitque: vt, velut ex generoso quodam, cælestique rore imbuta semine, sperare liceat ad sequentes quaque transfusum vigorem. Nam superat prope fidem quot suis Pater humillimus, quot Ordinis vniuersi precationibus, & sacrificijs, & varijs voluntariæ afflictionis generibus amplius anno, secundum, ex maiore Dei gloria, exitum institerit postulare. Vehementius nihil optabat, quam Generalatu ipse deijci, vel liberari: vt que parem muneri Societas, longè se imparem ducens, nancisceretur Præsidem. Quin etiam perpetuam anno superiore supplicationem instituerat, vt significaret Deus vellet, num vltra trahendus sibi magistratus foret. Tamen cum Assistentes vetarent quicquam in tam graui, immutabilique negotio moliri; patienter ceruices sub iugo continuit. Quod si vllò modo sperasset bonam se ab Societate coactâ missionem impetraturum; haud dubiè, vt ea egeretur, lapidem in hoc conuentu omnem mouisset. Vnus in eo defuit Franciæ Procurator Edmundus Haius Collegij Parisiensis Rector, quem iter ingressum obuius cum sarcinis mulus ex edito cliuo præcipitem deiecit in vallem. Et quanquam visus est mirâ Dei tutelâ per opem sanctorum Geruasij, ac Protasij Martyrum seruatus; tamen subsistere Lugduni ad curationem coactus, vices suas Procuratori Aquitanie Ludouico Codretto demandauit. Ceterarum Prouinciæ hi fuere Procuratores, Lusitanie Georgius Serranus in Francisci Henricij, quem morbus tenuit, substitutus locum: Toleti Michaël Gubernius: Castellæ Hieronymus Ripalda: Boeticæ Alfonso Zarates: Aragonie Ioseph Aïla: Inferioris Germaniæ Maximilianus Capella: Rheni Ioannes Berofelius: Austriæ Hurtadus Petrus: Superioris Germaniæ Petrus Canisius: cuius, tametsi Prouinciæ præerat, lectio rata habita est, quod iam in Italiam venerat, cum responsum est, Prouinciales legi non debere: Longobardiæ Fuluius Androtius: Siciliæ Ioannes Philippus Casinus: Neapolis Gaspar Hernandus: Romæ Petrus Ribadeneria. Inter cetera ab Hispanicis Prouincijs missi institere, vt in Araozij locum, quem Rex in Hispaniâ morabatur, Assisens nominaretur. Quare Prouincialium exploratâ sententiâ, Generalis in eius locum suffecit Hieronymus Natale: qui, inspectis quatuor Germaniæ, duabus Gallie Prouincijs, paulò ante in Urbem redierat. Nec verò segrèius commune totius Ecclesiæ, quam Societatis emolumentum curatum est. Hoc anno primus in Indiam Visitator est missus: Confalius Aluarius: & præclara in Floridam destinata subsidia: latissimoque euentu, vti suo refertur loco, Peruiæ Prouinciæ posita fundamentalia. Itaque cum ad Orientem, atque ad Occidentem propagationi fidei latissimam patefieri portam narrarent Pontifici Patres, atque peropportunas ad iuuandum Septentrionem eidem Canisius vias proponeret, multumque ijs rebus Pastor sanctissimus letaretur; suggessere insuper videri optimum factum, si ipse Sanctitas aliquot Cardinales designaret, qui in has tanti momenti curas peculiari attentione incumberent. Consilioque inter se habito, tum nouas excogitarent sanctæ Fidei restituendæ, ac propagandæ rationes: tum rectè consultâ ad effectum perducenda curarent. Quod audiens Pontifex, id verò omnino faciendum affirmans, protinus nominare Cardinales, qui idonei viderentur, cœpit. Ex quibus decimo Kalendas Sextiles in sacro Senatu lectos à se quaternos promulgauit: Cardinalem Augustanum, qui paulò ante comite Canisio in Urbem venerat: Bordesieram, Granuelanum, & Commendonum, qui Hæreticis reuocandis ad fidem præessent: totidemque, qui Ethnicis conuertendis, adiecit. Marcum Antonium Amulium, Guilielmum Sirleum, Antonium Caraffam, & Alexandrum Cribellum. Paulò post, cum memoraret Borgia Ingolstadiensem Academiæ Sociorum operâ, Eistetenensis Episcopi fauore profitemdæ fidei formulam à Pio Quarto editam suscepisse: eamque item rem summâ cum voluptate sanctissimus Dominus audiret; subiecit Pater in Academijs Italiæ id nihilò secius inducendum moris: tum vt ipsi prospiciatur Italiæ, tum etiam, ne fidei sanctæ hostes ex infectis profecti oris ab catholicis Academijs arma, atque insignia, quæ mox contra veritatem, ac religionem vertant, accipiant. Id quod quæ consilium optimum optimo Pontifici vltimum est: atque exequuturum pollicitus,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

P 2

citus,

126

Pietas Patris
Borgiæ in hoc
conuentu.

127

Nomina Pro-
curatorum pri-
mæ Congrega-
tionis.

128

Hieronymus
Natalis in A-
raozij locum
Assisens suffi-
ciat.

129

Quaterni Car-
dinales à Pon-
tificis Hæreti-
cis reuocandis
& conuertendis
Ethnicis præ-
positi.

130

Professio Fidei
in quidam
Academijs in-
ducitur.

citus, anni insequentis initio ad Perusinam, ac Bononiensem Academiam, & cunctos Italiæ Episcopos super eâ re literas dedit.

131
Syrorum fides
legatio depre-
hēditur Patris
Baptiste Eliani
interpretis o-
pera.

132
Pontificis mā-
dato ægræ Ve-
bi consilium.

133
Pius V. quan-
tū Societatis
opera vteretur

134
Quatuor de
Societate in
Vaticano con-
cionantur.

135
Palmius Ponti-
fici totum per
annum concio-
natur.

136
Ludouicus Ga-
gliardo, & Be-
nedictus Pere-
ria in sacello
Pontificis cum
laude latinēdi-
cunt.

137
Ordinaria in
Parascue Ora-
tio Societati
attribuitur.

138
Pontificis in
Societate be-
neficia.

Quatuor circiter menses liberali Pontificis sumptu egerunt hoc anno Romæ Syri quidam Legati ab suo Patriarchâ se affirmantes missos: quorum literas Arabicè scriptas cum Pontifex Patri Baptiste Eliano (quem & Romanum vocabant) interpretandas dedisset; is varia persequutus indicia, tandem comperit simulatam Legationem. Ac sumplisset de vanis nebulonibus exemplum Pius; nisi subodorati periculum Syri Clanculum se fugâ eripuissent. Porro quicquid paulò ignotioribus scriptum linguis afferretur interpretandum ferè nostris sodalibus tradebatur: ea de peritiâ iuxta, ac fide illorum opinio erat. Extremam sub æstatem cum sparsi per Urbem morbi mortalium vim ingentem conficerent; depescente sibi tenuiorum curam Sodalitate, quæ ab sanctis Apostolis nominatur; memor Pontifex officij in eodem genere biennio ante præstiti; Societatis Iesu dixit esse id munus. Quod non grauati susceptum, pecuniam satis largè ipso subministrante, eâ curâ Patres, eoque labore, tum Confessarij ad curandas animas, tum decem Socijs delectis, qui bini in quinque grauius laborantes Urbis diuisi partes operi præessent, administrarunt: ut simul inopis turbæ calamitatibus occurrerent, simul Pontificis accuratissimi satis voluntati facerent. Qui quidem quantum Societatis probaret operam, eâ quoque re declarauit, quod non familiæ suæ modò, ut alijs annis; sed etiam sibi ex eâ concionatorem assumpsit: ut eodem tempore quatuor de Societate sacri Oratores in Vaticano dicerent: vnus ad Pontificem, alter ad eius Familiam, tertius ad Canonicos, & populum in sancti Petri, postremus ad Heluetios in ædiculâ Campi sancti. Benedictus Palmius coram Pontifice nostrorum hominum primus conciones ordinarias habuit. Qui cum libertate vteretur maximâ, & aulicorum vitia insectaretur acerrimè; tamen ita Apostolicum præ se quendam ferebat animum; ut libentissimè, & magno cum profectu audiretur. Itaque non solum ternas quaque hebdomadâ in prolixiore ieiunio conciones habuit; sed etiam continuare eas totum annum feriatis Domino, Sanctisque diebus (rem eo loci ad eam diem inauditam) est iussus. Latine orationes in Pontificio sacello ab Ludouico Gagliardo, & Benedicto Pereriâ habitæ, quia supra modum placuerant; nominatim iussi sunt iterum dicere: de Ludouico affirmante Pontifice videri sibi in eo Angelum audire: nec minorem cum iterum dixere admirationem, ac plausum tulerunt. Sed tum Benedictus, qui de sacro Christi Domini excessu orationem habuit, visus excellere. Demum ita vniuerso Purpuratorum Patrum Senatui, & Commendone in primis illa in diuino verbo tractando dignitas placuit; ut is, cum iterum legaretur in Germaniam, rogantem in digressu Pontificem, numquid haberet, de quo ipsum admonendum censeret; de hoc, præter cetera, admonendum putauerit; ut, quemadmodum suum habebant aliæ Religiosorum familiæ in Pontificio sacello dicendi statum diem; ita suus attribueretur Societati. Quod cum eo loco omnium Legati gentium, aduenæque permulti interfint, ad Romanorum splendorem sacrorum inter eas nationes augendum, apud quas in pretio latina eloquentia est, valitum id esset, Quod Pontifex cum probasset, sacrique Palatij Magistro transigendum mandasset; in proxima deinceps solennia Ascensionis, Pentecostes, & diuinissimæ Trinitatis accitti è Collegio Oratores: inque annos consequentes certa assignata est ad dicendum dies Feria sexta maioris hebdomadæ. Aptum enim verò explicandæ eloquentiæ argumentum, nisi moles infinita, ac pondus imensum opprimat. Ceterum inter diuina Sacramenta, vel eo nomine dignissimum id est, in quo summa quæque ingenia, & facundissima ora contendant: ut Verbo, quod pro nobis obmutuit, atque adeo maledictum factum est, hæc saltem à nobis benè dicta redantur. Statuerat Pontifex in Indiam quoque Orientalem, atque Occidentalem aliquos de Societate mittere, qui eas gentes, & Clerum inuiserent nomine suo, & confirmarent. Sed existimante Patre Generali, & Assistentibus magis expedire id ab Episcopis fieri, quibus Patrum aliquot comites adderentur; in hanc sententiam facillè venit. Tam autem fidelem operam in Dei, & Apostolicæ sedis

obsequium nauante Societate, prouidentissimus Pastor egregijs beneuolentiae, & beneficentiae respondebat indicijs: eamque, quò fructuosius laboraret, tempestiuis beneficijs largiter adornabat, alijs ad priuatum, alijs ad publicum usum. Ad Andomarensem Episcopum, noluntque Coloniensem Archiepiscopum Salentinum, qui Friderico de Vvedae abdicanti successerat, in commendationem Collegiorum, quae in eorum Ecclesijs erant, accuratas literas dedit. Reuerso ex Gallia Michaële Turriano Cenetenfi Praefule, qui fuit postea Cardinalis, multaque de Sociorum in Gallia effectu narrante, Pontifex ad Fabium Mirtum Episcopum Calatinum apud Regem nouum Internuntium scripsit: ut è Sacerdotijs, quorum Regis esset designatio, attribuenda Collegijs curaret aliqua, unde bonus operatum numerus in regno tam auxiliorum indigo pararetur. Atque humanis praefidijs diuina adiugens, Sacerdotes Societatis per amplā potestatem ad absoluentos confitentes instruxit. Ad usum porro priuatum vetus priuilegium, quo Sanctimonialium curā liberamur, in integrum restituit. Labefactarant id Panormitani Cœnobij, cui à Rollione est nomen, Virgines omnibus adnise machinis, ac demum diplomate ex Pio Quarto Pontifice impetrato, ne ab Societate, à qua restitutum ab stirpe Cœnobium, & ad insignem sanctitatis gloriam prouectum erat, deferrentur. Sed Pius Quintus, rogante Borgiā, non solum pristinam summā voluntate redintegravit immunitatem, sed etiam disertè professus est, id priuilegij genus valde sibi probari. Demum Societatem omnem, iam ante alijs Mendicantium Ordinum priuilegijs gaudentem, declarauit se uelle Indulgentiarum, quoque iis concessarum participem esse.
Iam domus Probationis ad sancti Andreae nonnullo crescebat edificio, stipe, maximè nouitij Francisci à Turre Mediolanensis. Templum à fundamentis, quanquam modicum, tamen non inuenustum ad culmen perductum est: cuius praecipuum altare Marcus Antonius Cardinalis Columna die Purificationis Deiparae consecrauit. At sexto Kalendas Iulias magnifici templi in sanctissimo Iesu nomine dedicati ad aedes Professorum capta extractio Alexandri Farnesij Cardinalis sumptibus. Idem Farnesius, & Cardinalis Augustanus, qui sacrum rite fecit, primum in fundamentis lapidem posuerunt. Arbitrabatur Alexander deberi sibi hoc opus: ut Sodalitas, quae à gentē Farnesia, cum Paulus eam Tertius confirmarat, progenita quodammodo fuerat; ab eadem in principe Vrbe principem Ordinis aedem acciperet. Nec alius Odoardi postea Cardinalis in aedificandā ibidem luculentā domo sensus fuit, dum hereditariā pietate gentis clarissimae operam magnā consummat. Debeatur & illa ei templo dignitas, ut Praeposito Francisco conderetur: & ipsi Francisco conueniebat, ut coeptam ab se duodeuiginti ante annis, cum primum Romam venit, aedificationem persequeretur. Suscepit ergo rem impigre: situmque ipse coemit magno aere, quod ex amicis Proceribus longè positis per literas ferè emendicauit: cum diceret ad templum totius Societatis commune aequum esse, ut quicumque ei benè vellent aliquid opis conferrent. Dum fundamenta implerentur (quae in septuaginta palmos depressa, & eorum sex, & viginti in tra aquam) insigne Dei patrociniū cōtingit experiri. Alueo enim pleniore Tyberis cum per subterraneos meatūs, ut in cauā, ac prope pensili Vrbe, influxisset; laxatis vtrinque marginibus, remisissique tignis, quae transuersa vestientes fossarum labra tabulas distinebant; repente omnia hausta in profundum, nullā cuiusquam noxā, cum circa operae haud minus quadraginta versarentur. Vbi Sacerdotalium precum nouum editum est Breuiarium, sine retractione institui Chorum placuit ex veteri iussu Pontificis. In Professorum templis dumtaxat canentibus Nouitijs, inductus est. In Romano Collegio Gaspar Ceruantes Archiepiscopus Salernitanus, & Iacobus Couarnuias de Leyua Ciuitatensis Episcopus, & Quaestores Hispani, qui omnes Bartholemæi Carranzae Toletani Archiepiscopi, quem Romam Pontifex traduxerat, cognoscebant causam; die quarto Ianuarij, quo & vota Socij renouarunt, excepti conuiuiō sunt: iidemque tum carminum multiplici varietate singuli horati: tum vniuersi conciunculis super mensam habitis quindecim linguis. Itaque

139

Restituit, & laudat priuilegium Cœnobij, Virginum non curandi.

140

Domus, ac templi sancti Andreae progressio.

141

Templum Iesu ab Alexandro Farnesio Cardinali extrui coeptum.

142

Cardinales Farnesius, & Augustanus primum lapidem ponunt.

143

Fundamentorum altitudo, & in ijs iaciedis Dei patrociniū.

144

Chorus instituitur.

145
Primæ super
mediam varijs
linguis concia-
culæ in Roma-
no Collegio.

146
Auditorum Col-
legij frequen-
tia.

147
Sacra, &
preces socijs
oblata Romæ
pro Galliz ne-
cessitatibus.

148
Aliquid turbæ
in Romano
Collegio.

149
Dionysius
Vasquius, Ro-
mani Collegij
Rector aucto-
rior.

150
Rigor in re-
gendis homi-
nibus noxius.

modico spatio temporis auditi Hæbræorum, atque Arabum soni, Græca, & Latina oratio: tum linguâ Britanni suâ, & Scoti, & Hyberni, Belgæ, Galli, Germani, Boëmi, Poloni, demum Hispani, Lusitani, Itali. Hoc notarim, quod huius moris, qui de nunc non raro, ac duplo interdum maiore linguarum numero, ad eximios cohonestandos hospites, usurpatus est, hoc initium inuenio. Res autem hunc ferme in modum administratur. Præter linguas veteres Hæbræam, Græcam, Latinam (quarum patria libri iam sunt, in quibus tantum viuunt, nec tam natione, quam studijs censentur) homines leguntur non periti modo linguarum, sed ferè de Nationibus, quarum sermone dicturi sunt. Hicque, cum sermo est hostibus planè ignotus, tum latine præstantur, quâ dicturi sint linguâ: tum ad extremum oratiunculæ sententiam item latine subiiciunt. Porro thematis instar, & argumenti nunc psalmus, nunc locupletis alius è diuinâ Scripturâ præsentis temporis accommodatus locus proponi solet: cuius alia deinceps alij membra, atque particulas, quò iussi sunt ordine, quàm paucissimis tractant, ut & spatium omnibus pateat, nec gratiam rei longitudo corrumpat. Ut enim poma alendo corpori aliena gustare tantum delectat; ita sermonum, qui non intelliguntur fructus est omnis in gustu. Ob auditorum frequentiam distinguenda fuit hoc anno in plures classes latinæ linguæ doctrina: Magistro inter Humanitatem, & summam Grammaticæ scholam interiecto: cui postea Primæ classis Grammaticæ nomen mansit. Alijs postea annis ita eadem multiplicari auditoria necesse fuit; ut, cum hæc scriberemus, iam gemina Humanitatis essent: Grammatica verò in tres distributa classes auditoria octo magnis discipulis plus ferè centenis compleret: quorum ternâ infimi, ac medij: b na summi haberent. Plurimi ex Collegio Socij in subsidium per Italiam, Galliam, ac totum Septentrionem dimissi. Nec qui subistere domi vllum prætermiserunt genus auxilij, quod conferre in absentes possent. Missus in Galliam estingens precum, sacrorum, poenarum spontè susceptarum index, quæ quisque, ad propitiandum ei Regnò numen, obtulerat: multo & grauiora, & plura oblaturi, nisi iuuenum calorem Præsidium prudentia temperasset. Ex Oppidis circa Romam consueti reportati sunt spiritualium frugum manipuli. Vnus è Socijs scholasticis, qui comes Sacerdoti iuerat, dignâ imitatione, ideoque etiam relatu, vsus industriâ. Die sancto Paschæ, templo ad sacram accessuris synaxim referto, pauca ingenio suo præfatus, meditationem ab Ludouico Grana- tensi ad præparandos diuinissimo illi conuiuium animos: scriptam clarâ, lentâque voce recitauit è suggestu, cum voluptate auditorum, ac pio motu. Deinde quinquagenos, ut corpus Domini sumperant, in secretum sacellum seuocatos, post gratiarum actionem, cohortatiunculis breuib; ad conseruandam animi munditiam incitabat: & quam inde instituere vitam deberent edocebat. Sed Romani Collegij adeo lata progressio Diabolum scilicet pessimè adurebat: qui, dum omnes ad tam præclarum opus labefactandum scrutatur vias, aptiorem nullam inuenit, quàm discordiarum semen: satis gnarus, quò caritas in coetu laxaretur; eum tanquam corpus neruis compagibusque solutum, ægrum, & inhabile reddi: nec ab interitu longè abesse. Vsque ad hanc diem ab anno salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto alij, atque alij Superintendentes: sed vnus, idemque præfuerat Rector Sebastianus Romæus Aretinus, vir vsquequaque sanctus: qui iam fessus, perditâque valetudine, leuandus visus est onere, uti percipiebat. Erat domi Professorum Dionysius Vasquius biennio ante Antuerpiâ Romanè euocatus: cui, diuiso Secretarij munere, Prouincias Hispaniæ Pater Generalis attribuerat. Verum cum id neque vile domi ad negotia, & consensionem foret, neque Hispaniarum Prouincijs gratum; Dionysium, quem magni faciebat, Collegio in Sebastiani locum præfecit. Nescio quo pacto, cum Pater Franciscus ad perfectam virtutem promouere omnes studeret; Diabolus sanctis eius conatibus in occasionem nocendi abutens, paulatim cœperat in Societatem inuehere spiritum longissimè ab primâ suauitate eius alienum, haud quidem ipsius Præpositi culpâ (nulla enim mater benignior, atque adeo indulgentior illo) sed humano administratorum errore. Qui, similiter atque principio suæ præfecturæ

san.

sanctus Bernardus, nescij habere modum; contraria omnia, atque intendebant, assequerantur: usque eò, vt in Hispaniâ de Prouincialibus, nominatimque de Arellaneda, Carillio, & Consaluo graues querimonie essent, quod inconsulto abrepti studio, tanquam dominantes in Clero, in eis, quos veluti filios alere, & excitare debuerant, animos tenues, ac seruales ingenerarent, cum fiducia, caritatis, totiusque religiosæ disciplinæ labe, & agendarum rerum pernicie. Nec verò me fugit apud molliora ingenia, quod disciplina, & cura est, austeritatem, ac tristitiam nominari: & (vt sua cuique sententia, ac via est) qui alienâ minùs probant notare omnia solitos inflatiore censurâ. Ceterum latè fusa opinio in totum raro aberrat. Eodem illo spiritu coepit Dionysius in Romani Collegij administratione vt: quod quò fuit magis nouum, & insolens eò loci; eò plus incommodorum peperit. Catenarum, & carceris (res in Societate, ne dum in florentissimâ illâ officinâ literarum, ac religionis inaudita) mentio interdum audiebatur. Excidebant etiam homini minùs cauto verba nonnunquam indigna: domitorium se ingenia Italorum, atque docturum subesse. Vitium sanè super omnia cauendum ijs, qui præsumunt. Quorum, cum & nutus taciti, gestusque, ac vultus notentur; dicta irrevocabili lapsâ impetu sic animis insiguntur, & adhærescunt; vt postea nec euelli possint: & communicata, tanquam faces tartaræ, incendia latè fundant. Ea verò cum per sese essent acerba; hominibus parùm excòctæ virtutis intoleranda prorsus faciebat persona: cui nihil ad colligendam beneuolentiam humani delinimenti suffragabatur: non genus, non facies, nec vultus: color ipse teter, obliquus oculorum obtutus erat. Ita breuî ingens illa nationum alumna domus ab pristinâ suâ tranquillitate, in solitudines, in angores, querimonias, atque adeo conuenticula non bona distracta est, ipso dissensionem iuuante numero. Quippe cum fieri non possit, quin magnâ in familiâ nonnulli sint ferocioris ingenij; hi, quemadmodum multitudine opprimuntur bonorum, cum rei summa constet; ita si hæc turbatur, plurimos in commune exitium secum trahunt. Erat inter ceteros iuuenes Camillus Carga ad metas philosophici cursus, homo viribus benè valens, ingenio feruidus, nec satis domitæ iræ: qui asperius ab Dionysio increpitus, Euangelica oblitus præcepta, militari potiùs confidentiâ, quàm religiosâ submissione respondit. Nec Dionysius dissimulare nouit, atque impotentem tantisper, dum resideret imperus, cedendo mollire; sed, ad ceterorum terrorem editurus exemplum, duos illico robustos aduocat ex Fratribus Laicis, iubet, que iniicere in Camillum manus, atque vincere. Ille, iam sui nequaquam potens, duobus utrâque manu arreptis laterculis, absistere eos ab se procul iubet: cum interim ipse, ac Dionysius, ac duo Fratres clamoribus Collegium totum complerent. Hactenus processum est. Nam prope vniuersi, insolito exciti tumultu, illico accurrerunt, speciemque miserandam contemplati, horrore correpti, in gemitus, ac lacrymas præ indignitate facinoris abierunt: deplorantes intra sanctum id conspectum, vnde ad totum terrarum Orbem cælestis vnanimitatis spargebantur exempla, tantum lætitiæ partum Diabolo. Pèruolat extemplò ad Borgiam tristis nuntius: qui, vt par erat, ex intimis commotus sensibus, Benedictum Palmium ad rem cognoscendam, & maturè componendam mittit. Gratissimus erat toti Collegio Palmius. Cui simul apparuit, cuncta multitudo attonita, atque ciulans facta obuiam incondito strepitu miseris rebus poscebat opem. Quos Pater graui supercilio castigatos, vt impetus illos infringeret nimium elatos; iubet in sua quemque abire conclauiâ. Tum conuenit Dionysium separatim, grauissimofque Patrum, atque Doctorum: ex quibus, postquam motus, & querelarum causas didicit; vniuersum Collegium, edito campanulâ signo, conuocat in templum. Ibi agressus de pace, deque caritate, proprioque Societatis spiritu loqui, cum semper haberet mirè obsequentes oculos, tum ita commotus est; vt cum totus ipse, totâ in oratione, cooperiretur lacrymis; ceterorum nemo sese cohibere posset. Itaque omnibus commotis, & vbertim flentibus; postremo in sermone per Deum obtestatur, vt existiment ipsum se causam eius indigni turbinis extitisse, suam segnitiam, atque ignauiam, sua scelera talem ab Deo commeruisse poenam. Quæ ex

151
Quam lingue necessaria
temperantia ijs
qui præsumunt.

152
Camilli Car-
gæ tuultus
domi.

153
Palmius quie-
tem Collegio
reddit.

154
Eiusdem Pal-
mij ad Socios
Oratio, cum
summæ demis-
sionis signis.

155
In Socijs com-
motio animo-
rum, ac fru-
ctus.

156
Lenitatem
Borgia Præsi-
dibus commē-
dat.

157
Superinten-
dētes omnino
ex Urbe subla-
ti.

158
Paulus Achil-
les à profugo
Sacerdote dirē
impetitus.

159
Diuinitus ex
cede liberatur.

animo proferens, ardenti vultu, neque oculis vnquam tacentibus ad solum descen-
dit: prouoluitur humi, & veniam lacrymabili implorat voce: continuoque genibus
reptans singulorum pedes incipit osculari. Percussus hac specie Dionysius, vt qui
in scitiā magis, quā voluntate labebatur; etiam ipse lacrymarum plenus proiecit
se in terram: deinde alij, atque alij, vt nemo fieret reliquus, consequuti. Reptabant
hum: inuicem precabantur veniam, tanquam rei omnes forent: osculabantur pe-
des: facinus detestabantur: perfundebant lacrymis solum. Tum Palmius Domini
spiritum videns in Domini familiam incidisse; erectus: Condonate, inquit, vobis vi-
cissim, condonate fratres, sicut & Deus in Christo donauit vobis. Nec quispiam
aduersus quempiam indignetur: sed in aeternum illum aeternae salutis nostrae ho-
stem vertite iram, qui commeritus est. Ille ab initio homicida, ille diffidij, & per-
niciacae pater, prae inuidiā pacis, & consensionis nostrae id monstri molitus est: il-
le hanc exciuit miseram tempestatem. Sed Dominus Iesus, qui diligentibus se
facit, vt omnia cooperentur in bonum; omnia in maiorem eius dolorem, & igno-
miniam vertet: redeuntibus, per Dei gratiam, nobis ad pristinam tranquillita-
tem, & pacem. Hunc in modum relato post foedam procellam iucundo sereno;
Benedictus secedit in cubiculum cum Dionysio, hortatusque, vt aliam iniret ad-
ministratiōis viam: atque eos, qui se ex caritate Christo deuouerant, ex caritate
regeret; rursus Consiliarios, & Magistros ad fouendam pacem accendit. Camillus,
vt in praesens ipse quoque cognosceret erratum suum adductus; haud multo post
visus est ad suos mittendus: & Dionysius ab administratiōe summotus: cui Hiero-
nymus Domenecus Siciliae Prouincialatu perfunctus successit. Hoc maximē
exemplo Pater Franciscus edoctus, multorumque ex postulationibus permotus,
quanquam ante saepe commendauerat lenitatem; ad eam omnes, praesertim Pro-
uinciales Hispanos, impensius institit adhortari: praedicans, experimento com-
pertum clementiā, atque benignitate longē ampliū, quā asperitate, ac rigore
profici. Ceterum cum in Germanico quoque Collegio, quamuis numero adole-
scentium nobilium ducentis sexaginta floreret, quo & Pontifex quotquot ē pro-
pinquis idoneos habebat, ē patriā aduocarat, non nihil interdum administratio
claudicaret; ad idque animaduersum esset Superintendentis occasione, qui erat
Franciscus Toletus, callidos adolescentes abuti; admonente Ribandeneriā Pro-
curatore Prouinciā, funditus ab Romanis domicilijs Superintendentis subla-
tum est nomen: & cuncta tranquillitati pristinae restituta: multo clarior in restin-
guendis hisce incendijs Dei elucēte gratiā, quā Diaboli inuidiā in suscitandis.
Et quoniam non minū in aduersis Dei patrocinium, quā in secundis cernitur;
subiungatur proditum in Sicilia, idem sub tempus, paternae eius tutelae documen-
tum. Hieronymo Domeneco Romam decedente, vicem Prouincialis subire
iussus est Paulus Achilles Collegij Rector Panormitani, candidissimae vir animae,
atque lenissimae. Ad hunc presbyter Vincentius Malherba nomine, ab Societate
iam annos quinque circiter profugus, adiit rogans, vt à votis absolueret. Paulus
pro suā bonitate quamplacidissimē id suā negans in potestate situm; ad rem cum
Praeposito Generali, ad quem pertineret, tractandam hortatur: suamque apud
eum omnem operam pollicetur. Ille valde, vt prae se ferebat, latus responso;
Romam se profecturum ostendit: tribusque deinceps diebus frequens in Collegij
templo, & cum Paulo fuit. Sexto Nonas Octobris primis tenebris dum Paulus re-
cipit se domum ē templo, auditis toto die confessionibus fatigatus, in hominem
incidens; monet postridie triremes Neapolim soluturas: adisset in tempore: cu-
raturum se, vt admitteretur: & aliquid etiam, quo se magno opere laborare ille
aiebat, viatici collaturum. Quo in sermone sensim progressi, ad Collegij ianuam
pariter veniunt. Hic verō dum attollit manum Paulus, vt tintinnabuli funem
ianitorem vocaturus apprehendat; bonus Malherba, eductā, quā gerebat ab-
ditam, sicā, nihil minū suspicanti crebris ictibus & pectus, ac totum corpus ap-
petit. Ad improuisum facinus mitissimus vir attonitus, sanctissimum Iesu nomen
ingeminans in terram corruit. Inde sacrilegus percussor confectum existimans,
ferro, pallioque relicto, fugā sibi consulit. Res sanē ad commendationem diuinę
cle-

clementiæ singularis, & quam nemo sapientum miraculo exemit. Accursu fratrum deducto in Collegium Patre Rectore, & tot ictibus nullus pertinuisse ad viuum repertus est: tantum in pectore, atque altero crure leuiter perstricta cutis: adeo sine noxâ, vt postridie & sacrum fecerit de more, & confessiones audierit. Tantum salutiteri Iesu nominis inuocatio, & accepta Deo viri sanctitas potuit. Hoc euentu Franciscus cognito, in Siciliam scripsit, diligenter vt caueretur, ne quid mali nocenti contingeret: dareturque opera, vt eius animæ in primis prospiceretur: cum & illa Dei, quæ Paulum seruauerat, bonitas ad benignitatem nos inuitaret: & percussori haud semper constare mens diceretur. Haud aliter suâ ipse sponte facturus erat Paulus, qui quàm alienam grauer ferebat culpam; tam sibi, quod Christi nomine condonaret, oblatum aliquid lætabatur. Non deerant tamen, qui grauer vindicandum scelus, edendumque exemplum, quo sacrilegus hominum coerceretur furor, censerent. En piissimum Patrem Vennustum in Siciliâ paucis ante annis dirè mactatum: ibidem Paulum ad necem nuper appetitum: & fuisse post id facinus apostatam alium, qui ab eodem monitus de dimittendâ pellice, minitatus sit, quod Malherba nescierit, se scitè perpetraturum. Itaque si ad feruida ingenia spes impunitatis accesserit; aperiri sacrilegis parricidijs amplam fenestram, & animis curandis aditum omnem ocludi. Ipsos fateri Siculos metu poenæ suorum nimium promptas ad cædem manus inhibendas. Hæc Ioannes Montoia Visitator maximè censebat. Idemque (cùm eius admonitu Prorex diligentissimè conquiri fontem iussisset, & comprehendisset) aliquandiu captum fuit in squallore carceris scelus luere: deinde vrgente Borgiâ, vt misero consuleretur; in Collegij Panormitani cubiculum inclusum ad impetrandam ab Deo veniam præparauit: vnde post aliquot annos tandem dimissus est. Prorex erat Ferdinandus Franciscus Marchio Piscariæ, qui cùm esset Religionis apprimè studiosus, egregiam Patribus animas iuuandi materiam ministrabat. Multum quoque proficiebat vitæ suæ, atque suorum formâ: cùm ipse, ac Proregina coniux, & proximi assidue, ac luce palam inter Ciues nullâ magis re, quàm moderatione eximij, spectandique diuina obirent. Et tulerunt præsentem quoque suæ pietatis fructum. Deposito iacente filio, cùm ambo parentes in Panormitani Collegij templo ad Sacerdotis abiecti pedes absolutionem petissent, atque Domini subinde corpus sumpsissent; ex eo die reparari cœpta puero salus, in totum breui redintegrata est. Foroliuij magnâ virtute murarius faber Gaspar amissus. Parmensis erat patriâ. Propensissimè pietatem inde vsque ab rudibus annis coluerat. Ante spectatam diuinam rem nunquam ad opus adibat: ipsos ædituos, vt sibi templa patefacere ante lucem excitare solitus. Vt verò concioni interesset, multa passuum millia percurrerebat. Cum hac indole Dei famulatum in Societate exorsus; tantò procliuus ad perfectionem omnem processit. Simplex ad obsequium, laboriosus ad opera, vigil ad preces, mitis omnibus, vni sibi asper. Excitabat mane Socios ad precationem solennem: sed iam horam totam ereptam oculis in eâ ipse consumpserat, & ordinarium postea spatium adiungebat, & spatia alia post opus vesperi. Feriatos verò dies totos ei negotio operatos habebat. Nihil extra communes mensas (nisi si quid aliquando fraternæ caritatis gratiâ) quamuis laborum magnitudo requireret, degustabat. Quin & diurno fractum labore corpus nocturnis vsque atterebat flagris: adeo sæuè, ac sæpè; vt, miserrimis interdum Rectoribus parum tanta inclementia probaretur: sed ei Prouincialis Rodericius fecerat potestatem. Modestia erat viri spectanda semper, sed tum elucebat blandissimè; cùm rei diuinæ ministrabat. Ita collectus in sese, summissis luminibus, compositis ante pectus palmis adstabat. Itaque, & iucundissimè à circumstantibus spectabatur, & ad eundem se habitum multi componebant. Hac efficaci, & nunquam tacitâ morum linguâ, tum etiam additâ ad id temperstiuè voce, omnes ad Deum, quibus cum ageret, adducebat. Nemoque domesticorum, nemo extrariorum, modò nosset, Magistrum Gasparem non amabat plurimum, ac venerabatur. Quo grauius atroci omnes funeris eius casu perculsi sunt. Dum parietem veteris ædificij ad Collegium ex iisdem cœmentis extruendum

160

Borgia condonari habet nocentij.

161

Marchio Piscariæ Siciliæ Prorex, & eius pietas.

162

Gaspari murarij fabri spectabilis vita.

163

Eiusdem miserandus occasus

164
Foroliuenses
exequijs illū
honestant.

165
Lauretani Col-
legij viles la-
bores, & ex-
cursiones.

166
Iudæi conuer-
sio insignis.

167
Flagitiosi viri
notabilis con-
uersio.

168
Politianorum
in repetendo
Collegio stu-
dia.

dum, subrueret, præfensit quidem ingruentem ruinam; sed inter fugam ex offensione lapsus oppressus est. Foroliuensis populus communi mœrore: Clerus etiam multis sacrificijs, & religiosissimis exequijs honestauit. Ita Dei misericordia alijs alibi sese modis effert. Quæ Romanis pepercit operis; Gasparis occasum non parcendo nobilitauit. Sed & illud animaduerti licet, in arte ita periculosâ, vt tales alioqui casus memorandi non sint, quantum intersit paucula pecuniæ, an (vt ita dixerim) cæli mercenarium opprimi. Inter multa præclare per Italiam gesta, Lauretani Collegij longè, vt solet, pertinuerunt labores. Illud enim maximè Collegium est, quod cominus rem, & eminus strenuè gerit, dum Patres non modò confluentes ad se vndique peregrinos excolunt; sed ipsi quoquæ ad excolendos latè populos peregrinantur. Itaque Anconam, Asculum, Firmium, Sanctum Seuerinum, Sanctum Genesium, Sarnanum; & alia Picentum loca, partim superiore, partim hoc anno, egregio vbique successu, peragrarunt. At Recinetti, præter catecheses per templa, & vicôs, atque alia vbique visitata; Iudæi etiam aliquot ad baptismum adducti, haud sine ope Iudæi iam catechumeni: qui cum plurimum se Christo debere profiteretur, communicare cum suâ gente inuentum ab se bonum curæ habebat. Is narrabat cum Iudæorum manus in Orientem ad quærendum Messiam nauigaret; incidisse in Sarracenorum biremem: qui cum Iudæos sæuè trucidarent; vbi ad se ventum est, negasse Iudæum se, at Christianum esse: atque ita seruatum, & captiuum abductum. Ex eo tempore amare Christum, vt seruatorem suum cœpisse. Duos annos in turbâ nauticâ circumductus cum esset, fortè ita euenisse, vt in modicam Insulam non procul Christianis terris, vnâ cum concaptiuo pro biremis vsu emitteretur. Ibi prostratum in genua institisse, Christum precari, vt quando vitam sibi benignè seruaret; etiam libertatem, quò baptisinate posset elui, restitueret. Inde reuersos in biremem consopitam omnem reperisset turbam, consensuque ambos occasione vtendum ratos, in scaphâ Christianorum, non longè positas, vt dixi, terras fugâ petisse. Tum sibi nihil prius fuisse, quam vt Lauretanæ Virginis ædem inuideret, & Christo renasceretur. Hic ergo cum Recinetti ab Episcopo baptizandus ageret, magnò vsui ad aliorum peruicaciam Hebræorum edomandam fuit. Tam multas habet Saluator communicandæ vias salutis. Sed illud in speciem leuius haud scio, an re mirabilius gratiæ Christi artificium fuerit. Ferrariæ ciuis, tamen suam habebat iusto matrimonio copulatam mulierem; tamen alienam amabat: quam visus sibi videre per viam; institit per vestigia sequi. Illa in Collegij templum progressa, primùm ad poenitentiae tribunal accedit, repurgatque per homologesim conscientiam: tum ad diuinam mensam accumbit. Amator oculis, quocumque ea pergeret, sequebatur: & modestiam, ac pietatem haud ante cognitam notabat, suspiciebatque. Cùm demum non esse, quam opinabatur, animaduertit; post cognitum errorem, sic prope confuso hærenti cogitatio subit: nimirum diuinitus factum, vt in eum locum veniret; vbi specie christianæ sanctitatis conspectâ, faciendum quid sibi esset, admoneretur. Ergo viam certus nouam ingredi, eundem, quem pia mulier adiuerat, Sacerdotem adit. Ordinem rei primò omnem, tum conscientiam aperit. Mox & coniugem ad Sacerdotem eundem adducit: pariterque cum eâ se diuinis frequentandis mysterijs, & alijs Christianæ vitæ obeundis officijs totum dedicat: per quas ab Satanâ vias pelliciebatur ad exitum; per eas à Christo ad salutem adductus.

Inter noua postulantes Collegia hoc anno studia excelluere Politianorum. Hic rem, vrgeretiam dudum exorsi, hoc demum anno per publicas literas primùm, dein mîsso. Legato nobili ciue Ioanne Hercule Minato, obtulerunt celeberrimam in eo tractu sanctæ Mariæ, cui à sancto Blasio cognomentum, ædem, cum suis vestigalibus. Cùmque id Franciscus recufaret, quòd ea ædes extra urbem esset; atque ad colligendas stipes propositæ starent arcule; ad Ioannem Mariam Taurisium Romæ agentem scripserunt, rem vt omnino transigendam curaret: ac postremò ipsemet Episcopus eâ tantum causâ Romam venit, coram, perque Internuntios idem flagitans: ac templum intra urbem, & domicilium, ac cetera omnia quamlibet liberalissimè pollicens: adeo vt tantis studijs prope delassatus Borgia; Col-

Collegium admiserit, cum eo, ut tum demum incolas, maturum sibi cum videretur, mitteret. Tanta verò in Politianorum animis studia, præter ingenitam humanitatem, duæ inflammauerunt causæ. Primum admirabilis iste exitus eius, qui infamiam olim degentibus ibi Socijs per fraudem inusserat: ut anno ante hunc quinto narratum est. Iam enim illustratâ veritate omnes vulgò Societati fauebant, voluntate etiam emendandi quicquid ante deliquissent. Deinde experimento (ut est natura mortalium) postquam amiserant, Collegij utilitatem carendo intelligebant: cum sacrorum vsitata crebritas intercideret: cum solutior cresceret soboles: nec qui ingenia eorum, ac mores accommodatè fingeret, præsto esset: cum denique fulgore illo in omni genere pietatis, quem Collegium induxerat, paulatim obsolescente; iam passim totâ vrbe pristina imago negligentia recurset oculis. Hoc iam Collegio in hunc modum recepto, Domus probationis noua inchoata est. Ioanna Castrôta Dux Nuceriæ, eademque Marchio sancti Angeli diu insisterat, ut in vrbe sancti Angeli suæ ditionis, quæ in Samnio est modica, in montibus sita, quinque ab Adriatico mari passuum millibus, Collegium poneretur: cumque Pater Franciscus secundi conuentus decretum obijceret; eò preces vertit, ut domum saltem probationis, cui post aliquot annos scholæ adderentur, concederet: se capitibus viginti alendis pretium collaturam. Idque ita flagitabat, ac precabatur; ut saluâ gratiâ diutius obsisti nequiret. Quippe magnis personis, dum religiosa postulant, quæ tamen concedi non expedit; arduum negotium est probare, quod neges. Nam super insitam ab nobilitate, atque opibus indolem, quâ postulatis plerique suis inesse pondus imperij volunt, dum oculis ad sua tantum vota intentis, & religiosæ rationis propemodum rudes, haudquam satis omnia, circumspectiunt; existimant sibi quia bona, atque honesta petunt, nec bene posse, neque honestè negari. Cum vtique verius esset existimare, quò meliora sibi à viris bonis, beneuolisque negantur; eò causas, quare negentur, maiores adesse, quàm ipsi dispiciant. Ergo missi hoc anno cum aliquot Socijs Pater Emerius de Bonis, & Pater Franciscus Hemerulus: Ille Rector, hic præfectus Nouitiorum futurus. Nolæ quoque instituta est probationis domus, cui Franciscus Gomius Præpositus, & templum cœptum ædificari. Pater Victoria, qui è Sardinia reuersus Collegium Nolanum regebat, in Salernitanum Archiepiscopatum iussus excurrere; valde in vrbe, & agro renouauit, auxitque diuinum cultum: paces operosas conciliauit: scholas rudimentorum fidei instituit, Sodalitatemque ad mysteriorum frequentiam excitauit: denique summis laboribus egregia molitus, ad eadem molienda Venafrum discessit. Collegium Senensium, templo sancti Vigili curâ animarum expedito, & adiunctâ Abbatia ad Quartum, ut vocant, tenui illâ quidem, & vbi ades sancti Michaelis deserta, ac ruinosa erat, tamen loco remittendis animis peropportuno sita, emergere priscis ærumnis cœpit. Ceterum, quod habebat Societas prope Bassanum cum sacello domicilium seculi euntis altero & quinquagesimo, ei ab Sodalitate se flagellantium donatum; Capuccinis, quorum multò magis accommodatum instituto erat, sponte concessum est. Taurini maximâ Ciuium voluntate apertæ scholæ nono Kalendas Nouembris. Eò Rector adiit Achilles Gagliardus, cum in Romano Collegio Theologi Doctoris, ad maiorem apud Hæreticos accolæ auctoritatem, ornatus esset insignibus. Iacobus Acoſta, cui Achilles successit, cum Ioanne Xauerio Antuerpiam missus. Ex hoc Collegio Ludouicus Codrettus, cum Allobrogum Ducem ad Collegium Camberiensē iuuandum omnibus rebus destitutum, incitasset: quam ob causam Taurinum in reditu ex Congregatione Procuratorum venerat; in Valles Lucernæ, atque Angronnæ excurrit, confirmans diuino verbo Catholicos, Hæreticorum redarguens errores egregio cum pretio operæ.

Laurentius Magius Austriæ Prouincialis hac ætate in Poloniam iter intendit, suis vicibus, quandiu abesset, Henrico Blissemio Rectori Pragensi delegatis. Tum primum Collegia Polonica Prouincialis inuisit: qui non ab Socijs modò, sed ab Præsulibus quoque, Dynastisque, ac Rege perhumaniter, perque honorificè exceptus; eos ad fidei catholicæ defensionem, captato prudenter tempore, nec sine

169

In vrbe sancti Angeli domus probationis inchoatur.

170

Item in Nolano Collegio.

171

Pater Victoria Salernum, atque Venafrum vtiliter excurrit.

172

Senensis Collegij incrementa.

173

Bassanense domicilium Capuccinis concessum.

174

Achilles Gagliardus Taurinensis Collegij Rector.

175

Ludouici Codretti in Valles Lucernæ, atque Angronnæ excursionēs.

176

Prouincialis Magij in Polonia res gestæ.

177
Stanislaus Hosij
Cardinalis pie-
tas.

178
Collegium
Pultouienſe Pe-
trus Miſkoui-
Antifites prote-
git.

179
Nova Collegia
in Polonia po-
ſtulantur.

sine effectu, accendit. Bransbergenſe, & Pultouienſe ordinauit Collegia: cura-
uitque, vt Bransbergenſi ad triginta alendos ab Cardinali Hoſio ſuppleretur im-
penſa, literiſque foundationis, ex formulâ ab Vrbe miſſâ, vltima manus inducere-
tur. Grauitate illâ ſuâ dulciſſimâ, ingenuâque prudentiâ, adhæc ore verè pro-
bo, ac plenâ blandæ maiestatis ſpecie, mirum quantum Sarmatarum animos cœ-
pit: nec minus ipſe humanitate captus eſt, & facilitate gentis: quàm perfectam
ſibi, expertamque prope incredibilem proficitur. Itaque toto animo, cunctiſque
opibus iuuandum Regnum ſuſcepit. Sed ante omnes admirabatur Cardinalis Hoſij
cum Religionis tuendæ ſtudio, tum erga Socios Bransbergenſes pietatem. Quo-
rum vt in recenti domicilio, & pleriſque prope tyronibus, & ſuper hæc adeo pro-
cul ab reliquâ Societate; & imbellicitates ſuſtinebat, & ægritudines alleuabat, &
auctoritatem, preſſis, ſi qui incidebant humani errores, tuebatur conſtantiâ, & in-
dulgentiâ ſingulari. Collegij quoque Pultouienſis patrociniū amanter Antifites
ſuſceperat Petrus Miſkouiſ, qui demortuo Fundatori ſucceſſerat: tametſi vide-
batur initio minimè ſaturus. Multa præterea Collegia petebantur. Acerrimè
inſtabant Iacobus Vchanski Archiepiſcopus Gneſnenſis, & Adamus Konarſki
Poſnaniienſis Epicoſopus. At Valerianus ex vrbe Vilnâ magni Lithuanie Duca-
tus princeps, quam curabat, & proprias ad Cardinalem Hoſium, cuius conſilio
ſe, & exemplo excitatum aiebat, vt faueret, & ad Bransbergenſes Socios literas
dedit, quas prodere hoc loco iuuat: vt hoc etiam monumentum apud gratam po-
ſteritatem illarum Polonicæ Eccleſiæ columnarum extet. Ergo ſcriptarum ad
Cardinalem exemplum hoc eſt.

Illuſtriſſime, ac Reuerendiſſime in Chriſto Pater,
ac Domine.

180
Epiſtola Vale-
riani Vilnenſis
Epicoſopi.

Partim officij mei memor, quo Eccleſiæ Chriſti, & me ipſum, & omnia mea
debeo, partim illius ſanctiſſimi, & ſaluberrimi conſilij haud oblitus, quo me
Illuſtriſſima, & Reuerendiſſima Paternitas Veſtra, pro ſuâ in me ſingulari bene-
uolentiâ, amiciſſimè dignata eſt commonere, vt ſanctis, & pijs veſtigis veſtris in-
ſiſtens, omnem meam operam darem, quo fratribus Societatis Ieſu Vilnæ aliquod
certum domicilium quamprimum poſſet conſtitui: oſtendens breui tempore fu-
turum, vt res chriſtiana, quæ his temporibus infeliçiſſimis in hoc magno Du-
catu Lithuanie admodum vehementer nutat hæreſibus in dies alijs, atque alijs
pullulaſcentibus, eorum operâ, Deo optimo aſpirante, in tranquilliorem ſtatum
poſſet redigi: etſi is non ſum Illuſtriſſime, ac Reuerendiſſime Antifites, qui me
tantis anguſtijs circumcluſum amplitudinem, & maiestatem clarorum geſtorum,
& factorum Reuerendiſſimæ Paternitatis Veſtræ, quibus iam penè toti Orbi in-
claruit, ſperem vel ſaltem aliquam ſimilitudinem poſſe aſſequi; tamen dictis cau-
ſis permotus, pro eâ rerum mearum tenuitate, in quam ſum, militum, & Hæreti-
corum maximis iniurijs redactus, quod potui præſtiti. Emi igitur in primis do-
mum cæmentitiâ olim Dominorum Laſſinſki, cum alijs multis commodis Col-
legio piorum iſtorum, & doctorum virorum ſatis aptam, tum vel eò maximè,
quod eò loci ſita eſt, vt & Epicoſopi Vilnenſis Curie ſit valde vicina, & ab omni
ſtrepitu opificum longè ſemota. Habeo iam, & prædium ære meo ibidem em-
ptum, vnde ſingulis annis centeni aliquot floreni Polonici in eorum neceſſaria
redire potuerint. Nunc illud mihi reſtare videtur, vt Illuſtriſſima, & Reueren-
diſſima Paternitas Veſtra, pro ſuo in me valde propenſo animo, vnum, atque al-
terum virum prudentem ex hac Societate Bransbergenſi dignetur ad me Vilnam
mittere. Et quia ſic afflicta ſum valetudinis, vt in dies impendentia pericula ti-
meam; cuperem tales mihi mitti, qui ad capeſſendam poſſeſſionem iſtorum bo-
norum omnium eſſent apti, ac idonei: vt eos ſtatim dominos, & heredes eorum
omnium conſtituerem. Quod vt Illuſtriſſimam, & Reuerendiſſimam Paterni-
tatem Veſtram, pro ſuâ in Eccleſiam Chriſti vigilantia, facturam non dubito; ſic
ego præter hoc, quod tot, & tantorum beneficiorum ſemper ſum futurus gratus,
etiam

etiam Deum optimum maximum continuis votis sedulo orabo, ut illam ad suæ Ecclesiæ sanctæ incrementum, & augmentum in multos annos seruet saluam, & incolumem. Cetera ex eo, qui has perferet literas, facile cognoscet. Valere Illustrissimam, ac Reuerendissimam Paternitatem Vestram diutissime, felicissimèque percipio. Vilnæ ex curiâ meâ Episcopali vigesimo die Augusti, Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Scriptæ autem ad Collegium erant tales.

Cum pro meo Pastoralis officio subinde mecum cogitarem, Reuerendi Patres, quibus modis res Ecclesiastica in hoc magno Ducatu Lithuanicæ, ob infinitas ferè hæreses valde labascens, possit quoquomodo erigi, & attolli; venit mihi in mentem, Deo sic procul dubio volente, veneranda hæc, & celebris Societas vestra. Quæ, cum pro suo instituto, & eam rationem vitæ sit amplexa, ut & verbis facta valde cohæreant, & omnium disciplinarum optimarum tam diuitem scholam aperiat, ut ex eâ, tanquam illo diuite cornu, quilibet in usum suum necessaria facile queat depromere; in eam spem sum adductus, ut credam his vestris sanctissimis armis, quibus vos audio satis abundè esse instructos, omnes has pestes graffantes ab ouili mihi à Christo commissio depelli posse. Quo verò hoc per vos Christi operarios strenuos commodius agi possit; primò domicilium satis commodum vestro instituto iam curavi: deinde, & prædium, vnde necessaria Societati vestræ non aspernanda esse potuerint. Verum, ut & de his, quæ sunt iam parata, & de ceteris, quibus opus adhuc esset, tantò melius, & certius possit constitui; Reuerendas Paternitates Vestras obnixè peto, ut pro vestro in Ecclesiâ Christi zelo sancto, vnum, atque alterum virum doctum ex Collegio vestro ad me Vilnam ad certum tempus quamprimum mittere dignentur: qui quasi prodromi, vna mecum omnia ea præparent, quæcumque ad professionem Societatis vestræ videbuntur requiri: simulque eorum bonorum, quæ iam sunt parata possessionem capiant. Quod, ut vos, pro vestro in Ecclesiâ Christi amore, facturos non dubito; sic ego dabo omnem operam, ut & hi viri boni, quos mittetis, satis abundè habeant omnia: & de reliquis ex eorum consilio sic constituam; ut venerabili Societati vestræ satis commodum domicilium hic figi possit. De qua re etiam ad Illustrissimum Dominum Cardinalem Episcopum Varmiensem scripsi, Dominum meum obseruandum. Qui etiam, pro suâ in me benevolentia, non dedignabitur, quod possit huic rei vsui esse, in commune consulere. De reliquis meus hic famulus, qui Reuerendis Paternitatibus Vestris has literas reddet, vobiscum aget. Valere vos diutissime, felicissimèque percipio. Vilnæ ex nostrâ Curiâ Episcopali vigesima die Augusti, Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo.

Apud Cardinalem Heilisbergæ Prouincialis Magius erat, cum redditæ vtrique suæ sunt literæ. Addebat autem earum lator, qui & currum, & pecuniam ad Socios continuo peruehendos adduxerat, ideo festinare Episcopum, quod & senior ætati diffideret, atque Hæreticorum Vilnensium anteuertere conatus vellet, qui Academiam, vel Vilnæ, vel circa moliebantur: in eamque rem vim pecuniæ magnam conferebant. Sperabat autem Episcopus, si Academiâ ab se catholicâ occupatus esset locus; eo procliuius Regem Hæreticorum coëptis obstaturum. Perdoluisset Magius non adesse sibi facultatem adeo inflammatis senis optimi studijs extemplo parendi. Itaque & officiosissime illi rescribit, & impensè cum Præposito Generali causam egit: ac demum, ingentem erga totum illud regnum propensionem secum referens, in Austriam reuertit, misso Romam ad Tyrocinium iam magni nominis concionatore Petro Scargâ, quem Deus Dominus benignè Polonos respiciens, Patris Stanislai Varseuitij commotum exemplo, ad sua hæc castra vocarat: eodem tempore & nouis expeditionibus aditum aperiens, & bellatores egregios parans. Interim Elbingæ statio priore anno posita continuata est. Sub huius anni initium ad Petrum Phaëm, qui eam stationem obtinebat, Hæretici Elbingenses contumeliarum, & minarum plenas misere literas, in quibus significabant octodecim è suo numero in ipsius, ac Sociorum, quicumque Elbingæ apparerent, necem coniurasse, vel cum fortunarum suarum, & capitis certo discrimine.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Q

mine.

181

Eiusdem epistola ad Patres Bransbergenses.

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

181

183
Petrus Scarga
ad Romanum
Tyrocinium
missus.

184
Pater Petrus
Phaë ab Elbin-
genfibus Hæ-
reticis diuexa-
tur.

185
Hæreticorum
minaces ad eū-
dem literæ.

186
Petri Phæ cō-
stantia.

187
Res Austriae.

188
Lutheri cōfo-
brinus ad Ca-
tholicos reuo-
catus.

189
Res Germaniæ
Superioris.

190
Paupertatis
studium maio-
ri Deus proue-
tu compenfat.

191
Canisij strenui
labores.

192
Hæreticorum
fabula de Ca-
nisiō.

mine. Et quidem, sic enim loquebantur, huic præclaro facinori salutifera Na-
talis Domini nox destinata modò erat: sed inspirauit tibi, tuus & dominus, &
magister Satan, ne solitâ horâ veneficij tui sacriñcium offerres. Verùm, quod non
continuò fit, non ideo nunquam fit: ocyùs, seriùs non effugies. Vel vigilem,
vel in lecto confopitum meritis mactabimus pœnis. Neque est, quòd martyrij te
inani spe ludas. Non pro Christiano, aut iustitiæ teste; sed pro malefico, vt es,
trucidabere manibus nostris. Sat credimus te (adeo es nequam, sceleratus, te-
merarius) hisce nostris literis haudquaquam commotum iri: & fortè dabit te
Deus in reprobum sensum, quo meritum diu supplicium luas. Ad id ergo te
compara. Nosti mentem nostram. Deus contra te, tuosque promouebit cona-
tus nostros. Nos octodecim Christiani viri. Hac denuntiatione nihil territus Pe-
trus, quanquàm sciret in mediâ se morte versari; nec diem, nec noctem ab insidijs
vacuam habere; nunquam tamen destitit fidelis officio pastoris fungi. Atque be-
nignissimus Deus, vt illius prouexit, ita nefariorum repressit conatus. Quippe
terribiles illæ minæ nil præter inanem strepitum, & terriculamenta, qualia au-
ctores decebant, ediderunt. Ictæ lapidibus fenestra: modò ante ianuam proiecta
bestiarum cadauera: modò ante ipsa altaria, quæ & foedissimis conspurcarunt
fordibus: obscenæ passim figuræ pictæ, subiectis in Papistas, Iesuitasque carmi-
nibus, & ipsis omnino poëtis, & picturâ dignis. At Petrus, Deo benè iuuante,
modestîâ, sedulitateque obnitens, ita Catholicorum coetum erexit paulatim, au-
xitque; vt in sancto Christi resurgentis Paschate circiter ducenti catholico ritu
confessi, vnâ tantum sub specie diuinam Synaxim celebrarint. Hæc dum impigrè
Petrus curat, paralyti siue naturali causâ, siue Hæreticorum arte corripitur.
Quare Bransbergam reuocato, in eius locum Rector ipse Bransbergenfis Philip-
pus Vidmanstadius, & Lucas Crezouijs, ille Germanus, hic Polonus, stationi suc-
cessere. Viennæ, Pragæque res gestæ quietiùs. Viennensè Collegium Maximilianus
Imperator confirmauit. Sex supra centum Viennæ: non multò pauciores Pragæ:
restituti catholicis sacris: præter alia vtrobique apud Catholicos incrementa pie-
tatis. Sed Pragæ, totâque Boëmiâ ineunte æstate vulgata lues immanis (ex qua So-
ciorum tres absumpti) commercia interrupit. Olomucij paucis mentibus ad se-
ptuaginta reuocati ad pristinos ritus, in quibus ipse Lutheri consobrinus. Hic, ex-
tremo iam vere, Antistes Synodum Diocesanam habuit, vndequinquaginta annis
intermissam: ad quam vocati Pater Magius Prouincialis ante discessum in Polo-
niam, Henricus Blysemius, & Adalbertus Baussek, ducentis, qui interfuere Sacer-
dotibus, & Antistiti concionibus, priuatisque colloquijs pro virili, quam Deus de-
dit, tulere opem. Augustæ, cum indè vsque ab eius sedis initio pauci, qui ibi versâ-
bantur, victitassent pecuniâ, quam Canonici pendere ante concionatori ordina-
rio consueuerant; quòd id videbatur stipendio simile, Pater Generalis vetuit
posthac accipi: idemque planè sub tempus duo nobiles Fuggeri domum, ac sum-
ptus ad vigintiquinque sustinendos detulere: quanquàm diu post Collegium
fundatum est. Adeo accepta Deo sincera Institutorum custodia: tantusque in
sanctæ paupertatis studio est prouentus. Hinc, antequam Romam veniret Ca-
nisijs, Herbipolim, atque Eluangam excurrit. Eluangam ductu Cardinalis Au-
gustani eius Ecclesiæ præpositi inter vernum ieiunium abiit. Ante viginti annos
sedem Hæretici Eluangæ fixerant, nec auelli poterant Lutherano innixi Princi-
pe. Sed optimus Præsul administrum non imparem nactus Canisijs, diuinâ in-
primis aspirante gratiâ, editis paternæ pietatis, caritatisque, & euangelicæ humi-
litis indicijs, eò deduxit rem; vt, post multos, cum Ecclesiâ reconciliatos, con-
sensu omnium decretum sit, neminem post hac Oppido recipiendum, qui non
ante ex formulâ Pij Quarti fidem profiteretur. Sique negotium facessant Religio-
nis corruptores, indè aliò demigrandum. Canisijs, post confirmatum popu-
lum, iam Hospitalium quoquè, aliarumque pijs dicatarum vsibus domorum fami-
lias caelesti doctrinâ, & pœnitentiæ sacramento solabatur, ac recreabat: cum
Herbipolim Episcopi, aliorumque primariorum literis trepidè aduocatur. Ru-
morem sparferant infelices architecti mendaciorum Hæretici, tandem Canisijs
quo-

quoque obortam Euangelij lucem, atque ad nouum Euangelium descivisse. Hic rumor & alibi, & maxime Herbipoli, vbi priore anno Canisius cum admiratione ingenti auditus fuerat, procedebat ad imbecillioris multitudinis labem. Itaque is magnopere accitus, & vero indignans affectam sibi ab impostoribus umbram, atque personam in castris militare impietatis, cum sub Oecumenicæ Religionis signis quicquid non auctoritatis modò, ac virium, sed & sanguinis, & spiritus haberet pro veritate deuouisset; magnis itineribus Herbipolim fertur. Apparet in suggestu: sacrosanctæ se Romanæ Ecclesiæ filium, discipulum, defensorem profiteretur. Aduersarios inanibus imaginibus, vanisque commentis, vt qui veritate non possent, grassantes, in eam, quam fecerant, deiecit foueam: ementitoque inuolucro palam explicato; simul totam eorum falsæ doctrinæ, ac figmentorum fabricam ante oculos ponit: vt nihil ex mendacio aliud lucrarentur, quam vt cognoscerentur, haberenturque mendaces. Ceterum ex Herbipolitano Collegio speratum iam apparebat presidium: vt non deessent, qui confirmarent, Franconiæ, si ante talis defendisset custodia; haudquaquam in tantum miseriarum fuisse venturam. Seminarium humanioribus literis latinè, & græcè studentium Sociorum hinc cœptum est: Moguntia Philosophiæ, ac Theologiæ. Moguntinus Antistes Collegium suum certis firmavit redditibus de Canonicorum consensu. Collegium Treuirensis, vti & Ciuitatem, iam ex pestilentia respirans, bellum excepit: subortis offensionibus inter nouum Archiepiscopum, eundemque creandi Imperatoris Septemviri, atque Rempubicam: quæ, vt aliæ quædam Ciuitates Imperij, libertatem vindicabat. Ergo cum ille pro Domino nequaquam admitteretur in urbem; ad vim necessario ventum est. Quarto Idus Iunias Treuiros obsidione cinxit: quæ decem ferme hebdomas tenuit. Tum demum pax facta, receptusque obediens Princeps, causâ dissidij ad Imperatorem reiectâ, qui tandem sententiam pro Archiepiscopo tulit. Inter hæc, multa fuere Socijs toleranda. Serebant in vulgus ij, qui ante quoque parum fauebant, siue Hæretici, siue Hæreticis, quam Catholicis propiores, Archiepiscopo fauere Iesuitas: quod pronum creditu faciebat ipsa aduersus Societatem, bonosque omnes clementia Præfulis. Indè bis totum fastidiosissimè perscrutati Collegium si arma, seu vestigia occultorum consiliorum deprehendi possent. Studia Senatus beneuolè admodum in Collegium propendebant: sed licentia militaris tum semper, tum maxime in huiusmodi ciuilibus dissidijs ægrè coercetur iustis imperijs. Quo tempore nequissimus quisque, vt ad conferendas in acie manus postremus; ita ad inermes, atque non reluctantes vexandos, spoliandosque ferocissimus est. Irrumpebant igitur in Collegium, vorabant, hauriebant quicquid ad manus occurreret: proferrique si minus occurreret, trucibus oculis, turbido vultu, voce terribili iuebant. Contumeliæ insuper, conuicia, execrationes aggerebantur. Quæ Dei famuli patientiâ, & dissimulatione, atque adeo alacritate, quam fieri poterat maximâ, tolerabant. Itaque vnus Fratrum, qui pistorem agebat domi, vltra Saxoniæ natus, execrante quodam, ac dicente: Credo equidem Iesuitas à Diabolo huc deportatos: hominem blandè intuitus: Ego certè, inquit, pedibus meis veni, atque admodum fessus. Sed cum opinione diutius teneret osibdio, receptoque in urbem, quod è Lotharingiâ accersierant, auxilio, publica crescerent mala; iamque tenuiorum plurimos fames, militum haud paucos morbi, vulneraque conficerent; Antonius Vinkius Prouincialis, qui fortè præsens aderat, atque alij Patres, è suâ tenuitate egentium subleuare necessitates aggrediuntur: iidemque auctores Senatui sunt Nosocomij curandis militibus adornandi. Quod cum placuisset Senatui, eamque curam ad Socios contulisset; continuo Prouincialis vicinam Collegio domum, paulò ante ab Archiepiscopo ipsi Collegio, quod eius horto imminabat, emptam, in Nosodochij destinauit vsum, tribus ei de Collegio præpositis, quibus alij ibant adiutores. Postridie tredecim ægri aduecti, ac subindè alij: ex quibus nonnulli mortui, quos omnes in proximum sanctæ Clara Monasterium tumultuosè prosequuti Socij, cum Patre Rectore, ac duos ipsi suis extulere humeris Collegij Sacerdotes. Inuisebatur passim Nosocomium;

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Q 2

mira-

193

Eorundem fallaciæ deteguntur.

194

Herbipolitani Collegij fama & opera.

195

Treuitis ex bello molestia.

196

Sociorum in aduersis patientia.

197

Antonius Vinkius Prouincialis, ceterique Patres calamitati publicæ succurrunt.

198

Nosocomij cura Nostris demandatur.

mirabantur munditiem, magisque nouam, ac religiosam in militari mensâ benedictionis, sacræ lectionis, gratiarum agendarum consuetudinem, Cruces, ac pias imagines passim affixas: super omnia Patres linteo præcinctos discursantes, & circa frequens ministerium satagentes. Quæ inusitata ijs oris per eas tempestates officia vix credi potest quantam effecerint in populo aequè, ac militibus animorum conuersionem. Qui modò pro hostibus odio erant; iam loco parentum obseruabantur. Ac si quis procacior adhuc Iesuitis re, verboue negotium facesseret; statim hinc, atque hinc existerant è gregalibus, qui absterrent, commemorantes quantâ boni illi viri caritate egentibus ægris, mortuis, omni hominum generi subuenirent. Adeo non ad æterni modò, sed ad huius quoquè temporis fructum salubre consilium est vincere in bono malum.

199
Belgiæ res.

200
Ioannes Harle-
mius primus
de Societate
Louanij Hæ-
braicâ linguâ
publicè docet.

201
Tornacense
Collegium re-
stitutum.

202
Pater Robertus
Clayffonius
Tornaci con-
ciatur.

203
Vincentius
Verius, & Chri-
stianus Dalmen-
sis Leodium
missi præcur-
sores.

204
Duaci Colle-
gium inchoa-
tur fundatore
Iohanne Letail-
lero Abbate
sancti Benedi-
cti.

Louanij, cum migrasset è vita ordinarius Hæbraicæ linguæ professor, duobus eam sibi prouinciam deposcentibus, quorum alter ab doctrina, alter ab religione claudicabat; Rector Academiæ, ac primarij viri institere, vt id oneris quispiam Sociorum suscipere. Et Costerus, remisso stipendio, iussit tantisper eum locum supplere Ioannem Harlemium insignem pietate, atque doctrinâ virum. Isque magnâ approbatione, apud numerosius, quàm superiores Magistri auditorium in Buslidiano trilingui Collegio primus de Societate Louanij publicè docuit. Sed hinc quoquè, cum Dux Albanus strenuè perpurgandis ab hæresi Prouincijs daret operam, & Princeps Auriacus apertè iam contra Religionem, ac Regem exercitum duceret; sub autumnum, Musarum oia strepitus martius inturbauit. Collegium nostrum eo negotij minus habuit, quòd Albanus Dux, cum Ciuitas munitorum, atque propugnatorum certum exigeret numerum, immune iussit esse. Haud multò post, & Louanio, & Belgio vniuerso, recessu hostium in Galliam, qui quacumque tulere pedem, stragem ædium sacrarum immanem edidere; tranquillitas in præsens redijt. Tornaci iam Socij octo, par Sacerdotum, ac Fratrum numerus agebant inquilini in ædibus Ioannis Gobertij Sacellani, vt vocant, ædis Deiparæ. Amplum sancti Ludouici sacellum Canonici attribuerant, in quo sacris populum mysterijs impertirent. Flagitante Episcopo, Octobri mense in aulâ Xenedochij sancti Nicolai prima literarum rudimenta, & catechismum edocere pueros coeperunt, qui affluxere quamplurimi. Pater Robertus Clayffonius Ecclesiastem agebat in summo templo, & ingenti ceterorum è populo, & nonnullo Hæreticorum concursu. Huc Robertus, Episcopi postulatu Tornacensis, Antuerpiâ venerat, postquam Iacobus Acofta, & Ioannes Xauerius ex Italiâ venerant Antuerpiam: quos Hispanarum natio, quantâ cogitari potest maximâ humanitate exceperit. Leodium, cum Antistes domum emisset, qua, dum paratur Collegium, præcursores aliquot vterentur; Costerus duos misit Sacerdotes Vincentium Verium, & Christianum Dalmensem, qui tanquam in statione Leodiensibus præsto essent. Ibidem interdum Henricus Dionysius versabatur: sed ordinaria eius statio Traiecti ad Mosam erat, vbi mirificè conseruabat, restituebatque diuinum cultum. Duaci Collegio initium factum. Ioannes Letaillerus Abbas, & Conuentus sancti Saluatoris Aquicinctinus Ordinis sancti Benedicti instituit. Quadruplex erat Collegium, pars complectebatur pueros græcè, latinèque docendos, extra Dialecticam; pars prouectiores instituendos necessariâ Sacerdotum doctrinâ: pars quosdam inopes: postrema nostros homines, qui triplex illud genus doctrinâ, & moribus gratuita operâ informarent. Dimicatio fuit Abbati molesta, primum cum Monachis, vt reddituum donationem ab omni conditione liberam, cum aliter à Societate non reciperetur, comprobarent. Deinde cum Duacenâ, tum nascente Academiâ: Occurrere volebant Monachi posterorum erratis. Academici postulabant duo: primum, vt Collegium quoquè Aquicinctinum ex auditoribus suis mercedes, quæ didactra, aut minervalia vocant, exigeret: ne ceteris Gymnasijs gratuita vnius doctrina officeret: deinde, vt publicè docturi in Academiâ iurarent leges. Sed tandem, cum Abbati enixè roganti vtriusque gratiam rei fecissent; eodem festinante, primus secundum ferias sancti Lucae dies scholarum auspicijs destinatur. Parata erant omnia: index typis im-

pres.

pressus librorum explicandorum, per inferiorem, superioremque Germaniam sparsus. Archiepiscopus Cameracensis, Atrebatensis Episcopus Franciscus Ricardotus, in cuius diocesi Duacum est, aliquot Abbates: non modicus præterea è propinquis vrbibus aliorum numerus conuenerant, vel ut spectarent, vel ut cohonestarent eam celebritatem: cum ipso sancti Lucae die moderatores Academiæ vetant quicquam inchoari, nisi prius, qui publicè docturi essent solemne iusiurandum Academiæ conciperent. Id visum Prouinciali Costero mirum: data Abbati verba: ad eumque articulum, cum quieti tandiu res apparari vidissent; denuntiationem eius, modi referuatam. Abbas haud modicè commotus vehementer agit: fidem sibi decem ante mensibus obstrictam exigit: orat, obsecratque ne tanto negotio aduocatos in Duacensium præsidium Religiosos fugent, contristent, & cogant ipso initio aliquid contra ipsorum instituta committere. Illi aiebant, eâ re se comuni paci, Academiæ dignitati, postremò conscientia consulerent suæ. Nam si id Collegium ex Academiæ esset corpore; multò minorem contentionum, & lioris causam fore. Et quoniam perspicerent ipsum in magnam euasurum celebritatem; nollet eius decoris expertem fieri Academiæ. Ad vltimum se fidem iureiurando obstrinxisse, non permissuros quempiam publicum Duaci Magistrum agere, qui apud Academicos nomen Professus non esset. Prouinciali certum erat non subijcere suos homines, præsertim sacramento adactos, alienæ potestati, ante exploratam Patris Generalis sententiam: quem sciebat nunquam passurum fuisse, ut in eum usque locum res procederet, nisi Abbas salua fore Societatis iura scripsisset. Ergo vel inchoandum erat, quod mox cum grauiore notâ (si fortè Generalis acta improbareret, Duacoque euocaret) defereretur: vel post tantum apparatus, tamque celebrem vndique sparsum sonum, tantumque hominum concursum; expectatio omnium eludendâ, Hæreticisque, ac prauè affectis ingenijs materia dicta dicendi, insultandique præbenda. Iamque, vnum diem inter eas contentiones dilato exordio, gliscebant sermo ab Iesuitarum fastu, qui nullius hominum ditiorum pati possent, moras accidere. Demum, post longum certamen, Abbas ab Academicis moram sex mensium impetrat, dum à Patre Generali responsum feratur. Prouinciali pollicetur, si persisteret in sententiâ Academicis, & Generalis non iudicet eò descendendum; tum se liberos ab omni docendi onere, vel in scholasticorum Societatis Collegium, vel in probationis domum reditus collaturum. Hæc cum Præsulibus via maximè probaretur; Costero quoque, post consultos domi Patres, & precibus Deum, quia alius non dabatur exitus, probata est. Ita tertiodécimo Kalendas Nouembres, post sacrum de sancto Spiritu, quod Abbas fundator solenni ceremoniâ fecit, susceptaque à fratribus diuina mysteria, initium factum. Sub dio, quod multitudinem septa non caperent, orator, & poeta auditi cum gratulatione publicâ. In quatuor Classes distributi auditores, geminas Grammaticæ, singulas Humanitati, & Rhetoricæ destinatas. Rector Collegio primus omnium Maximilianus Capella præfuit, cuius vices principio haud dum Româ reuersi Henricus Somalius, qui & Rhetoricam docebat, subiit. Populo quoque consulerent sacerdotalibus officijs in sancti Iacobi templo, cum suo carent, cœperunt. Ceterum quoniam ab Vrbe præfinito semestri Pater Generalis nequaquam responderat, quid nam sibi de Academiæ negotio placeret, & Academicis omnino volebant in suas leges iurari; auctoritatem suam Pontifex interposuit, & Collegium nostrum per has literas omni alienâ potestate exemit.

Pius Papa Quintus.

Dilecti filij salutem, & Apostolicam benedictionem. Quia Societatis vestræ Collegia, quæ apud multas variarum Prouinciarum Ciuitates constituta reperiuntur, animarum saluti, fideique catholicæ tum propagandæ, tum conservandæ, tum restituendæ magnoperè vtilia, accommodataque esse intelligimus; idcirco Collegium vestræ Societatis, sumptibus Monasterij Aquicinctensis, eiusque

Q 3

que

205

Studiorum
initia distur-
batur ab Aca-
demie Mode-
ratoribus.

206

Sedato tumultu
studia inco-
antur

207

Maximilia-
nus Capella
primus Duace-
ni Collegij Re-
ctor.

208

Pontificis lite-
ræ pro Duace-
no Collegio.

que Abbatis nuper istuc institutum esse cognoscentes, & magnâ ex eâ re lætitiâ affecti sumus, & Monachorum eorum, qui in opere tam egregio perficiendo de religione quamoptimè meruerunt, pietatem, caritatem, deuotionem vehementer in Domino commendauimus. Eius enim operâ non solum eadem animæ lucra, Domino adiuuante, prouentura speramus, quæ ex reliquis eiusdem Societatis Collegijs, & antea prouenisse, & nunc quammaximè prouenire compertum habemus; sed etiam Vniuersitati ipsi in istâ Ciuitate nuper institutæ magnum ornamentum, vtilitatemque allaturam esse iudicauimus. A cuius quidem Vniuersitatis iurisdictione prædictum Collegium, quod ex viris religiosis constat, non solum quoad ipsorum personas, & bona; sed etiam quoad scholas, siue Grammaticæ, siue Humanarum literarum, siue Rethoricæ, aliarumque liberalium artium, liberum, immune, exemptumque esse volumus: & harum tenore litterarum Apostolicâ auctoritate decernimus, atque statuimus: sic, vt neque eiusdem Collegij Magistri vlllo iuramento Vniuersitati obstricti sint: & quæ sunt eorum consuetudinis, institutique propria, hæc omnia nullo impedimento retinere, & conseruare possint. Quod si eidem Collegio cum Vniuersitate conuenerit, vt eius Vniuersitatis pars sit; hoc tamen sine vlllo prædictæ ipsius immunitatis, exemptionisque præiudicio fieri volumus, & mandamus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub anulo Piscatoris die terciâ Nouembris, anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Pontificatus nostri anno quarto.

Thomas Aldobrandinus.

209
Res Gallicæ.

600
Iamque noster
con- alibi ut
quædam

210
Augerius in
Regia Parisiensi
concionatur.

211
Idem cum Re-
gis fratre in
bellū aduersus
Hæreticos mit-
titur.

212
Eiusdem in
exercitu labo-
res, & fructus.

Gallia inter hæc, inhærente scilicet in visceribus causâ veteri tempestatum, varijs concussa est fluctibus. Ab primis anni mensibus, ad ver vsque medium, certatum armis: tum quædam composita pax, quæ breuî, vt debuit, concidit. Nam Ciuitatibus primarijs conditiones religioni pestilentes auersantibus, eam Carolus Rex Christianissimus edicto, vt vna tantum vbique coleretur religio catholica, constantissimè rescidit. Indè renatum bellum. Ita assidue Religiosos viros, ac maximè de nostrâ Societate suppliciorum, ac necis circumfremuerunt pericula. Neque idcirco sacri bellatores de tuendâ religionis, seu corrigendorum curâ morum quicquam remisérunt. Hieronymus Natalis Visitator, rebus in Belgio compositis, æstate ineunte Parisios venit. Vtramque & Franciæ, & Aquitanix Prouinciâ (quantum permiserunt tempora) reuisit, composuitque: indè se Romam, vt supra est memoratum, recepit. Inter illam temporum quietem Billomæum, ac Turnonense Collegia ad suas rediere sedes, & opera intermissa reperiere. Eo autem retro tempore, quo exulandum fuit, Claudius Matthæus, qui Socijs Turnonensibus præerat, Niuerni tum Duci, qui graue vulnus in bello acceperat, tum populo vniuerso præclaram nauauit operam. Edmundus Augerius, cum Metas concionaturus in ieiunio magno, Lotharingi Cardinalis rogatu, proficiscens, Parisios ob itinera infesta paulò venisset seriùs; ab eodem Cardinali subsistere in Regiâ iussus est, & ad eam diebus singulis concionem habere. Quod cum ingenti rei christianæ commodo exequutus; ibidem totam æstatem promouens religionis causâ priuatim, ac publicè, præsertim apud Regni capita, à quibus magni fiebat, mansit. Per autumnum cum habitâ Parisijs illâ, post sancti Ludoluiçi tempora, siue religione, ac splendore supplicantium, siue sacrorum gestatione pignorum, quæ ab trecentesimo anno nunquam producta ferebantur, supplicatione celeberrimâ; Henricus Regis frater aduersus Hæreticos, ac perduelles cum exercitu mitteretur; Regis, Regina, Cardinalis Lotharingi, aliorumque Principum sententiâ, visum est magni referre vnâ Edmundum proficisci. Atque is, non quòd sibi quicquam tribueret; sed quòd nihil non religionis causâ tentare, ac perpeti cuperet; continuò est profectus. Vir tenuissimæ valetudinis rotos dies affixus equo, ac fermè ieiunus obiens, humi noctu cubans, inter circumuolitantes plumbeos peruadens globos, nullius denique militaris expertus ærumnæ, nullum periculi genus declinans, consilia dando,

con-

concionando, Deo precibus propitiando, diuina myſteria diſtribuendo, pro virili victoriam iuuit. Has in curas dum Edmundus incumbit; Prouinciam loco eius Annibal Codrettus adminiſtrauit Tolofani Rector Collegij, qui & ipſe in eâ Ciuitate orthodoxæ doctrinæ tenaciſſimâ ſtationem ſuam egregiè tuebatur. Maſſiliæ autem Auenionenſis Collegij Rector Antonius Poſſeuinus vernâ operâ totius faciẽ Ciuitatis ad pietatem renouauit. Præueniẽda ſibi diebus aliquot Cineralia putauit, vt interim ſtatum morum, & quæ maximè in Ciuitate, tametſi egregiè catholicâ, tamen & celebri, & maritimis, ac terreſtribus florente commercijs, indigerent medicinâ cognosceret. Ante omnia, quoniam Episcopus aberat, cum Vicario, atque Conſulibus egit, vt Vicarius, conuocatis ad ſe Concionatorum, & Confeſſariorum primarijs, demonſtraret quanti intereſſet vno eos animo, & conſentientiquoquẽ oratione, per ſancti illius temporis opportunitatem, cauſam pietatis ſuſcipere: & Conſulibus quoquẽ præſentibus conſultaretur, quæ poſſiſſimum, & quâ ratione caſtiganda vitia, ne quis offenderetur: quæ præcipuè religionis ſubleuanda, atque promouenda operâ: quis item in condemnatione certorum vitiorum, vel abſolutione tenendus modus, ne deſtrueretur ab altero, quod alter ædificaret: & alia huiusmodi ſimilia. Quæ ſolertia cum eò valuit, vt fructuoſè, atque inter ſe amanter ſacrum ſtadium religioſi athletæ decurrerent: tum maximè, vt negotiationes quædam doſas quampacatiſſimè ad æquitatis normam redigerentur: cum ipſimet Conſules in eo congreſſu deſponſionibus quaſuiſſent, quæ per nomen ſaluas præſtandi merces (aſſecurationes vocabant) multis fraudibus obtentum præbebant. Ergo hoc primum induſtriæ Poſſeuini pretium fuit: eo ſucceſſu, vt multi nequaquam leues ſummas non benè partas vltro dominis redhiberent. Ad hæc Dominicos Quadreſimæ dies chorearum bacchatione, conuiuiorum luxu, ceteroque inanis lætitiæ, atque intemperantiæ temeratos apparatu, prope ſibi è ſancto tempore exemiſſe Diabolus videbatur; eiufdem admonitu tota res in publicarum ſupplicationum lætam, ſalutemque pompam conuerſa eſt. Cuſtodix publicæ, præter exhortationes, & alloquia, nonnullosque ob æs alienum incluſos conquiſtitâ ſtiſte liberatos; in futurum etiam tempus conſultum eſt, datâ operâ, vt ad diuiniffimum ſacrificium decòrè faciendum ædícula extrueretur. Super quotidianas conciones, vbi ſanctiores intercurrerent dies, adoleſcentes ſcholæſticos, ſextâ quaque Ferâ pueros Orphanotrophij, magno ceterorum auditorum acceſſu, edocebat rudimenta fidei. Hiſque, & ludimagiſtris, & incluſis in carcere, alijsque, vt quibusque aptum erat, libellos pios, & catechiſmos diſtribuit, bibliopolâ ſecum adducto eam ob rem, quod ſemper faciebat, vt emere quoquẽ volentibus copia in promptu eſſet. Illud verò, vti ſummè neceſſarium, ita ſaluberrimum curauit. Stabat in portu Regia claſſis longarum nauium quatuordecim. Damna in eâ remiges ad tria millia erant, quos diuinis curandi myſterijs nulla vnquam, ne præceptis quidem interuallis, mentio fiebat. Quæ verò ab ijs peccarentur luſtuoſum ſit referre. Quæ Poſſeuinus vbi cognouit; grauiffimè ingemiſcens mortalium peccatis, tanquam fatiſ terræ non eſſent, & maria onerari, ac Barbarorum ſucceſſibus viam ſterni; Archiepiſcopum Aquenſem Cardinalem Stroziũ, qui Maſſiliæ aderat, regiæque claſſis præſectum Molinũ, & Prouinciæ Proregem, atque alios, ad quos res pertineret, conuenit, & cunctos ita permouit; vt conſenſu decreuerint, Sacerdotem præficiendum, qui & diuino verbo, & ſanctis myſterijs miſeræ turbæ proſpiceret: idque decretum ceteris maritimi negotij legibus adijceretur, cum voluntariâ appendice, vt Societatis hominibus, ad claſſis illius iuuanda ſeruitia, nunquam aditus non pateret. Ad hæc, cum diſcrimine nullo Hæretici, Catholicique mixtim remiges haberentur; ne inſicerentur integri, morbidos ſegregandos curauit. Poſtremò alijs Sacerdotibus ad alios expiandos accitis, ipſemet quinquereſmis, quam Regiam vocabant, homines audiit ducentos ferme, ac quinquaginta: quorum plerique vniuerſæ vitæ retexuere noxas: nec pauci hæreticum virus euomuerunt. Vbi autem ſanati confeſſione; tum diuiniffimo quoquẽ recreati pabulo, & roſarijs, pijsque libellis donati ſunt. Et fuit non pietate

213

Poſſeuini induſtria Maſſiliæ.

214

Prauæ conſuetudines abolitæ.

215

In Carcere deſpectus prouiſus.

216

Conſultum nauticę turbę.

217
Massilienses
Nostros apud
se cupiunt.

218
Auenionenses
Collegium sta-
biliunt.

219
Hispanica res.

220
Hispalensibus
in pestilentia
opera à Nostri
nauata.

221
Auellanedæ
Prouincialis ca-
ritas.

222
Iulianus Ouie-
dus, & Ioannes
Garzia strenuè
se gerunt.

223
Alfonfus Ve-
lascus pestecò-
tactus obit.

224
Burgensis Col-
legij migratio.

225
Carauacensis
Collegij iusce-
ptio.

tate magis iucundum, quàm miseratione triste spectaculum: ubi excitatâ in litto-
re arâ, ad spectandam diuinam rem, sumendumque Domini Corpus, turba om-
nis nautica educta est, binis ordine prodeuntibus, magno catenarum strepitu,
quibus illigatos trahebant pedes, interque se vincti erant. Ex omni verò nûme-
ro centum sexaginta eiusdem Patris operâ, quod pœnarum tempus explerant,
Caroli Regis assensu in libertatem asserti. His rebus, & quas proximis annis tum
idem Possleuinus, tum Claudius Matthæus Massiliæ administrarant, excitati Ciues,
vt Collegium apud se, vel Professorum domum haberent, omni ope certabant.
Nec minora in suo constabiliendo fuere Auenionensium studia. Ac planè mirum
accidit, quòd cum in frequentissimo consilio de coëmendâ Collegio domo, in
qua conductâ versabatur, confirmandisque vestigalibus eidem ab Ciuitate dona-
tis, ageretur; vtrumque transactum est, ne vno quidem, quod vix aliàs contigis-
se vnquam memorabatur, desiderio suffragio: cum alioqui non deessent, vt
in magnâ Ciuitate, eoque loco, ac tempore, qui ante parùm fauerent.

In Sardinia Sassari ad Philosophiæ curriculum aliquod exordium Theologica
doctrinæ adiunctum est. Cæsaraugustæ Philosophia inchoata, & nouum templum
Hispani ab Kalendis Maijs, vsque ad Kalendas Sextiles pestilentia, quanquàm
non admodum seuâ, grassata est per inopum maximè domos: maiorem editura
stragem, nisi vrbis præses Franciscus Hurtadus Montis Acuti Comes sedulo opem
tulisset. Quin & precibus ad Deum suis delinisse cælestem iram visus est. Eâ pie-
tate ipse, ac tota domus erant. Patrum nostrorum curis cum ad animarum expia-
tionem, atque rectionem suarum, tum ad alia religionis ministeria amantissimè
vtebantur: eo maiore effectû; quòd ipse Comes exemplo præibat: nec rarò in
Nosocomijs posito pallio, & nudo vertice, spectatum accurrente multitudine,
ægotis ministrabat. Quæ cum gereret ante coortam pestilentiam, vbi ea appa-
ruit, impensâ curâ, atque liberalitate memorabili extra vrbem Nosocomium
omnibus rebus instruxit, vbi percussi carbonibus curarentur: diuersorio seor-
sum addito conualescentibus recreandis. Granatæ, Prouincialis conuentus cau-
sâ, cum Rectore Hispalensi, & Patribus alijs versabatur Prouinciæ Præses Auel-
laneda, cum Hispalensis calamitas nuntiata est: volentemque continuo accur-
rere, vt & domesticis, & Ciuitati, si quid posset, vitâ suâ morti oblatâ, opis af-
ferret; Patres, & Archiepiscopus Granatensis prohibuerunt. Ergo cum pla-
cuisset Hispani iuniores euocare; senioribus, qui ad ciues iuandos manserant,
subsidio misit quatuor præterea Sacerdotes ex omni lectis eorum numero, qui
multis precibus, atque adeo lacrymis eam sibi periculis æquè, & caritate plenam
prouinciam depoposcerant. Interim cum alij, tum Iulianus Ouiedus, & Ioannes
Garzia vltima sacramentorum præsidia pestilentibus ingenti animo, ac studio
porrigebant: & Garzia præmio retulit carbonem prope cor enatum, vnde diu
conflictatus tandem emerit. Nimirum perficiendæ deerant, illuminandæque
coronæ pretiosa gemmarum decora, quæ postea nouum in Orbem quæsitum
abiit. Verum Alfonso Velascus præsentis visus est dignus triumpho. Inter au-
diendam pestilentis homologesim, cum ad precandam salutem etiam vlceri ma-
num apposuisset; continuo ictus, intra diem quartum, quartodecimo Kalendas
Iunias confectus est. Cordubam habuit Patriam, vbi diu Sacerdos honoratus
vixerat. Non dum quartum in Societate annum exlerat: Sed virtus quàm lon-
gè esset prouecta Socij Hispalenses annuis literis breui, verum significanti hoc
verbo testantur. Erat in hoc Collegio mirificum quoddam humilitatis, carita-
tis, patientiæque exemplar. Ceterorum nihil incolumitas læsa est. Collegium
Burgense, quod Cardinalis vocatur, à Comite stabuli, vt exequutore testamen-
ti Fundatoris, Societati donatum, & summi Pontificis auctoritate confirmatum;
quia litigiosum erat, neque is, qui propositus vbique est, animarum fructus exta-
bat è litibus, Comiti stabuli redditum est. Nouæ autem ædes cum templo, cuius
altaria Episcopus in peruigilio sancti Matthiæ consecrauit, ipsâ sancto Matthiæ
sacrâ luce incolæ cœptæ. Frequens Oppidum Caruaca militaris Ordinis sancti
Iacobi, cui nobilitatem præcipuam Angelorum operâ figurata Crux dedit: vn-
dè

dè & Cruces, quæ eam tetigerint latè per christianum Orbem, singulari ope aduersus fulmina, disseminantur, nouum Collegium impetrauit. Id Michaël à Regno ciuis Carauacensis quam studiosissimè annum iam septimum postulabat: discursans ob eam rem, nec vlli parcens labori: de suo promittens expensarum maximam partem, & alios ad conferendum instigans. Demum quia Toletanæ Prouinciæ vniuersæ, ac nominatim Patri Simoni Rodericio, qui Marcia hoc tempore agebat, & Bustamantio inspectus locus magnoperè probabatur, quòd latè circa pateret campus ad animarum culturam, eò magis indigarum, quòd vix vllæ toto eo tractu Religiosorum familiæ essent; susceptum negotium est ita, vt tum incolæ mitterentur, cum ædes, & necessaria cetera humanis vsibus non deessent. Biennio post missi sunt: ac bonus Michaël subinde vitâ decedens, quæ sibi reliqua erant Collegio attribuit, quod ex assè scripsit heredem: disertè cauens, vt si quando quis plura, quàm præbuisset ipse, conferret; ille Fundatoris nomine, & beneficijs frueretur: satis habens se inter benemeritos numerari. Compluti cum magnus esset ad Theologicam doctrinam, quam in Collegio nostro Pater Alfonsus Deza profitebatur, auditorum concursus, atque Academici impedire eam rem tentarent; scholastici suâ sponte Vallisoletum profecti, suis sumptibus egere, & obtinere causam. Pronuntiatumque est licere Patribus in Collegio suo docere, & quibuscumque libitum esset auditum accedere.

Sebastianus Lusitanæ Rex hoc anno, vbi quartumdecimum ætatis annum egressus est, gubernacula suscepturus, præter cetera pietatis decora, quibus Regni auspicia dedicauit; centum triginta victos, misit è carcere, gratiâ factâ noxæ ijs, quibus aduersarij non repugnarent, & ære alieno persoluto eorum, quod summa tricenorum aureorum non superaret. Ab remigio quoque omnes dimisit, quibus non vltra biennium luendæ pœnæ restaret. Quæ publicè probata benignitas haud sine commendatione disciplinæ, vnde proficiscebatur. Ludouicus Consaluius Regis magister fuerat: & pueri quoque audire confessiones solebat: sed id muneris, cum duobus ante annis Ioanni Montoiæ Augustinianorum Prouinciali egregio viro cessisset; repetere hoc anno iussus est. Plurimum ille cum suâ sponte, tum Borgia monitu cauebat, vt negotia publica, quamminimè fieri possent, attingeret: vitari tamen haud poterat, quin & eius apud Sebastianum, & Leonis Henricij apud Cardinalem Henricum, à quo etiam num pleraque administrabantur, nimia quibusdam auctoritas videretur, & inuidiosa esset. Sebastianus inter primas curas duo Collegia à Patre Generali petiit: tumque ob alia merita, tum etiam, quod primum hoc omnium postulatum Regni potens fecisset, impetrauit: alterum Funchali in Insulâ Materiâ statuendum: alterum Angræ in vnâ Insularum, quas Tercias vocant. Neutrum tamen hoc anno incœptum. Collegium Brigantinum ex legato piæ Matronæ, quæ moriens domum cum pago, etiam aëris salubritate peropportunam legauit, ac præterea redditibus Ecclesiasticis ab Episcopo adiunctis, haud modicum incrementum accepit.

In Indiâ fermè vbique patientiæ præclara fuit seges. Quippe cum longo vsu bellandi, iam Europæas Barbari artes didicissent, è contrario Europæi partim coaceruatis contenti, partim coaceruandis intenti pecunijs non leui ex parte in Barbarorum degenerassent ignauiam; auctâ hostes audaciâ nihil vsquam pacati relinquebant. Malacam huius principio anni acerrimè Aceni oppugnarunt. Ij sunt æterni Lusitanorum hostes ex Insulâ Somatrâ haud longè posita, quàm Taprobanam veteribus celebrem quidam putant. Rex ipse, cum vxore præsens, & liberis, vrgebat rem: qui cum die sancto Matthiæ sacro, trigesimoquarto die ab cœpta obsidione, non sine suorum clade abcessisset; ad apparandum maiori conatu bellum, sollicitandosque finitimos Malacæ Dynastas incubuit. At cetero rem maris Indici oram ab promontorio Commorino vsque ad Goam Malabares Mahometani vehementer infestam habebant. Quæ res non humana solùm negotia, sed etiam diuina morabatur: cum Euangelij promulgatoribus, nauigatione impeditâ, nec semper commeandi facultas adesset, nec vnquam sine ingenti vitæ periculo. Atque adeo Lusitanum quoque periclitabatur imperium, & nomen.

in

226

Michaëlis à Regno Ciuis Carauacensis in societatem benignitas.

227

Alfonsi Deza Compluti quæ accepta doctrina.

228

Lusitanæ res.

229

Sebastiani Regis pietas.

230

Ludouicus Consaluius Regis Magister, & Confessarius.

231

Rex duo Collegia impetrat Funchali, & Angræ.

232

Indicæ res.

233

Malacæ obsidio.

234

Infesta hostibus, maria.

235
Arx ad Mangalorem extru-
ta.

236
Nostrorum
fructus in bel-
lica expeditio-
ne.

237
Salfettae Goa-
nae periculorū
& laborum fe-
races.

238
Sociorum ca-
ritas in agris
curandis.

239
Curtalienſium
in Chriſtianos
furor.

240
Pater Petrus
Mascarenia
Chriſtianos re-
cipit atque
ſolatur.

241
Eiuſdem in
verberibus pa-
tientia, & cari-
tas.

in dies euileſcebat. Mangalor erat Oppidum ad flumen eiſdem nominis in Ma-
labarum orā maritimā prædonibus receptaculum, vnde improuiſo impetu præter-
nauigantes adoriebantur. Eoque flumine magna vis piperis Mecham auerteba-
tur. Haſce ob cauſas, & multas præterea acceptas iniurias, Antonius Noronia-
Prorex, comparatā claſſe, Mangalorem Oppidum diruit, & flumini arcem im-
poſuit. Duos de Societate Sacerdotes in expeditionem, qui & concionibus inci-
tarent, & ſacramentis expiarent, curarentque militem, duxit. Illi multos etiam
remigum ab ſuperſtitionibus patrijs ad vera ſacra tranſtulerunt. Militum ante
pugnam excepere confeſſiones: inter pugnam ibant primā in acie ſimulacrum
Chriſti Domini in Cruce fixi manu prætendentes. Quæ res momenti non parum
ad victoriam, ipſorum prædicatione militum, habuit. Poſt pugnam ad ſaucio-
rum corpora, animasque curandas, atque occiſorum cadauera, qui non multi fue-
re, condenda humo verterunt laborem. Vbi cœpta arcis ædificatio, in eā ſta-
tim, de Proregis voluntate, Noſocomium inſtituerunt agris, ſauciſſque recipien-
dis. Ac diſtributis inter ſe prouincijs, alter Patrum in caſtris manſit, alter No-
ſocomij procurationem ſuſcepit, cum mirā omnium beneuolentiā, & approba-
tione. Atque is eò iucundiſ Christianæ miniſteria obibat pietatis; quod cum
in Delubro ingenti adornatum Noſocomium eſſet, non ſolū ibi honorabat
Chriſtum Dominum, vbi fuerat ſtabulum impietatis; ſed ipſis quoque Deorum
ligneorum ſimulacris, quæ conſracta in ignem mittebat, cibos præparabat ægro-
tis: vt ſaltem conflagrantia reſcindiſ hominum prodeſſent corporibus, quæ
perniciem animis ſtantia miniſtrabant. Ceterū Goā, finitimique Inſulis iam,
prope omnino ab Idolorum nequitia perpuratis, dum ad conſeruandos alibi Neo-
phytos incumbitur, in Salfettis Chriſto ſubiugandis graue erat negotium. Tres
ibi iam ſacræ ſtabant ædes. Ad Raciolanam arcem ſanctæ Mariæ Virgini ad Ni-
ues dicata omnium prima. Sancto Spiritui altera præcipuo in Oppido, cui no-
men Marganum eſt. Tertia Curtali in ſanctorum Philippi, & Iacobi nomine.
Duæ hiſ acceſſere hoc anno: altera ſanctæ Crucis, vbi Dominicā Septuageſimæ:
altera ſancti Michaëlis nomine, vbi, die eiſus apparitioni ſolenni, diuinæ primū
hoſtiæ immolata. In ſingulis celebres fuere baptiſmi magno cum auctu Chriſti-
anæ plebis, non tamen ingentibus ſine & periculis, & ærumnis. Efferatiora ſunt
ingenia eiſus gentis: hærebat animis dolor, è ſuperioris anni Delubrorum exci-
dio. Cariſſimorum hi fratrum, illi filiorum, alij coniugum ad Chriſtum tranſ-
ſeuntium amiſſionem ferre non poterant. Hoc ſtudioſius conabantur Patres
exulceratos lenire animos, & patientes reddere medicinæ cæleſtis. Itaque &
Noſocomium, quod ad eam diem habuerant Goæ, Marganum- viſum eſt tranſ-
ferendum: vt ſimul Chriſtianæ benignitatis experimentis confirmarent nouel-
lam ſobolem, ſimul Idololatrarum ira permulceretur. Nam hiſ æquē, vt illis,
Noſocomium patebat: quod magnā caritate Fratrum vnus auxiliarium Petrus Al-
fonſus curabat. Quanquam paganis Curtalienſibus nulla caritas, benignitasque
demerendis ſatis fuit. Furore quodam perciti, impetu in templum factō, arāque
penitus denudatā, ad viginti inſuper Chriſtianos propter habitantes expoliant,
etiam caſis eorum exuſtis. Hi, cum primū diluxit, coram Patre Petro Mascare-
niā ſeſe, vt relictī fuerant, planē nudos, quiritantes, ſuamque oſtendentes, ac de-
plorantes calamitatem, ſiſtunt. Pater, ad tantæ conſpectum indignitatis grauiter
ingemiſcens, teſtos ex facultate, quæ ad manum fuit, ſolatusque verbis; in templum
ad cauſam Deo commendandam deducit. Non dum templi expilationem quiſ-
quam cognorat. Itaque ſimul foedē ſpoliatum ſacrum altare conſpectum eſt; tum
verō coortæ miſeris lacrymæ, haud ſibi calamitatem ſuam, ſed iniuriam Dei gra-
uem eſſe ferentibus. Mascarenia quoque pectus ea ſpecies vulnerauit. Sed Patri
ſimul, ac filijs conſolandis ſons ſolatiij non defuit. Linteo enim amiculo, quod vnum
ſuppeteſbat, altari veſtito, quanto maiore in egeſtate mortalis apparatus, tanto
affluentioribus pietatis diuitijs, ſacroſanctā immolatā Hoſtiā, haud leuiter recreati
ſunt. At Barbari poſtero die ipſum met aggreſſi Mascareniam, verberibus, plagif-
que conciſum ſemianimem relinquant. Ceterū incaſum furebant. Acuebatur
ſup.

supplicij suppliciorum fames, non Euangelij promulgandi ardor extinguebatur. Itaque in Goanum deportatus Collegium, curatusque; vt primum valetudo permittit, ad pristinos labores, & pericula pretiosa se retulit. Et benignissimus Dominus, quàm suauem cælestium subinde voluptatum tot ærumnis gustum aspergeret, optabilesque fidei seruo calamitates faceret, indè existimari licet. Confederat fortè in cliuo, qui imminabat Ethnicorum pago: in quem coniectis oculis moestissimusangebatur, quòd adeo miserè cæca gens mortiferas suas tenebras, quàm lucem vitalem mallet: cùm subito mediâ de valle pueri vox insonuit, suauissimè concinentis, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ac reliqua è christianæ institutionis rudimentis. Quæ vox ægri Sacerdotis ita blandè tetigit aures, ita permulsi animum; vt iam multo plura & verbera optaret, ac vulnera: quando quidem suos per cruciatus, ex ore succrescentis sobolis, in mediâ Dæmonum ditione, sanctissimæ Trinitatis personare nomen inciperet. Iisdem in terris Pater Balthasar Gagus ab finitimis Mahometanis captus, & in urbem Pondam est ductus. Sed quia statim Prorex omnes aditus iusserat arctâ teneri custodiâ, ne Mahometanorum cuiquam è Lusitanâ ditione exitus pateret, quoad Balthasar rediisset; continuò humaniter est dimissus. Idem Pater, cùm in latrones incidisset; tantum necem effugit, quòd sclopi in eum intenti fomes, non concepit flammam. Verùm in orâ Trauancoris procluius factum est negotium animarum. Franciscus Petrius, qui Socijs eum tractum procurantibus præerat, omnes adhibuit machinas, vt Regis animum Trauancoriensis sibi adiungeret: quod demum solertiâ caritatis, & veræ significatione virtutis, pacatisque inter se eius Regni primarijs hoc anno est consequutus. Accessit quòd Rex, ad finitimorum vim Regulorum bello defendendam, ab Lusitano Prorege, Patrum commendatione, non nullam equorum copiam, quibus vehementer egebat, sperabat impetraturum. His ergo de causis conciliatus; potestatem, Patre Francisco rogante, fecit toto suo Regno, etiam mediterraneis locis, promulgandi diuinam legem: & in ipsâ vrbe Regiâ Trauancori ipsemet templum extruxit, Reginâ quoque fauente. Cocini nunquam ante studiosius suscepta fidei propagatio, nunquam tractata felicius. Nonis Sextilibus, miraculo Niuium consecrato Magnæ Virginis die, centum septuagintaquatuor capitum peracta lustratio est: & furuæ animæ Agni immaculati sanguine, factæ niue candidiores. Interfuere celebritati nouus Episcopus, Præsidijs Lusitani Præfectus Ioannes Fonsæca, alijque primarij viri. Neophytorum agmen cum festo tibiarum, fistularumque, ac tympanorum sonitu per compita vrbis deductum recenti vestitu fulgens, ramisque viridibus, quos manibus prætendebant insigne. Quod spectaculum nunquam antea Cocini visum, non modò sanctâ ad baptismum illecebrâ Indos pepulit; sed etiam ad opus iuuandum Europæos incendit. Itaque, & vestes conferre, & suas quisque domos deducere quempiam è nouello Christi grege certabant. Haud interim quieuit Satan. Naires, quæ militaris est natio, auctoritatis inter Indos præcipuæ, ita non modò contumeliosis dictis, sed etiam extrema omnia minitendo recens initiatos vexabant; vt miseris summa desperatio oboriretur: nec esset obscurum ab ipso Rege Nairum foueri audaciam. Quæ intelligens Pater Melchior Nunnius, absque morâ Ioannem Fonsæcam, atque Episcopum admonet, nascenti vt Ecclesiæ consulant: neu sinant per iniquam vexationem tantum perire animarum, quæ nullo prope negotio inferi cælo possint. Quibus rem, vt æquum erat, libenter amplexis, Rex partim ex postulatione, partim mixtis terrori minis Fonsæcæ permotus; continuò Proceribus suis, Collegijque Patribus aduocatis, palàm edixit, licere cuius sine fraude Christianum fieri. Ita dum persequuntur Socij opus, sexto Kalendas Octobris ex omni numero Catechumenorum, siue genere, siue diuitijs primi, quò acrius ceteros exemplum compungeret, quadraginta supra centum pari celebritate ad sacrum fontem admoti sunt. Nec pauci, præter hos, priuatim initiati. Iamque illud præterea ex Rege flagitabatur, vt circa Cocinum in Palmetis, vbi plerisque eorum, qui Christianis adiungebantur, domicilia erant, ædes ad religionis cultum excitari sineret. Quod quanquam superstitione ipse Brachmanes cunctabatur; tamen

242
In mœrore
re recreatur.

243
Pater Balthasar Gagus à Mahometanis captus, & mox dimissus.

244
Trauancoriensis ora religioni Christianæ aperta.

245
Patris Francisci Petrij dexteras cum Rege Trauancoris.

246
Cocini amplificatus Christianorum numerus.

247
Neophytorum lōgus ordo per urbem festiue ducitur.

248
Pater Melchior Nunnius Neophytos vexatibus occurrat.

249
Ad sacrum fontem plures solenniter admoti.

250
Ludouicus
Ataidius Pro-
rex nouus: &
Societatis Vifi-
tator Pater
Cofaluus Alua-
rius Goam ad-
uecti.

251
Patris Franci-
ſci Lopijs mors
in odium fidei

252
Quatuor de
Societate na-
uium cum Lu-
ſitanis conſe-
dunt.

253
A Turcis im-
petantur.

254
Luſitana nauis
fortuito in cæ-
dio vaſatur.

255
Luſitanorum
conſilium in
tanto pericu-
lo.

256
Ioannis Cara-
ualij & Emma-
nuelis Lupij in-
certum qualis
mors.

tamen quia, & Luſitanorum idem ſocius erat (fratrem armorum vocant) con-
ceſſurus denique ſperabatur. Is erat Indiæ ſtatus, cum Prorex nouus è Luſitaniâ
Ludouicus Ataidius, vnâque etiam Conſaluus Aluarius de Societate, qui Socio-
rum ſtatum cognosceret, ordinaretque, à Borgia miſſus, ad litus Goanum appli-
cuerunt. E quinque nauibus, quæ Oliſippone pariter ſoluerant, hæc vna Præ-
toria Goam tenuit: ceteræ Cocinum delatæ. Oſtingenti triginta in Prætoriâ
venerunt, quibus Pater Aluarius, eiſque Socius Emmanuel Lopus omnibus
præſto fuere, non Sacerdotum modò, ſed Chriſtianorum etiam ſamulorum offi-
cijs. Nuſquam exſcenſione factâ, ſed perpetuâ ab Luſitaniâ in Indiam uſi nauig-
atione, ampliùs menſibus ſex, nunquam fixo in terrâ veſtigio, ſexto Idus Octo-
bris Goanum portum intrarunt. Exoptatiſſimi aduenerunt. Nam & Ludouici
Proregis virtus cuncto populo præclaram ſpem fecerat, & Socij maximopere
cupientes cum reliquæ Societatis moribus conſentire; Viſitatore, qui rem hanc
videret, iam diu expectauerant. Ei tamen hoc in primis dederat mandati Borgia,
vt ad mores Indiæ Societatis, cum Europæ moribus ita exæquandos intende-
ret; nihil vt niſi cunctanter, atque Patrum conſenſu, qui longo experimento,
quid cuiusque loci ingenium ferret, didiciſſent, loco moueret. Eam ob rem Con-
ſaluus ſtatim Cocino Melchiorem Nunnium, Coulano Franciſcum Petrium,
Punicali Henricum Henricium, quos vnâ cum Prouinciali Quadrio, & primis
Goanorum Patrum in conſilium adhiberet, acciuit. Qui dum ſe ad iter accin-
gunt, præmiſſus à Melchiore Pater Franciſcus Lopus in odium fidei à Barbaris
interfectus eſt. Ludouici Melli oneraria onuſta mercibus Cocino Goam ſoluebat,
in quam (quòd apprimè erat armis, & viris inſtructa) centum quinquaginta Luſi-
tani nobiles, pars magna ex Europâ recens aduecti conſcenderunt. In eam Pater
Melchior, vt opportunitate vteretur, quòd, vt ſupra indicaui, mare à prædoni-
bus, hoſtibusque erat infeſtum, tutam ratus nauigationem, quatuor de Societa-
te impoſuit, Franciſcum Lopium Sacerdotem, Antonium Dinim Diaconum,
Ioannem Carualium, & Emmanuelem Lupium nullis initiatis ordinum ſacris.
Quinto Kalendas Nouembris feſto ſanctorum Iudæ, & Simonis Apoſtolorum die
vela faciunt. Poſtero die prope Cialem Mahometanorum celoces magno numero
occurrunt. Pugna extemplò committitur. Quamuis oppugnarentur accerrimè, &
vndique pulſarentur, nihil ſuberat periculi Luſitanis: adeo robuſta erat, tormen-
tiſque, ac bellatoribus communita nauis: quæ inter Barbarorum parua extans
nauigia, ceu ſcopulus, atque arx hoſtiles iſtus ſine labe excipiens, quâcumque
ſe verterat, ſtragem hominum, nauicularumque hoſtilium edebat: cum miſeran-
dus omnino caſus victoriam peioribus dedit. Intentis in prælium Luſitanis, in
tormentarium puluerem incidit fortè ſcintilla. Indè vehemens repente erupit
incendium, vt ſuperiore nauis parte impetu primo diffractâ, quosdam vectorum
in mare deiecerit. Tum peſte illico diffuſâ, multis iam partibus comprehenſis,
oneraria, inſtar fornacis ardebat. Ereſti ad id ſpectaculum hoſtes, nauigia pro-
piùs admovent excepturi homines: & prædam, ſi quidliceret, ex ignibus ere-
pturi. Chriſtiani quò ſe verterent, quodque præoptarent exitij genus, aliquan-
diu deliberauerunt. Vndique circumſtabat mors. Vel igni. Vel aquâ, vel ferro
pereundum erat, vel certè vita arbitrio hoſtium permittenda. Sed, vt nihil vitâ
carius eſt, & natura ipſa docet, quantum ſine Dei iniuriâ ſas ſit, omni ope ſer-
uandam; leuiſſimum malorum viſum eſt illud, vbi aliquid ſpei ſuperellet. Ita-
que, vt ad quemque arreperat flamma, exorabilia magis, quàm mare, & ignem,
humana rati pectora; in mare delapſi ad Malabaricas nabant celoces, vltro ſe
in ſeruitum induentes. Pater Franciſcus diu in angulo ardentis Onerariæ perſi-
tit cum Socijs Deum ſuppliciter conſulens, oranſque, vt regere ſe eo tempore,
ac tueri veller. Denique ipſi quoque mari ſeſe committunt. De Ioanne Cara-
ualio, atque Emmanuele Lupio, quid actum ſit, vtrum aquarum, an hoſtium vi
occiderint, nunquam certo eſt cognitum. Horum alterum quidam retulit ſe
vidiſſe preſentem iam hoſtilis nauigij marginem, grauiter iſtum in capite, ac
deuolutum in vndas. Antonius Dinis, cum pendentem in mare nauticum ſu-
nem

nem apprehendisset; eo aliquandiu se collo tenus demersus in aquas sustentauit. Pater Franciscus, præ grauitate corporis haud longo labori sufficiens, ad proximam celocem natatu euasit. In eam dum excipitur, ex recenti tonsura verticis, fortè Sacerdotem Barbari cognouerunt. Indè exemplo circumstant, sollicitantque intentandâ morte, salute promittendâ, vt ad Mahometum, deserto Christo, traducant. Quas voces impias cum ab animo, auribusque Pater arceret; seque Christianum occubiturum semel, atque iterum testaretur; impatientes moræ Malabares primùm ei pectus hastâ transfigunt: dein gladio caput scindunt: postremò cadauer sapius lanceis appetitum, atque periossum in mare deuoluunt. Geminâ palmâ Religiosus quoque Franciscanus donatus est. Quæ cum alii retulere, tum Antonius Dinis: qui haud procul pendens, vt diximus, è rudente, prospexerat. Nec mitius multò actum cum ipso est. Vix trahens animam ex ictu collabentis mali exceptus ab hostibus, postquam multum vexarunt in littore, prædamque diuisere, vnâ cum triginta Lusitanis in Oppidum, cui nomen Caporatum, abductus est. Longum sit, quæ in eâ captiuitate pertulit, exequi diligenter. Bis vanij; tribus familijs orizam purgare adigebatur, quam vetulæ quædam cum deferrent, interim faciem ei foedissimè consputabant: pueri verò raptos è paludibus, & stagnis bufones, notato tempore, quo aliquid cibi sumpturus esset; ori eius petulantissimè adfricabant. Quod si in somnum demitteret oculos; ad miselli latus clam cultris locatis, ex improviso coorti clamitabant: arma quæsisse, quibus necem ipsis moliretur. Indè & contumelias procaciter, ac verbera sæuè ingeminare. Pro lecto nuda erat humus, pro cibo tantillum orizæ, pro potione aqua, pro vestitu pudor, nihil præterea, nisi quod multis post diebus linteolum vix palmare quidam donauit, quo maximè regenda obnuberet. Has inter difficultates adolescenti Christiano, quem ita circumuenerant, vt postridie esset nefariâ concisione Mahomero sacrandus, opportuno alloquio fuit salutis. Itaque expedientibus iam penè cultros dicto die ministris, cum adolescens haudquaquam se ab Christo discessurum contestans, eorum spem fefellerit; irritati Cacizij, reuocatumque ab Antonio ad constantiam, quod res erat, suspicati; ipsum donari sibi Antonium postulant Mahomero immolandum: nullas esse affirmantes victimas, quibus victoria de Lusitanis impetrari certius posset. Tamen auri vicit amor: vnâque cum alijs captiuis pecuniâ redemptus; Goam quinto Idus Ianuarias anni proximi redijt: tonsuræ instar sacerdotalis glabrum in vertice orbem referens: quam cirsuram per ludibrium Barbari, cum è Societate hominem esse rescissent, igne formauerant. Pater Franciscus Lopijs, cui virorum fortiter obeuntium insignia diuino beneficio datum est per Ethnicorum crudelitatem adipisci, Lusitanus natione erat: annum agebat ætatis vndequadragessimus: viginti in Societate, plurimosque eorum Sacerdos in Indiâ vixerat. Vir erat bonus: in confessionibus audiendis assiduus. Ad id operis, atque ad tractandos in familiaris congressu hominum animos apprime factus, paruo contentus, inque religiosâ disciplinâ nihil leue ducens, sed momentorum omnium diligens obseruator. Coulanensi domicilio aliquot annis præfuerat, quanquam plus ad parendum, quam ad imperandum habebat facultatis. Emmanuel Louus duos ac triginta natus annos, quorum vndecim in Societate traduxerat, Scholasticorum votis emissis, in domesticis Marthæ ministerijs fideliter versabatur. Eadem erant Ioannis Carualij munia: ætas duobus minor annis, sed totidem ab initâ Societate maior. Inter hæc Molucis insulis Consalius Pereria Lusitanorum ductor, quem altero ante anno ad opem ferendam Christianis aduersus Mahometanos cum classe protectum tradidimus, aduentu suo densis è tenebris lucem visus est asferre: & ingens per eam occasionem patefacta Euangelio portâ est, præcipuè apud Celebes Rege Sionis restituto in regnum. Instructâ classe Pereria, ob veteres de finibus dissensiones, aduersum Castellanos iturus, qui portum in insulâ Zebu, conditâ arce, tenebant; idoneam nauigationi tempestatem opperiebatur: cum ex Manado nuntij adfuere, confirmandes Sionios populos iam tandem Regis sui desiderium capisse, ac polliceri imperata facturos. Rex ille, cum annis ante quinque

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

R

baptif.

257

P. Franciscum
Lopium quo
mortis genere
Malabares cõ-
ficiunt.

258

Antonius Di-
nis multa ca-
ptiuis dura
pro Christo to-
lerat.

259

Sustinet in
Christiana fi-
de iam defi-
cientem ado-
lescentem.

260

Patris Lopijs
vitæ summa.

261

Consalius Pe-
reria Lusita-
norum ductor
Molucas ap-
pellit.

262
Sionis Rex in
regnum resti-
tuitur.

263
Petrus Mascarenia cum Re-
ge ad Sionios
mittitur.

264
Regis pater ba-
ptizatur.

265
Rex Insulæ Sã.
guin cum Pri-
moribus Chri-
stiani fieri pe-
tunt.

baptismum in orã Manadi ex Patre Iacobo Magalliane, ut suo memoratum est lo-
co, suscepisset, ac circiter sesqui anno post ab regno desertus in Oppidum, quod in
fide vnum mansit, sese cum patre, ac germanis recepit; ad arcem inde Ternati-
nam confugerat, opem implorans Lusitanorum. Quam quia Lusitani suis un-
dique difficultatibus inclusi ferre ad id loci nequiverant; bonus Rex Christiano
animo ibidem Ternate exilium tolerabat; Patresque nostri cunctis siue humani-
tatis, siue christianæ pietatis officiis haud mediocri negotio suo consolari, & su-
stentare hominem conabantur. Ergo cum iam Sioniorum cognitâ voluntate,
utendum occasionis beneficio visum esset; Pereria Laurentium Hurtadum cum
modicâ militum manu ad deportandum Regem misit: pollicitus in reditu ab Ze-
buenfi expeditione cunctam eò se classem adducturum, totamque Sionem (si qua
forte pars peruicaciùs moraretur) ad Regis obedientiam adacturum. Sacerdo-
tes in Ternatino Societatis domicilio tantum erant duo, Marcus Prancudus, &
Petrus Mascarenia: qui, quanquam occupationibus pressi ægrè Ternatinis labo-
ribus erant pares; tamen Prancudus totam in se molem suscepit, ut Mascarenia
solatio mitteretur & Lusitanis, & Regi. Bartholomæi Apostoli natali die bire-
mem conscenderunt: secundoque cursu in Manadum velcti cognoscunt neuti-
quam Sionis vniuersos, sed solum partem ad sanitatem rediisse. Inde ad ipsam
Sionis oram prouecti anchoras contra Oppidum iaciunt, nomine Pansen, om-
nium eius plagæ firmissimum. Id factio maximè aduersa Regi tenebat. Diditã ta-
men famâ adesse Lusitanos, & Regem; undique coacti, qui ab eius partibus sta-
bant; ad biremem accedunt: eique vestigia (quæ genti aduersum Reges vene-
ratio, atque obsequij testificatio sollemnis est) osculantur tantâ voluntate; ut qui-
dam lacrymas non tenerent. Triduum inde tentatum si posset cum Pansenis res
placide componi. Sed ubi nil expeditur; Lusitani, ante omnia noxis confessione
deterfis, descendunt: adiunctisque ex indigenis, qui Regi studebant ferè trecen-
tis, arma inferre constituunt. Hostes vim expectare non ausi, Oppido deserto,
in mediterranea, & ardua loca secedunt. Nec Lusitanis ad insequendum siue
animus, siue studium aberat: sed cum regia cohors hinc Lusitanorum paucitate,
inde hostium virtute (nam fortitudinis palmam inter Sionios Panseni habent)
commouerentur, atque etiam dies instaret ab Consaluo Pereriâ præfinita, qua
Laurentius biremem cum reliquâ classe coniungere deberet; die Natali Deiparæ
cursum ad eam capit. Illis digressis Rex ad Patruelis sui pagum satis frequentem
cum Mascarenia, duobusque Lusitanis se se recepit. Ibi statim concinnata ad
diuinum cultum ædícula: & Regis Pater admodum venerandus senex per genitale
lauacrum illâ renatus infantia, quæ apta celo est. Ac spes erat omnino potiturum:
adeo christianæ legis præcepta iuxta, ac mysteria probabat, ac mirabatur:
& ad ea vitæ actionem accommodabat. Exitu Septembris cum statuisset Mascarenia
Christianos Manadenfes inuisere, Rexque cum multis suorum è numero ire
comes pararet; è propinquâ insulâ, quam Sanguin appellant, de primâ secun-
dum Regem (Reges autem liberaliore vocabulo eminentiores Dynastas nomi-
nant) dignitate viri aduerunt, rogantes, ut facere & ipsos Christianos vellet. Id
se fuisse vel longius petiturum venturos, nec nisi impetrato abituros. Quod quan-
topere optarent, ut magno pignore testarentur; extemplo comam, cui mulierum
ritu promissæ, velut sacræ, parcent, ultro absciunt. Addidit Sionius quoque
Rex suas preces: affirmans longâ sibi necessitudine viros coniunctos esse: & pro-
pter loci propinquitatem vtriusque partis interesse hoc insuper inter se vinculo
copulari. Nequaquam aspernanda occasio Mascarenia visa. Itaque toti Insulæ
sub Christi salutare imperium subiungendæ imminens, respondet: Redirent ad
suos: sique verè cuperent Christiani esse; caracoram (nauigij genus est) qua ve-
heretur mitterent: semet profecturum ad eos. Quo accepto responso alacres,
celerrimèque reuecti; caracoram adornant, mittuntque duos Principes iuuen-
tutis, alterum sanguine Regi proximum, alterum primi in totâ Insulâ Viri filium,
qui Sacerdotem Christi deducant: & ipsi nouas ædes, quibus illum excipiant,
moliri aggrediuntur. Vbi caracora adfuit, iam Regis quoque Sionij parata
erant

Nique

...moliri parata

erant nauigiola circiter octo, quibus Rex ipse cum suis veheretur. Ergo quarto Nonas Octobris, quem diem Francisci Assisnatis sanctitas consecrauit, inito pariter cursu, eodem die sub vesperam proximè ad Sanguin peruehuntur. Postridie ab Sanguin Rex cum proceribus vniuersis, summæque gratulatione obuiam factus; in regni principem urbem, cui nomen Calonga est, duxit: & quia nouæ ades satis appropinquari nequiuert, vir princeps ex optimis suis, quas incolebat, cum vxore, ac filijs vltro migravit: ut ijs cælestis doctor, & Sionius Rex vterentur. Vnus, alterque dies in noscendâ gente, & maximè in exposcendâ diuinâ ope traductus: tertio catechesis publicè instituta. Locus delectus est peramœnus, & amplius, qui frequentiam caperet, sub speciosarum arborum frigidâ umbrâ, alludente placidis vndis mare: est enim regio torridæ plagæ subiecta. Rex, & Regina, primique Calonganorum cum vxoribus suis, tum cetera ingens multitudo conuenit. Qui, vbi summa disciplinæ cælestis capita audiuerunt; nihil non summè probantes, nihil non præstituros largè recipientes, aquas mysticas primo quoque tempore postulabant. Quibus, vbi donati sunt, & christiano insuper cum prioribus coniugibus Sacramento coniuncti; latitiâ, quantâ potest maximâ cogitari, exultauerunt. Iam dies, ac noctes Mascarenia diuersorum honestissimis viris refertum erat, siue salutandi studio, celebrantibus, siue sciscitandi quæ ad salutem cuiusque animæ pertinerent. Caritatis verò munusculis, nisi Pater posuisset; nullum ipsi ponere modum sciebant. Sed in venerandæ Crucis triumphali excitando signo studia eminuert. Primum aliquot dies per agros, sylvasque digressi oberrarunt, vndique oculis præstantissimam, aptissimamque ei decori arborem exquirentes: qua tandem ad voluntatem inuentâ, nequaquam passi eximio labori degeneres admoueri manus. Nobilis iuuentus deiecit: eadem dedolauit: opus eadem totum ita fabrefecit (est enim faber mirè docilis amor) ut Crux haud alia formosior in Maluco spectaretur. Vbi verò præparatâ in aræ statuenda fuit; tum videre licuit gratum cælo spectaculum. Regum par sancto sub onere, & certatim iuuantem Procere, neminemque se nobilem, aut vilius pretij censentem, qui non partem operis attigisset. Quæ ut erecta, ac fixa est; continuo Reges, & vniuersa multitudo procubere in genua, & suppliciter adorauerunt, totâ interim festis omne genus organis personante vrbe. Inter hæc idonea nauigandi tempestas inuitabat Mascareniam, ut Cauripenses Christianos inuideret. At religiosa illa manus Rex pariter, Procereque, simul professionis mentionem audiuerunt; cum gemitu circumstant, querentes quid peccassent, quare se deserere cogitaret. Nisi satis pro dignitate, ac meritis suis accepissent; tenuitati ipsorum, imperitiæque ignosceret: significaret modò quid gratum animo esset, proluturos, conquisturos, è proximis Insulis aduecturos. Quas ad voces præcordia Sacerdotis commiseratione rumpebantur, quod bonos adeo, amantesque mortales, Sacerdotum inopiâ, solos deserere cogeretur. Ostendit nihil eos commisisse, nisi quam ob rem omni essent amore, & obsequio digni: satis, superque cunctis erga se functis officijs: nec verò sibi quicquam extra salutem eorum cordi esse. Ceterum & alijs seruiendum esse gentibus: & Cauripam nauigandi, si præsens tempus dimisisset, nullum postea habiturum. Tali consolatione, reditusque oblatâ spe deliniti rogare insistant, ut extruendo templo locum designet. Quem, cum in peramœnâ secundum littus agri planitie, quam densæ arbores vestiebant, metatus esset; protinus opus aggressi Primores, cunctas arbores intra sex horas exciderunt, Rege, quem nec ætas iam denexa, nec valetudo imbecilla tractare securim sinebat, instante operi, cadentesque studio, & oratione sedulo adurgente. Dumque sese illi certatim fatigant; sanctâ quadam æmulatione tacta nuntiari Regina iubet, se quoque venturam cum feminis: purgandoque solo, & vellendis herbis operam nauaturam, ne laboris eius, & fructus expertes omnino forent. His apud Sanguin ita gestis, magno cum accolarum mœrore, Mascarenia in Sionem reuertitur: & inde Sionio nunquam ab latere discedente Rege, Kalendis Nouembris profectus in Manadum biduo venit. Hic ex gente Batachinâ, quæ plus hominum centum millia dicebatur efficere, adfuerunt.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

R 2

qui.

266

Mascarenia ab Rege, & Primoribus Sanguin Calongæ, vna cum Rege Sionio honorifice recipitur.

267

Calongani Christianis mysticis instituantur.

268

Pietas Neophytorum erga Crucem.

269

Mascareniam aliò contendente Calongani morari benigne continent.

270

Calonganorum feruor in facra æde paranda.

271

Mascarenia ad Sionios redit.

272
Batachini Ba-
ptismum late
petunt.

273
Pontificis len-
tentia in vul-
gando baptis-
mo.

274
Mascarenia
Cauripam at-
tingit excolit-
que.

275
Sionius Rex
auctoritati est
Euangelio eius-
que propaga-
toribus.

276
Prosperuccel-
sus in præmi-
um fidei ac boni-
tatis Regi ob-
uenit.

277
Rex filium
Ternatini Col-
legij Patribus
educandum
tradit.

278
P. Melchior
Carnerius pri-
mus Iaponiæ
& Sinarum Epi-
scopus.

279
Eiusdem obe-
dientiam Deus
remeratur.

quidam magnopere postulant, ut & ipsos, & cunctam nationem baptismo, quem iam diu expeterent, impertiret. Pronum est cogitare quantus pij Sacerdotis animum dolor exederet, cum videret quantum animarum euocari ad lucem Euangelij, eripique exitio posset, si copia magistrorum adesset. Quorum etiam penuria fecit, ut abstinere a vulgando baptismo. Atque hæc erat hoc tempore Pontificis Summi sententia: ubi Sacerdotes deessent, per quos baptizati in religione continerentur; modum tingendis hominibus adhibendum. Itaque spe Batachinis facta, cum primum copia suppeteret, venturum ad Celebes Sacerdotem, à quo & ipsi edocerentur; repetito cursu secundum Celebum insulam nauigans, & ubique magnam etiam apud Bolanum regnum, & alibi ad suscipiendum baptismum præparatione inuentâ, tandem Cauripam attingit, ingenti non Christianorum modò lætitiâ, sed etiam Ethnicorum. Iam initiatos diligenter excoluit: baptismum petentes hinc quoque in Sacerdotis aduentum distulit. Magnam auctoritatem Euangelio præbebat Sionius Rex, qui non modò palam diuinæ legis veritatem, sanctitatemque prædicabat; sed etiam Patrum expertam sibi in se pietatem profitebatur. Inopem se, regno eiectum, omnium rerum egenum ab eis benignè susceptum, sustentatum, iamque propemodum restitutum in regnum. Quæ tanto maiore dicebat cum pondere; quanto inter eos populos maior Viri sapientia habebatur. Eò etiam magis Mascarenia curæ erat, ut penitus regnum ille recuperaret. Iamque in Sionem reuecti Consalium Pereriam auidè expectabant; ut rebelles ad ius, fasque, prout pollicitus erat, compelleret: cum Præfectus quidam Lusitaniæ cohortis, nomine Mendornelas, adfuit. Ex eo cognoscunt Pereriam, Zebuensi expeditione nullo effectu tentatâ, vi tempestatis auersum ab Sione, in Malucum rediisse. Ceterum, quod in se esset, Mendornelam ipsum cum suis præstiturum, adnifurosque, ut Rex sua reciperet. Ita expeditis armis, Passeno Oppido per vim domito, alteroque sponte dedito, maxime commotis oppidanis colloquio Regis, in quo popularem suum sibi vetustâ Regum stirpe genito, & Tyrannum iusto dominio ante habitum exprobrauit, Insula omnis imperata fecit. Quem successum fides, ac bonitas Regis (præter æterna cæli præmia) videtur in terris promerita. Adeo moderatè fortunam aduersam tulit: adeo se & pium in Deum, & in homines seu malè, seu benè meritos clementem, & gratum præbuit. Pacatè iam regnum cum possideret, Mascarenia Ternatem nouo exorto anno repetenti, natu maximum filium serè nouennem, indolis egregiæ puerum dedit, ut sub Patrum disciplinâ in Ternatino Collegio educaretur.

Respirantibus Molucis in Amachaum Sinarum peninsulam Pater Melchior Carnerius Nicenus Episcopus, qui Aethiopici Patriarchæ adiutor, dein & successor futurus, consecratus erat, nauigauit. A Pio Quinto Pontifice literas superiore anno acceperat, per quas, vnâ cum Patriarchâ Andream, Sinensi, vel Iaponicâ Ecclesiæ iubebatur præfesse. Quas literas cum Malacensis Antistes, qui Vicarium ad hoc tempus in Amachaensi conuentu habuerat, cognouisset, probassetque; Melchior, parendi Sanctissimo Patri studio, quanquam & Medicis, & Theologis ob eius valetudinem dissuadentibus; Kalendis Maij Malacâ soluit. Nec obedientiæ defuit, ut ipsemet loquitur, is qui factus est pro nobis obediens usque ad mortem. Vix soluerat, cum tussis, qua afflictabatur ante grauissimè, leuata est: conqueuit pectus: & pituitarum scaturigo, qua, in singula prope momenta, suffocabatur, magnam partem exaruit. Denique multis & syrrium, & pyratum ereptus periculis, Amachaensem portum ingressus, nascentis eius Ecclesiæ procurationem primus Iaponiæ, & Sinarum Antistes suscipit. Cuius vniuersæ possessiones, ac vestigalia eo tempore parua domo, sacræque ædiculâ, vtrisque ex materiâ, & plumbeo calice continebantur. Peropportunos fuit aduentus Episcopi non populo tantum Amachaensi, sed etiam Societatis Patribus: qui, velut in statione, ibi versabantur. Oppidum in dies augebatur. Aduenæ, plerique mercatores, & gente, & religione, sectaque, tum linguâ etiam, & oris colore diuersæ conflabant. Nec vitiorum minor, quàm hominum colluies erat: multique

Chri-

Christianorum ita cum vitijs alijs, tum nominatim muliercularum consuetudine tenebantur impliciti; vt vis, ac manus Episcopi necessaria medicinæ esset. At inter paucos illos de Societate perturbatio sanè grauis inciderat, non quidem prauitate animi, sed quam vel feruor ultra modum audax, vel prudentia nimium, cauta concitaret. Ioanni Baptistæ Riberae, & Petro Riera in Indiam profecturis Lainius disertè mandauerat, vt omni conatu tentarent aditum in Sinarum regnum. Hoc mandato, & regni amplissimi famâ, ad id, quod per se ipsi audissimè expetebant, tot populorum salutem, magis, magisque incitati, omittendum nihil putabant, quo claustra, vsque eo obsepta, peruaderent. Eminebat ardor, & spiritus Riberae. Vir acer, & animosus, silituta non paterent, per ipsa periculum pericula existimabat. Nihil quidem committendum, vnde tentari Deus apertè videretur: neque tamen omnia ad timidam imbecillitatis humanæ, prudentiæque exigenda normam: sed multa in tutelâ, consilioque Dei cum bonâ spe relinquenda. Qua enim ratione aliâ gentibus illatam à principio Euangelium esse? Ergo cum Riera ab Cantoniæ Magistratibus ingressum suppliciter postulasset; vbi reiecta postulatio est; Ribera hominem natione, ac superstitione Sinam pellicit, ambos vt aliquò in mediterranea inuehat. Sina pretij magnitudine, quod pius Mercator vltro pendebat, illectus; Cantoniam primùm, inde per fluuium in urbem maximam Languin ambos deportaturum recipit: dabatque fidei sponso rem germanum fratrem, quem in Amachaënsi Oppido relinquebat. Id consilium Riera quoque initio placuit: verùm, vbi re vulgata Lusitani passim dissuadent; summumque discrimen apertè adiri, ac vitam temerè proijci clamant; seu metu, seu religione tactus, non solum non se ipse committere in eum casum voluit; sed Riberam quoque, cui Prouincialis Indiæ iussu præerat, omni ope cœpit prohibere. Is autem nec periculum planè temerarium interpretans, nec posse sibi quenquam obistere, quominus Præpositi Generalis iussa exequeretur; rebus clanculùm comparatis, multumque Deo precibus, sacrificijs, & corporis afflictationibus inuocato, per noctis silentium Ethnico, cum quo pactus erat, vehendum se tradit. Nocte proximâ Cantoniam veniunt: vbi, quò tutius inde inter Sinas ageret; Ribera gentis habitum, vestitumque assumit latissimus prosequendi Languin itineris occasionem opperiens. Amachai interim cognita fugâ, Lusitani, de Riera voluntate, fratrem nautæ, qui Riberam auexerat, ducunt in carcerem, grauissimasque intentant minas, nisi det operam, vt Ribera quamprimùm reuehatur. Hoc, dum Cantoniæ nauigationem comparat, nauta per fratris literas cognoscit. Itaque sexto postquam Amachao discesserat die, nil suspicantem Riberam in nauim imponit: putantemque se Languin deuehi; Amachau reportat: qui summo cum suo dolore, vt qui iam plurimarum baptismum gentium spe præceperat, tulit hunc casum: sed tulit, quàm potuit, moderatè. At Riera metuens, ne fugam iterum moliretur; simul atque domum venit, seuero præcepto tria mandat: Primum ne extra cubiculum pedem esset: dein ne sacrum faciat: postremò ne quempiam alloquatur. Hæc quoque Ioannes Baptista, quanquàm haud æquissima arbitraretur, tulit patienter, quoad Melchior Episcopus aduectus finem turbis imposuit. Accessit & Patris Francisci Cabralis auctoritas, qui, post amissum Petrum Ramirium, in Iaponiam Socijs præfaturus contendens ex Indiâ, Malacenses obiter, & Amachaenses res visere, & componere iussus erat. Id Ribera factum, ex ingenti haud dubiè animo, studioque humanæ salutis, Romani Patres minimè probarunt: qui voluissent eum reputantem quantum simplex obedientia victimis apud Deum præpolleat, Prouinciali Indiæ, vt iam scripserant, constitutisque ab eo præfectis, ad conseruandam ordinati obsequij formam, subesse. Episcopus principio inter Socios summâ humilitate, & caritate, tanquam vnus è numero, habitauit: sed Patris Francisci Cabralis suasu, quò posset liberius episcopalibus fungi muneribus, atque etiam, vbi opus foret, minore cum Societatis inuidiâ pastoralis adhibere virgæ seueritatem; in ædes, quas episcopali ædificiâ contiguas emit, quanquàm peragrè ab carissimorum sibi fratrum consuetudine auelleretur, migravit: aggressusque teneræ

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

R 3

eius

280

Amachaensis
verbis prægre-
sus ex Episco-
pi aduentu.

281

P. Io. Baptistæ
Riberae feruor
in Sinas pene-
trandi.

282

Cantoniam ab
Ethnico duci-
tur.

283

Iadè ab eodè
sibi timente,
reducitur.

284

P. Franciscus
Cabralis in Ia-
poniam mitti-
tur Socijs præ-
faturus.

285

Episcopus a-
pud Nostros
primū manet.

286
Alexander Val-
la quanta læti-
tia, ac venera-
tione in Iapo-
nia exceptus.

287
Baptismum pe-
tētibz imper-
tit.

288
Eidem Pater
Cosmus cum
socijs occur-
runt.

289
Iaponici Pa-
tres per Eccle-
sias spargun-
tur.

290
Nagafachenfis
Ecclesiæ pri-
mordia.

eius Ecclesiæ statum componere, breui commune Nosocomium, & separatim elephantiacis receptaculum, & misericordiæ sodalitatē instituit. Dum autem Riberā, & Riera ad Sinarum fines tanto strepitu, nullo effectu satagunt; tertius eorum comes Alexander Valla, Quadrij iussu in Iaponiam delatus, lætitijs ingentibus cumulatus est. Sexto Kalendas Iulias portum Fucundam prosperè tenuit. Hic ubi primū diditus per populum rumor est, Sacerdotem de Societate aduectum; completum est mare fœlis ad Lusitanā properantibus nauem, completum & littus, excensum opperiente populo: ac simul exscendit opprimebatur undique multitudine omnium ordinum, vestes eius, manus, pedes, impressa solo vestigia, multas inter lacrymas, exosculari certantium. Indè, quasi humeris sublatus, duplici præeunte choro, puerorum altero, altero puellarum, hymnum Te Deum suauiter concinentium, in ædem sacram deducitur. Quò venit continuò Ioachinus Toparcha, & à Regulo Bartholomæo vir nobilis occupationes excusans, quòd in præsens ipsemet salutatum, suaque ei cuncta oblatum minùs venisset. Adfuere & Catechumeni quatuor, qui cū se iam, quod satis esset, tenere catechismi memorarent; precabantur baptismum. Quibus Alexander per interpretem triduo melius eruditus, eas tanquam primitias, præcoquasque fruges exuberaturæ maturitatis argumentum Deo libans, magna cum voluptate salutarem vnam impertijt. Indè in Insulam Xiquim, ubi tum Cosmus habitabat, traiecit. Neque hic concursus, gratulatio, veneratio minor. Cosmus ipse, cum Ludouico Almeida, & Michaële Vazio socijs, duobusque puerorum choris Zachariæ canticum modulatè, pièque canentibus, obuiam venit. Alexander, ad religiosissimi senis, cuius de laboribus, virtutibusque tam multa cognorat, occursum, veneratione plenus in genua procidit, eius pedibus osculum impressurus. Verū Cosmus nequaquam passus humilitate se vinci, nihilò segniùs imbecilla humi genua ponit: ibi, spectante multitudine, sanctā contentione ambo humi prouoluti, alter alterius captabant pedes. Abijisset in longum certamen, nisi Alexander tandem comprehensam fortè senis manum satis habuisset deosculari. Tum arctissimè inuicem, suauissimèque de genibus complectuntur, rectèque Deo gratulatum in templum procedunt. Paucis interiectis diebus omnes, quotquot erant è Societate, præter Ludouicum Frœm longissimè in Meaco absentem, Cosmus in vnum coëgit, de rebus Prouinciæ consultaturus. Quo in conuentu cū se longo intervallo reuidentes, mutuis solati essent alloquijs, rebus pertractatis ad promouendum diuinum opus, in varias distribuuntur Ecclesias. Alexander in Goti Insulas cum Iacobo Consaluo mittitur in locum Patris Ioannis Baptistæ Montani, qui magno cum fructu eam vineam penè biennium excoluerat: & nuper etiam filium Toni nothum, duorum & viginti annorum, indolis optimæ adolescentem, Ludouici nomine imposito, fidelium cœtui inseruerat. Ipse Ioannes Baptista Cocinocum: Melchior Figeredius Funaium est missus: Balthasar Acoffa Firandum redijt: Gaspar Villela Fucundam primò ad Lusitanorum confessiones excipientdas, deinde Nagafachum concessit. Id est maritimum Oppidum in ditione Bartholomæi Regis, ubi extremo superiore anno Ludouicus Almeida, vir ad primam Ecclesiarum fundamenta quasi diuinitus ponenda factus, prope septingentos Christo pepererat. Nec multo tempore Villela strenuè opus promouens, ijs amplius trecentos adiunxit. De Patre Cosmo vehementer certatum est. Versabatur ille libenter in Xiqui: quippe cū Insulā iustæ magnitudinis sit leucas viginti ambitu colligens, tumque duobus Tonis subesset, altero iam Christiano, altero Euangelij progressum nihil morante; breui videbatur posse tota superstitionibus liberari. Et Ioannes Christianus Tonus nullo modo adduci poterat, vt eripi sibi tantum virum permetteret. Quanquā postea compertum est non eum celestium, sed terrenorum spe bonorum ductum: cū lucra ex Lusitanorum commercijs sperata non capiens; deferere religionem impius non dubitauit. Spe igitur in præsens terreni compendij, vt apud se Cosmum haberet, certabat. Verū Bartholomæus Regulus, multis iam relatis ex hoste victorijs, & pacatis ferè omnino rebus, Omuram eum accersebat: tum vt in illam suarum principem Ciuita-

nitatem Christum induceret: tum ut filium, quem paulò ante susceperat, sancto baptismate consignaret. Has ob causas profectionem Cosmus adornabat. Quod cum cognouisset Tonus Ioannes, neque aliter tenere eum posset; nauigandi facultatem ut adimeret, nauigij remos auferri iussit: sed Bartholomæo tandem urgente, satisfieri sibi Ioannes passus est. Octauo igitur Idus Septembris è Xiqui discedens, Fucundam, dissidia quædam Lusitanos inter compositurus, tetendit. Indè, Lusitanis quinque comitantibus, Omuram venit. Pridie Nonas Octobris cum Socijs, & Lusitanis comitibus ad cænā adhibetur ab Regulo. Super eam regia coniux primam de religione christiana, Damiano verba faciente, concionem audiit. Post hæc infantulo sacer latex inspersus, & nomen vocatum Sancius. Tum Bartholomæus veritus, ne Omurâ Cosmus abscederet; suorum Procerum conuocato coetu, quanti apud se sit Cosmus, quantique referat eum Omurâ figere sedem, exponit. Eam ob rem rogat, accedant ad eum supplices, & ad manendum perpellant, recipientes templum se Omurâ christiano ritu condituros. Paruere Bartholomæo Proceres: vtrisque Cosmus. Continuo extruendo templo curam impenditur. Dum illud extruitur, adornato in ædibus diuersorij sui sacello, non intermittebat summi Dei Sacerdos pacem miseris per Sacrosanctam Hostiam exposcere, Christianos prouehere, & conuenientibus Ethnicis cælestis doctrinæ thesauros aperire, ut tria breui lustra celebriora, primum nonaginta capitum, alterum octoginta, tertium sexaginta peragerentur. Solenni Conceptæ magnæ Virginis die in perducto iam ad fastigium templo sacrificium primum immolatum est: eamque ob causam ab Concepta Virgine templo nomen impositum. Natalitiæ feriæ magnâ celebritate, quod primum id loci ea sacra cernebantur, exactæ. Quod in alijs Iaponiæ Ecclesijs vsu compertum erat, permultum valere ad docendos pariter, iucundèque tenendos populi animos, ut per ea solemnia nunc ex nouo, nunc ex veteri sacra Scripturæ instrumento argumenta varia, & historiæ introductis personis, & imaginibus in conspectum darentur; id Omurâ quoque vsurpatum maximâ voluptate, & admiratione Christianorum pariter, & Ethnicorum. In Meaco adhuc omnia perstrepebant bellis: nec Pater Ludouicus Froës impetrare in urbem reditum poterat. Id Xinouaradonus Dynasta Ethnicus perstudiosè curabat. Cuius operâ illud expressum interim est, quamuis reclamantibus Bonzijs, ut restitueretur Christianis Meacensibus, aperireturque templum. Quo facto statim eò conuenire ad preces, ac diuina colloquia fideles cœpere. Melchior Iaponius ab Ludouico missus aliquandiu apud eos versatus, cum ceteros omnes concionibus mirum in modum recreauit, tum quinque & quadraginta homines nobiles recens ad Ecclesiam aggregauit. Interea Ludouicus Sacaij tenens se, indè modò Sangam, vbi Sancius templum extruxerat, modò in alia circumiecta Oppida excurrerat, magno cum Christiani nominis incremento.

Nouo interim in orbe ad Occidentem Ignatius Azebedius Brasiliæ visendæ negotium vrgens in Sancti Spiritus Oppido, Socios, ne sparsi per pagos calumnijs, periculisque paterent, vnum reuocauit in locum, iussos per intervalla pagos reuiscere. In vrbe Sancti Saluatoris domum probationis, quam primo suo aduentu inchoauerat, ordinauit, & literarum studia in Collegio ad meliorem redegit formam. Indè, quò propius necessitatem gentis, maximasque eius iuuandæ difficultates inspexerat; eò intentius noctes, ac dies vias inuestigabat, quibus pereunti multitudini subsidium ferret. Fecerat illi Generalis Præpositus, renuntiandæ visitationis causâ, in Europam redeundi potestatem, siue quempiam, si mallet, ad id suo loco mittendi: ne tot maris, ac terræ discriminibus, totque ærumnis, tam longâ peregrinatione iterandâ, vnum caput obijceretur. At ille, incitante animi ardore, atque inexplebili laborum siti; tam vberem, quæstuosamque negotiationem nemini præoptauit, quàm sibi: quodque res magis exploratas, & consilia meliora Romam perferret; prouincialem Sociorum conuentum in Bayensi Collegio habuit: vbi, de communi sententiâ, quæ existimabantur cum ad propagandam Fidem, tum ad Societatem confirmandam in eâ Prouinciâ pertinere, decreta sunt. Sed nimirum plus erat in Ignatio studij, rectæque voluntatis, quàm res con-

291

P. Cosmus ex Xiqui Fucundam, & Omuram se transfert.

292

Omurâ primū templum extruicur.

293

Conceptæ Virginis dedicatur.

294

Natalitijs ferijs Populi sacris historijs recreatur.

295

Meacenses res.

296

Ignatius Azebedius Brasiliæ res componit.

297
Antonij Roderici
mors & virtus.

298
P. Io. Baptista
Segura & Socij
in Floridâ
adeunt.

299
Floridâ itatus
deterimus.

300
Fames intolera-
nda.

conditioris legum scientiæ: ijs præsertim temporibus, quibus pleraque tum pri-
mum ad usum reuocabantur. Eum enim conuentum, consilio haud dubie opti-
mo, nec sanè frustra habitum, Romani Patres negarunt Vistatori potestatem
edicendi fuisse. In Fluminis Ianuarij nouo Collegio Antonius Rodericius die
Sancti Sebastiani excessit è vitâ: vir, & Sacerdos, propter insigne iuuandi Brasi-
lios studium, suamque virtutem, & recta vitæ exempla memorandus: de Brasiliâ,
maximèque de Ecclesijs circa Bayam optimè meritis. Ipse & ore, & fidibus ca-
nere pueros Brasilijs docuit: quorum deinde operâ, cum gentis admiratione, in
sacris adhibebatur. Quatuordecim in Societate, inque Euangelij prædicatione
consumptis annis, duos & quinquaginta natus, ab laboribus inter medijs labo-
res placido fine conquieuit. Cum quibusdam Castellanis ad Carissos instituto iti-
nere in Brasiliam cum venisset; ibi iam grandis natu militiæ caelestis amore tactus,
cum eâ terrenam commutarat. Hoc anno egregium in Floridam subsidium mis-
sum, & in Peruuiâ nouæ Prouinciæ successu optimo fundamenta sunt posita. Re-
uersus in Hispaniam Petrus Menendes è Floridâ, spes rei christianæ amplifican-
dæ in immensum efferens, faciliè Borgiam impulit, vt sex in eam expeditionem
destinaret, Ioannem Baptistam Seguram, Antonium Sedennium, Consaluum
Alamum Sacerdotes, cum comitibus Ioanne Carrerâ, Petro Linarè, & Domini-
co Vaëzio, iussos Peruuiâ Prouinciali Hieronymo Ruitio Portillo subesse, & Vi-
cario ei suffecto Segurâ. Tertio Idus Martias iussu Regis commeatu, ac supelle-
ctili sacrâ affatim instructi, octo item adolescentes, quorum in tradendâ christianâ
doctrinâ ministerio vterentur, plerosque Societatis ineundæ percipidos: item-
que Floridanos quinque Hispali baptismo initiatos ducentes, è Sancti Lucæ portu
soluerunt, simul cum optimo rerum, atque hominum apparatu. Ibat Petrus
Menendes iam non Floridâ modò Præfectus, sed & Gubernator Insulæ Cubæ ab
Rege creatus, & eorum marium ditioni præpositus. Octauo post die Fortunatas
Insulas ingressi, ab vniuersâ Ciuitate, quæ Patris Iacobi Lopij virtute, industriâ-
que commota, Societatis amantissima erat, perbenignè accepti sunt. Solennijs
ibi Paschalibus magno cum populi bono exactis, ad Insulam Boriquen ex itinere
in portu, quem diuitem vocant, recreati; tertio decimo Kalendas Quintiles in
Floridam appulerunt. Prouinciæ status pessimo erat loco. Quippe cum res ad
usum vitæ prædicatorijs non nisi ex aliunde conuecto suppeterent, nec benignè
conueherentur, nec semper tempori, cum fretum procellosum sæpè interclude-
ret aduersâ tempestas; cogebat milites suprema necessitas ex indigenis vel volen-
tibus, vel inuitis asumere: quod ijs morte durius accidebat: cum præ summâ ter-
ræ sterilitate, ac rerum penuriâ, iisdem ipsi angustijs premerentur. Quare ad vim,
fraudesque conuersi, si quem exterorum nanciscerentur, parcebant nemini. Et
iam Tocobagæ propugnaculum euerterant prædicatorijs extinctis. Tequestanum
vix tenebat se. Leui de causa occiderant patrum Caciquæ milites: quo irritata
gens, sublatâ Cruce, quam Frater noster Franciscus Villaregius fixerat, incensis
tugurijs, recessit ab arce longius: occupatisque itineribus, vndè aqua erat peten-
da; eas in angustias prædicatorios redegerat; vt hinc quoque præsidium abducere
Menendes cogeretur. Haud fortuna alibi melior. In propugnaculo Sanctæ Lu-
ciæ, vbi ad trecentos milites Menendes reliquerat, fama fuit, fortè vero, vt so-
let, amplior, sed tamen ingentis index calamitatis, præ famis intolerandæ rabie,
se inuicem vorasse: ita illud quoque propugnaculum, pariterque Sancti Matthæi
conciderant. Præcipuum omnium Sancti Augustini satis numero firmum resta-
bat. Sed milites miserandum in modum nudi, squalidi, fame, frigoreque confe-
cti. Ad hoc propugnaculum diuinarumque subsidio repente conspecto, quæ gratu-
latio extiterit, nemini facile est, nisi geminos casus expertis cogitatione assequi.
Promulgato lobelæo, christianiisque mysterijs Præsidio recreato, cum rerum sta-
tum per se se explorasset, atque ex Rogerio cognouisset Segura, ad res compo-
nendas, Habanam concessit, Dominico tantum Vaëzio, ad solatium militum,
& linguam gentis ediscendam, relicto. In eo ab Floridâ Habanam traiectu, aper-
tè li

te si vnquam, perspecta Numinis cura est. Si paulò violentior ventus inciderit; nunquam periculo vacat transmissio. Coortâ tempestate Naclerus diris vocibus, atque execrationibus contra Deum versus, inter cetera impius querebatur, idcirco (horrendum dictu) tam ipsis malè euenire omnia, quòd Christiani, & Orthodoxi essent: non ita cum Lutheranis, non ita cum Turcis agi. Quas ad execrationes commoti Patres, diuinæ bonitatis insuperabilem improbitate hominum fatigare indulgentiam cœpere, vt daret gloriam nomini suo, pessimique hominis dicta nefanda, non vt ipsorum peccata exigebant, sed benignis factis, & miseratione refelleret. Haud dubiè audita preces. Cum duo irent nauigia, id, in quo impius Naclerus, Patresque vnâ vehebantur, protinus ex eo loco cursum prosperrimum tenuit: illud alterum per diu iactatum proximè ab exitio abiit. Ne tamen impio conuicatori nefaria impudentia videretur cessisse feliciter; subinde Habanâ Floridam repetentem, vnâ cum Vectoribus cunctis, ac mercibus, eodem prope loco, vbi paulò ante execranda euomuerat verba, fluctus vindices hauserunt. Pater Segura, atque Socij, vbi venerunt Habanam, consultant inter se diligenter, quâ maximè viâ, & vocari ad religionem indigenæ, & adiuuari Hispani milites possent. Omnium primum visum Seguræ est, Habanæ Collegium Societatis instituendum. Nam cum haud amplius viginti leucis ab Floridâ procursum, cuneoque distet is portus, cumque classes, quæ ab nouâ Hispaniâ, quæ ab Peruiâ, quæ à nouis terris aperiendis redibant tenerent; nec pauci in Insulâ, vti que iam christianâ, ac suum habente Episcopum, politiore cultu, homines degerent; magnus quoque manciorum numerus transfuectus ex Aethiopiâ, magna ostendebatur, ac multiplex operæ cum fructu ponendæ materia. In eo tamen præcipuum videbatur momentum, vt ibidem pædagogium conderetur, in quo primorum Floridanorum filij literis, & christianis moribus imbuerentur. Consilium Menendes supra modum probabat, ac pollicebatur daturum se operam, vt Collegium Rex copiosè instrueret. Hanc ob causam domo non incommodâ, quâ vterentur: atque ad eadē sancto Ioanni dicatâ precario impetratis; Rogerius ibi relictus est: ceteri reuecti in Floridam, & Consalius Adamus in prouinciâ Caroli, cum Francisco Villaregio collocatus. Antonius Sedenius Gualæ cum Dominico Vaëzio. In Neophytis ex Hispaniâ reportatis erat Tequestani, Cacique frater, Iacobus nomine, quem eius populares occisum ab Hispanis ante suspicati, vbi viderunt incolumem; vehementer exilarati, redintegrandæ amicitiae consilium susceperunt. Eò Segura cum Præfecto Menende contendit: foedusque cum Rege Catholico renouatum est: & Crux eo loco, vbi nuper steterat, è duplici resecta pinu eximia proceritatis statuta est. Philippus quoque Caciqua Prouinciæ Caroli, qui ad Menendis reditum christianum se cum suis fore promiserat; spem faciebat impedita adeo rerum exordia prouentus habitura commodiores.

Verum quàm in Floridâ laboriosi, sterilesque conatus fuerunt; tam accessus pronos Peruiâ, lætosque diu processus habuit. Hieronymus Portillus, & Socij ad eam fundandam Prouinciâ superiore anno ex Hispaniâ profecti, diebus septem, & quadraginta, mille & quingentas emensi leucas, nouam Carthaginem, Regni noui Granatæ portum venerant. Ibi magno plausu, & commodo incolarum, paucis diebus exactis, tertio Nonas Ianuarias soluerunt, & portum, quem nominis Dei appellant, quarto post die tenuerunt. Magistratus, & vniuersa Ciuitas (eodem quo portus est nomine) obuiam effusi occurrerunt: id se facere confirmantes, quòd beatum ducerent eum diem, quo Societas Iesu in eas regiones pedem inferret. Tum deducti ab vniuersâ multitudine rectâ in templum princeps, indè in diuersorium, quod factâ uersione, è tribus ipsimet propter contiguam ædem sacram delegerant, introducti. Amabile inter Ciues benignitatis certamen extitit. Sed Patres, quia ex regio diplomate cumulatè subministrabatur quicquid opus foret; priuatâ liberalitate nullâ in re vsi. Portillus, quò blandius tanta animorum propensio inuitabat; hoc studiosius speculatus, qua maximè posset re beneuolentis populi commoda augere; in suggestum progressus, duo præ-

301
Providentiæ
diuinæ illustre
documentum.

302
Blasphemi exitium.

303
De erigendo
Habanæ Col-
legio agitur.

304
Patres per
Floridam di-
tributi.

305
Crux in suum
locum hono-
rificè restituitur.

306
Patris Hiero-
nymy Portilli
in Peruiam
profectio.

307
Res gestæ in
oppido Nomi-
nis Dei.

102
308
Portillus in di-
cendo effica-
citas.

309
Noui Orbis
cum veteri si-
militudo.

310
Peruuiæ situs.

311
Panamæ res à
Portillo gestæ.

312
Mercatorum
studia in ne-
gotiis iustè in-
stituendis.

213
Portillus in-
stam negotio-
rum formam
instituit.

præcipue commendauit. Primum, vt quoniam multi sine vlllo præsidio ægrota-
bant, locusque est valetudini aduenarum infestior, Nosocomium adornaretur: nec ante sacrum, inter quod dixerat, est peractum; quam mille ducenti aurei in eam rem conferrentur; quibus continuo vnus Mercatorum pro se mille adiecit. Deinde commendauit, vt Sodalitium instituerent Nominis Dei: vt quandoquidem id erat Oppido nomen; etiam præcipuo studio eius veneratio curaretur, ei-
que se deuotam Ciuitas testaretur. Atque id quoque Sodalitium sine morâ con-
flatum est. Aegre inde dimissi, Panamam terrestri pergunt itinere duodeuiginti
Leucarum, sed in primis difficili, & impedito asperitate, amnibus, syluis. Isthmus ille est, qui Meridianas Americæ partes, cum Borealibus necens, ter-
rarum recens inuentam molem in peninsulas duas figurat. Quippe inter veterem
hunc nostrum, & nouum, vt vocant, mundum, similitudinem notare non modi-
cam licet. Vterque ingens creditur Insula esse, Oceano vndique alluente, vt iam
exploratum aiunt. Vtraque Insula ita facta est; vt binis peninsulis constet. Tum
ipsas inter peninsulas similitudo intercedit, & positu, & formâ. Nam vtroque
maiores in Septentriones spectant, minores in Austrum vergunt. Ita plurimum
terrarum ad Septentriones patet. Ac minores eo quoque conueniunt, quod vtra-
que figuram triquetram imitatur: ita, vt, tergo in Septentrionem latè expanso,
frontem in Meridiem longè exporrigant, sensimque extenuentur, donec Africa
bonæ spei promontorio terminetur: & meridiana America in fretum Magella-
nicum desinat. In huius peninsulæ, quâ meridianam Americam contineri dici-
mus, latere, eo quod solem Orientem spectat, & Africa obiacet, Brasilia sita est:
in aduerso occiduo, quod nullo terrarum interposito Oceanus meridianus exci-
pit, Peruuiæ iacet. Ergo vbi Panamam ventum est, ad Septentrionem ire pergen-
ti, noua Hispania occurrit. Qui cursum in Austrum flectit; primum Castellam,
quam vocant auri, tum Peruuiam inuenit. Ita Panamam confluentes vndique
Mercatores Hispani, Peruui, Mexicani, & aliarum circa terrarum frequentant.
Senatu quoque Regio, & Forensi consilio decoratur. Huc aduentare Socios al-
latum cum esset, pro sua humanitate Ciues, Regijque Magistratus publicum oc-
cursum parabant. Sed Portillus religiosæ tenax modestiæ, occultè urbem ingres-
sus, antevertit. Diuersorium apud Franciscanos præparatum inuenit. Rogatus,
vt in supplicatione percelebri, quæ postero die in sancti Sebastiani solennijs habi-
ta est, verba faceret; minimè tergiuersandum putauit. Cumque opportuno lo-
co negotiatorum tractasset pericula, & ostendisset iniqua exercentibus lucra,
perque iniuriam parta retinentibus, quam prorsus omnis in cælum esset occlu-
sus aditus; tantum dedit pondus sui præconis voci diuina virtus; vt, cum eadem
multis annis pro concione decantata audissent; tamen noui concionatoris terri-
bilibus minis altè in pectus admissis, tanquam consternati, clamitarent: se qui-
dem saluos fieri velle, ac rerum potius omnium, quam animæ detrimentum fa-
cere. Nec verò dixere fortius, quam fecere constantius. Multi non ante sumpse-
runt cibum, quam tabulis recognitis, rationes cum Deo composuissent. Immen-
sa itaque pecuniæ vis, pondo amplius quatuordecim millia (octonis ibi argen-
teis, vno amplius in Peruuiâ singula pondo æstimant) redhibita iustis est Dominis.
Fuit qui ex vnâ duntaxat pactione iniquâ mille quingentos aureos reddidit. Alij
continuo negotiationes, quamlibet quæstuosas, quod implicitam haberent iniu-
riam, abiecerunt. Nec contenti perperam facta retexuisse, nisi prouiderent in-
posterum, & Satanæ laqueos præcauerent; adeunt consensu Portillum, orant,
& obtestantur explicet ipse, præscribatque, quæ negotiorum, saluâ conscientia,
tenenda sit forma. Aderat Panamæ, venerando Prædicatorum ex ordine, Gene-
ralis nouum per Orbem suæ familiæ Vicarius, eidemque Visitator, cum Peruuiæ
Prouinciali, & aliquot egregiè pijs, doctisque Fratribus. Qui, cum ex portu No-
minis Dei, eodem, quo Portillus comitatu, venissent (vt faciliè inter bonos sit)
maxima inuicem caritatis erat contracta necessitudo. Cum his Portillus, pro rei
grauitate communicato consilio, adhibitisque Mercatorum è numero peritissimis,
salutisque æternæ cupidissimis quatuor, iustas quasdam negotiorum formas pro-
posuit,

posuit, quas libenter omnes amplexi, ijs exinde se vsuros receperunt: quamuis nonnulli dicerent propemodum deploratam habere salutem suam, nisi sedem Panamæ Societas fixisset. Alij interim Socij aliorum vsitatorum Ordini munus specimen dabant: quanquam, plerisque grauis occupatio ex malâ valetudine fuit. Sed inter cetera industriæ documenta ex Aethiopicis mancipijs mille, & quingenta capita cum coëgissent; perque urbem catechismum canentes longo agmine ducerent; non solum complebantur viâ, fenestraq; viris, ac foeminis, pueris, ac senibus; verum etiam è lecto ægroti ad nouum se spectaculum deferri iubebant. Appetebant iam Cinalia, & Ciuitas cum Consilium Regium in Hispaniam scripsisset Philippum rogans, vt aliquot de Societate iuberet Panamâ subidere; illud conatu omni tentabat, vt saltem in solenne eius ieiunium moraretur. Fabri nominatim lignarij, & alij quidam, communi habito inter se consilio, domum, ac templum suo sumptu extructuros pollicebantur. Ceterum quia Limam pergere iussi erant; relicto Panamâ Ludouico Medinâ, qui Patri Antonio Aluaro grauit ex morbo decumbenti adesset, & recepto in Societatem inde Alfonso Petrio Lusitano, magni deinde vsus fabro lignario ad ædificanda Peruuia Collegia, pridie Dominicæ sexagesimæ profecti, sexto, ac trigesimo die Callaumportum, vnde duabus vrbs Lima leucis abest, intrarunt, inauditâ ante id tempus celeritate. Nam quanquam leucas, non vltra quingentas ab Panamâ Limam directâ Regio colligit; quia tamen aduersus austrinos ventos tenditur, qui ea maxime tenent maria; ad excipiendos, eludendosue illos adeo magni, ac frequentes necessarij erant excessus; vt cui bimensis per id tempus nauigatio contigisset, pro secundissimâ haberetur. Ceterum non modò tempestate prosperrimâ in Peruiam Deus Societatem, sed & mirabili tempestiuitate peruexit. Nam ad id loci ex anno salutis humanæ millesimo quingentesimo trigesimotertio, cum primum coëpit in potestatem Hispanorum redigi, per annos complures non subigendis modò gentibus, sed & ciuilibus inter ipsos Hispanos bellis omnia turbulenta fuerant. Iam verò positis armis, constitutis colonijs, nihil aptandum restabat, nisi vt mores componerentur. Non deerant è Cœnobijs, neque è Clero pij quidam, doctique, & accurati cultores animarum: sed pro magnitudine, atque difficultate operis, proque eorum numero, qui potius sua, quam quæ Iesu Christi querebant, erant sanè perpauci. Igitur auricopia (nulla enim ditior inuenta prouincia est) impunitas, dominatus, bella, illecebræ peccandi ab loci ingenio, & indigenarum opportunitate, ita genus omne mortalium, cunctosque ordines, & ætates corruperant, vt iam ipsosmet pigeret sui, puderetque. Termina illa mundi pernices auaritia, superbia, intemperantia haud facillè vsquam latius grassabantur. Hi rem quoquomodo facere: illi per iniquitatem parta flagitiosè absumere. Fœminarum cura omnis in luxu, mollicieque, & pigmentis, & saltationibus. Iuuenturis cultura nulla: mysteriorum vsus quamminimus. Miseros homunciones iuuentis auriferis terris obliuio prope coëperat cæli. Nondum tamen omnino decesserat medicinæ, si afferretur, suscipiendæ voluntas. Erant qui Societatem in Europâ norant, alij auditione acceperant, genus hominum esse totum in alienam salutem intentum: operatum iuuentuti formandæ: terere Nosocomia: adire custodias: adesse moribundis: omnia iuuandis omnibus experiri. Quos inter sermones audiebantur interdum vota gementium: his enim uero Peruiam hominibus indigere: id mala sua remedij postulare. Quid ita, vt extrema Orientis adijisse dicebantur, non item adirent Occidentis? Hic status rerum, & animorum præparatio talis erat, cum fama manat aduectos tandem, & in portu adesse. Incredibilia animorum studia ad eum nuntium extiterunt: è vestigio accurrunt. A Prorege, ab Archiepiscopo salutatores, cum iumentis, quibus inueherentur: item Magistratus, & Ciuium sodalitates, cum populi ingenti numero, ad introducendos in urbem adfuerunt. Sed, & huic Patres celebritati clanculum vrbe initâ, subduxere sese: Patresque Dominicani, quos paulò ante memorauimus, cum quibus venerant, ad sese diuertere coëgerunt. Tum certatim salutarum accursum tantò studio; vt nec è religiosorum vllâ domo, nec è Clero, nec

312

Mancipiorum agmē catechismum canens per urbem ducitur.

314

Mancipiorum agmē catechismum canens per urbem ducitur.

315

A Panama Limam nauigatio, quam celeritate.

316

A Panama Limam nauigatio, quam celeritate.

317

Lapsum cœdē mores.

318

Societas cupidissime excepta.

319
Portillus cōcio
nes instituit.

319
Portillus cōcio
nes instituit.

320
Fauor populi
omnia in bo-
nam partem
accipit.

321
Verba Portilli
ad Socios, quo
modo vtendū
secūdis rebus.

321
Verba Portilli
ad Socios, quo
modo vtendū
secūdis rebus.

nec Ciuium honoratiorum quisquam cessandum sibi putarit. Producitur & ad concionem Portillus in sancti Dominici, qui primus illuxit Domino feriatas dies (is fuit quintusdecimus ante Pascha dies, cui à Passione nomen) Prorex, Archiepiscopus, Magistratus omnis, quicquid nobilitatis Limæ erat, interfuit. Exposuit inter cetera quid Societati propositum esset: quid petatum in eas oras venisset: preces poposcit, vt in suam gloriam Deus omnia, communemque salutem dirigeret. Visi sunt Angelum audire: eodem die secundum meridiem, itemque postridie, qui sancto Vincentio sacer erat, maiori semper approbatione auditur. Omnia videbantur vero maiora. Trahebantur & illa in expectationis pignus, quæ fortasse casu euenerant, & interpretationem quoque diuersam capere poterant: quod cum è naui descenderent; sol defecisset: cum primum Portillus suggestum ascenderet; terra mouisset. quod Peruuus Idololatris pro Deo sol argumenta esse: quod eò quadrabat magis, quod Peruuus Idololatris pro Deo sol erat: & syderis defectio extinctionem superstitionis: tremor terræ concussum terrenorum pectorum diuinis facturum vocibus indicaret. Tantis ordinum omnium studijs, tamque præter solitum secundo fauore erectus in sollicitudinem Portillus, ad conuocatos Socios talem orationem haud penè verbis, quàm lacrymis pluribus instituit. Plurimum velim Patres, Fratresque hunc nostri itineris cursum, hanc, qua sumus excepti, expectationem Ciuium, ac populi gratiam oculis intueamur non carnis, sed spiritus: illis nempe, qui non id, quod natura temerè appetit, eique dulce est, sequuntur: neque in externâ specie consistunt; sed intima rerum considerantes, momentis quidque suis expendunt: quid commodi, quidque simul incommodi inesse possit, explorant: ac super omnia cum similibus alijs conferentes euentibus, qui sibi sperandus exitus sit, augurantur. Si nobis id modò, quod in externâ patet imagine, quod in cortice, & extrema cute lucet, considerandum esset; haberemus profectò vnde gauderemus: quando res ad id loci nostræ sic euenerunt, vt nunquam ausi essemus optare. Verum si morem intuemur in suis mittendis nuntijs Deo vsitatum; non minùs credo hac prosperitate, quàm gaudere vulgus soleat, nos dolebimus. Equidem magnopere fateor timere me, cum adhuc id, quod opus fundat, quodque præfeminat fruges, oppugnationes, insectationesque in hoc accessu nostro non videam. Quem enim Prophetarum populi, ad quos missi erant, insectati non sunt? Ipsi filio Dei quò pacatus, & sine vexatione fuit accessus? Nec Apostolis aliam conditionem præscribit. Si me persequuti sunt, & vos persequentur. Quod calamitatis, quod ærumnæ genus est, cuius expertus Doctor gentium fuerit? Quid (vt propiora nobis intueamur) Ordinis nostri parens non pertulit? Tum plerique eius filij, fratres nostri, quò non per aduersa, & obstantia adiuuerunt? Quid ergo spei, solatijque nobis sit dum talia desunt, contraria abundant? Iter prosperum in paucis: celeritas ante inaudita: gentium ex itinere fauor: huius amplissima Ciuitatis effusa benignitas: existimatio, tanquam aliquid essemus: omnia denique ita prona, ac sine offensione; vt nobis Deus, quasi lacteum mare præbuerit: & in humeris nos suis portauerit: nec quicquam nocere nobis, aut obstare passus sit. Quæ cum ita sint, nequaquam socordes nos decet esse, sed maximè attentos, & diligentissimè videre, quid per hæc postuletur ex nobis. Ac primum quidem, quod imbecillitati nostræ consulat summa illa elementia, & tanquam solido cibo nondum aptos lacte pascat; totque beneficia congerat inimmerentes; gratissimam rependere nos æquum est memoriam, & ab gratiarum actione nunquam desistere. Deinde præparemus animos necesse est, in certamen, quodcumque suboriri possit. Haud enim rarò qui abfuerint in mari, existunt in terrâ fluctus. Tempora sua sunt, vt rerum aliarum, ita procellarum, ac turbinum: quæ sapientissima illa bonitas eâ ratione dispensat, qua maximè ex vsu nobis futura sint. Nec sumus obliti Saluatoris ipsius triumphalem in Hierusalem ingressum, & paucis intermissis diebus acerbissimum in Caluarium egressum. Super omnia autem velim, Fratres, humilitate nos summâ, ex animi toto sensu deijciamus: quicquid istud est humani fauoris nihili æstimantes, nec in eo fiduciam

ciam efficiendarum rerum ponentes; nec nobis quicquam inde tribuentes, tanquam aliquid simus, cum simus nihil: sed hac indulgentiâ Dei, ad modestiam augendam, ad exercendam vltro patientiam, ad intendendos labores, ad maiorem in rebus omnibus vigilantiam, utamur. Talia Portillus haud maiore dislerebat submissione animi, quam audiebantur. Veris enim Christi discipulis insita semper Magistri vox aures personat cordis, ut omnia cum fecerint, seruos se inutiles ferant. Tam longæ enim nauigationis molestias, relicta quacumque leuamento erant in veteri orbe, itineris cum alia pericula, tum valetudinis: adhuc quæ instabant in illo terrarum Orbe subeunda; nouam vitam degendæ rationem, nouas ediscendas linguas, indigenarum ferendos mores nullo ducebant aduersarum rerum numero. Ita omnia, vel ingens ardor maiora pro Christo patiendi, vel illa Ciuium tanta benignitas alleuabant. Nihil iam longius videbatur. Limentibus, quam ut Patres constitutos in ædibus suis viderent. Ergo breui Regij Præsidis Castrij ante alios (nam Prorex vixerat) sedulitate, Regiæque magnam partem impensâ, opportunissimo vrbis loco situs amplius, duobus interfluentibus riuis amœnus emittitur. Dumque Ciuium hi cœmenta, hi operas, alij pecunias certatim conferunt; temporarium templum extruitur, in quod Archiepiscopus magnâ ceremoniâ diuinum Christi Corpus primum intulit: & Collegij ædificatio, eodem auspicante Antistite, inchoatur: eâ omnium propensione; ut qui quidpiam in eam contulissent, magnum se fecisse lucrum putarent. Quin etiam iuuat vehementer ædificationem Deus, vocatis ad Societatem aliquot ædificandi magistris: & inter ceteros nobilissimo vno, ad quem cuncta Ciuitas in eo genere palmam deferebat. In suas ubi Patres migrarunt sedes; quod res constantius, & ordine gereretur; Portillus sua cuique Sociorum diuisit munera. Rectorem Iacobum Bracamontium dixit: simul inuisere Hispanorum puerorum scholas iussum, & Peruuorum filios catechismum docere. Michaëlem Fontium Nouitiorum Magistrum instituit, atque confessiones, præcipue mulierum, excipere, & docere grammatice iussit: quæ summa Limar eâ tempestate disciplinarum erat. Ludouicus Lopius spiritus exercitationes proponebat, aderat morientibus, explicabat catechismum mancipijs Aethiopibus. Ipse Portillus familiaribus colloquutionibus, quotidianisque nunc per templa, nunc per custodias publicas, nunc per Nosocomia operam concionibus dabat: expectationem omnium, quanquam summam, longè transcendens. Respondebat consulentibus: Canonici in æde maximâ scholam è Pontificio iure explicabat. Super hæc, ubi ferebat vsus, omnes tentabant omnia, apertissimo documento: ad egregia facta non multum obesse paucitatem hominum, si multa sit virtus. Quanquam & illud verum est, spirare ubi vult diuinum spiritum: ac sæpè non aliam apparere causam, cur Deus hosce potius, quam alios adhibeat ministros; nisi quia æternæ, summæque rationi sic placitum est, ut nequaquam ei, cuius potissimum utatur operâ, gloriandi sit causa, tanquam singulari emineat sanctitate: cum dona huiusmodi publicè utilia, quæ gratuita vocamus, non in suum cuique commodum, sed in alienum dentur. Pater Antonius Aluarius, quem Panamæ grauiter ægrotantem relictum dixeramus, paucis diebus excessit è vitâ. Egerat in varijs Societatis laboribus annos circiter duodecim: quatuor vota erat professus. Zamoram habuit patriam. Cum aliquid magni semper optasset Christi causâ efficere; in ipso conatu occubuit. Ludouicus Medina, post Aluarij finem, iter in Peruuiam prosequutus, socijs se adiunxit. Itaque septem ex Hispaniâ profecti supererant: tres Sacerdotij expertes, quatuor Sacerdotes: qui dum omnes pro suâ virili nauant operam; mira omnino in amplissimâ illâ, ac principe Peruuiæ Ciuitate morum commutatio paucis mensibus effecta est. Vrbs erat recens à Francisco Pizarro Peruuiæ domitore fundata annis ante circiter trigintaquinque. Ab alluente flumine Lima, à principatu Vrbs Regum nomen habet. Hominum incolebant genera præcipue tria, Hispani, Peruuii indigenæ, & aduecti ex Aethiopiâ serui. Nam ex orâ Africæ, quam Guineam vocant, alijsque Aethiopiæ partibus incredibilis abducitur mancipiorum numerus, quibus Brasilia, & noua Hispania, & Peruuiæ, demum America prope omnis:

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

S

neque

322

Magnæ caritati omnia videtur prospera.

323

Templum, & Collegium Limentis inchoatur.

324

Pater Iacobus Bracamontius primos Limentis Collegij Rectorem.

325

A Nostis variamunia cum laude exercetur.

326

Virtus hominum paucitati supplet.

327

Bono proficiendi in proximis humiliter utendum.

328

Pater Antonius Aluarius Panamæ mortuus.

329

Limar vrbs ædificatio.

330

Aethiopes ex Africa in nostrum Orbem inuehantur.

331
Variarum ge-
nium vitia varia.

332
P. Portili oc-
cupationes.

333
Iuuenum ar-
dor in Nosco-
miorum mini-
sterijs.

334
P. Bracamontij labores.

335
Puerorum be-
ne instructorum
fructus.

336
Catechismi ce-
lebritas.

337
Patris Ludoui-
ci Lopij indu-
striae fructus.

neque ea modò, sed & Indiarum, & extremi Orientis pleraque orae complentur. Hoc igitur tertium erat Limae incolarum genus. Penes Hispanos & diuinarum regimen, & hamanarum rerum erat. Quorum alij ex Hispaniâ profecti, alij ibidem orti erant: siue vtroque hispano parente, siue barbaro altero, quos mistos appellabant: Hybridæ à nobis dicuntur. Singula hæc hominum genera, præter communia vitia, suis vrgebantur. In indigenis, & mancipijs maximè ebrietas: ad hæc reliquæ multæ pristinæ superstitionis vigeant. Oriundos ex Europâ, sed ibidem procreatos, Hybridæque inconstantia, ac leuitas, ac fere parentis vtriusque vitia sequebantur. Patres singula hominum genera singuli aggressi, in suâ quodque officij parte studebant excolere. Quippe tum corpus habet optimè, cum membra rectè valent. Portillus Primores præcipuè, Clerumque, & capita tractans, nihil non auctoritate efficiebat. Vel ab quadringentis leucis eius potissimum famâ excitati homines, medicinam suis animis inuenturi, Limam accurrebant: cum de Portillo interrogarent, caelestem hominem appellantes. Eius è loco superiore vox concutiebat audientium pectora, ac terrore complebat, vt auribus tinnientibus, ac noua quisque ab auditorio domum consilia coquens rediret. Feriâ quartâ propriam domi cohortationem habebat ad multos de nobilitate adolefcentes, quos comitate, virtutisque suæ opinione ad audiendum pellexerat: ac sæpè secundum cohortationem vniuersos deducebat ad Peruuiorum Nosocomium: Vbi iuuenes paulò ante infranes, perque desidiam, atque licentiam educati, pallijs, atque ensibus positos, visendâ sedulitate, ferendis cibis, sternendis lectis, purgando pauiamento, consolandis iacentibus, ministeria seruorum obibant, stupentibus ægris, eos, quibus tributum penderent, quorumque ferociam, vsque adeo nuper horrebant, iam sibi tam comiter famulari. Non segnitus in suâ socij ceteri parte muneris desudabant. Adibat Rector singulis hebdomadis tres literarum præcipuos ludos, exercebatque ibi pueros tum pijs cantiunculis, tum mutuis interrogationibus de christianâ doctrinâ. Illi die sabbati cunctis è scholis separatim agmine, cum suâ cruce, per vrbes vias elementa fidei pio canentis modo, ad Collegium ventitabant. Sicubi diuersæ scholæ sibi occurrerent, inuicem magnâ voce salutabant: Laus Iesu Christo, Fratres. Postquam in templum conuenerant, suo vnaquaque classe loco constitutâ, appositisque modestiæ custodibus, concertatione, cantuque exercebantur, additâ ad extremum accommodatâ ætati commonitione. Nulla, postquam pijs cantiones edocti sunt pueri, profanarum cantilenarum, quibus antea noctes, diesque domus, & viæ strepebant, longo tempore audita fertur: & magnum cunctis in domibus ab horum innocentium pietate allatum præsidium est. Quippe puro pectore, pijs monitis exceptis, non docebant modò, quæ didicerant; sed etiam obiurgabant domesticos, si vel rixantes, vel iurantes, vel petulanter loquentes audissent. Hunc in modum Bracamontius teneram Hispanorum puerorum formans indolem, haud minore studio ad iuuantodos Peruuos insistebat. Ad tria millia conueniebant: cumque foeminae templum occupassent, area viris complebatur: statuebaturque ita suggestum, vt doceri vtrique possent. Atque hi quoque singulis diebus dominicis per compita vrbs instructo ordine cum catechismi cantu deducebantur. Præibant eorum pueri cum Cruce, tum adulti subibant. Reducti in Collegij templum Hispanicè, ac Peruuicè docebantur. Addiderant enim Societati se quidam Peruuicè scientes: atque hi non nullos præcipuo studio domi pueros erudierant, vt mirâ cum voluptate à popularibus suis audirentur. Eodem tempore Pater Ludouicus Lopius catechismo Aethyopum seruorum occupatus, plus bis mille per urbem item cantantes ducebat, prælatam Crucem sequentes: qui si in Peruuorum agmen incurrerent; salutabant eos vocibus magnis, vicissimque ab ijs salutabantur, qua supra demonstratum est formulâ, Laus Iesu Christo: inque templum princeps initio ductos (nam deinde duci ad Collegium cœpti) catechesi, atque conciunculâ christiano modo fingeat. Et sanè ex his catechismis longè non solum operam, sed & opinionem superabat prouentus. Solebant ante Peruuu iuxta, Aethyopesque, per intemperantiam, atque ebrietatem, quibus perditè dediti sunt, in saltationibus impudicis

cis traducere dies festos: à quibus vitijs, ac lusbis, tam facilè ad cathechismum vertebantur; vt ad vnum Patris conspectum, intermisso tripudio, turmatim ad signa Crucis conglobarentur. Sape etiam ante serui leui de causâ fugiebant in montes, vel se ipsi inter se diuexabant. Qui postea, ingenuo Patrum erga se amore perspecto, si quid vel timerent ab dominis, vel à conseruis desiderarent; eos disceptatores, deprecatoresque interponebant. Atque adeo, qui iam fugissent, præceptâ spe veniæ, meliorisque tractationis, è syluis, ac montibus ad dominos vltro redibant. Hæc dum Ludouicus curat, Pater Michaël Fontius circiter quadraginta nobilibus adolefcentibus grammaticam explicabat: ceteris, qui se plurimi offerebant, exclusis; quod ab ceteris curis otium magistro non relinquebatur, maxime in instituendis domi Tyronibus occupato. Vbi enim tantum Societatis celebratur vbique nomen, nouitate quoque, vt assolet, conciliante gratiam: & opera tam publicè, priuatimque est salutaris; multos insignes viros eiusdem instituti cupido coepit. Præcipui fuere Ioannes Toscanus, vir ætatis, atque auctoritatis venerandæ, principis Ecclesiæ Decanus, qui oblatum sibi Episcopatum repudiabat: Petrus Mexia inter Senatores regios primarius: Franciscus Lopus Regij consilij Secretarius: Antonius Confaluius in aulâ demortui Proregis magnæ estimationis: alijque ex omni fermè hominum genere: ingens ad incrementa rerum momentum: quibus instituendis attributâ secretâ ædium parte, eâ curâ dabat operam Fontius, qua fundamenta oportebat poni. Talia cum viderent, immenso boni omnes gaudio complebantur: sed Antistes ante omnes Hieronymus Loaysa sacro Prædicatorum ex ordine, doctrinâ, virtuteque nobilis, primus Peruuia iam tum ante Societatem natam Archiepiscopus. Qui cum eam recentem, vt prorsus incognitam, Peruuia aditu arcuisset; iam palàm se errore deceptum, profitens, vehementer aiebat formidare, ne poenas Deo, ob eam iniectam moram, persolueret. Quæ præterea de ipsâ met Societate, deque vtilitate per eam publicè allatâ deprædicaret; quia supra modesti scriptoris materiam sunt, nihil est quod scribantur. Hinc excitati Antistites alij, atque in primis Popajaniensis, qui iam dudum instabat, tum Quitensis, Chilensisque magnis precibus aliquem Sociorum numerum postulabant: nec vllum, quamuis maximum, vel se recusaturos, vel paratâ messi fore parem aiebant. Quo magis nouo Sociorum auxilio cumulata gaudia sunt, quod, instante Rege, qui ab suis indè cognouerat nihil fore validius ad Peruuia pacatè obtinendam, quàm de Societate adesse quamplurimos; anno, quem iam exordimur, submissum est.

338

Patris Michaë.
lis Fontij coo-
peratio.

339

Adiuncti So-
cietati in Pe-
ruuia viri gre-
gi.

340

Hieronymus
Loaysa Peruuig
Antistes Socie-
tatem æstimat,
ac laudat.

341

Alij Antistites
Societate desi-
derant, ac pe-
tunt.